

Слово ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СЕРПЕНЬ, Ч.8 (38) 1997 РОКУ

ДУМКИ ВГОЛОС У СВЯТКОВІ ДНІ

З проголошенням незалежності я, дуже поважного віку чоловік, сподівався не так на поліпшення своїх матеріальних можливостей, як на бурхливий розквіт української духовності й мови в першу чергу.

Красм свого немалого віку я захопив ще українізацію середини двадцятих років, що торкнулася й мого батька, зрусифікованого дрібного службовця. Скрізь в Україні, на підприємствах і установах працювали тоді курси вивчення української мови, й навіть дворяни, колишні урядовці царських часів, без ремства й спротиву сідали за парти. Й у батькових зшитках я, малий тоді хлопчак, із замиранням серця читав такі прості й водночас геніальні слова: «Сонце заходить. Гори чорніють. Пташечка тихе. Поле німе». І ще -- як Боже Слово: «Роботящим умам, роботящим рукам Перелогі орать, Думать, сять, не ждять. І посяне жать -- Роботящим рукам...»

Протягом двох років усі, причетні до державної служби й до виробничого управлінського апарату, могли вже користуватися на роботі тільки державною мовою. Навіть тодішня червона армія послугоувалась українською. Замість команди -- як до скотини -- «Смрр-на!», людське -- «Струнко!», не було мерзенного «тикання», як у недавні імперські часи, та й тепер, в «українській», не нашій армії. І червоноармійці в колонах співали:

*Юнацька кров шумує в наших жилах,
юнацька сила блискає в очах...*

В Україні було 96 відсотків українських шкіл з приблизно такою ж часткою учнів.

В Україні вільно розвивалися національні меншини: поляки -- близько 2 млн осіб, євреї (в Білій Церкві на будинку міськвиконкому було дві вивіски -- українською та єврейською), німці, чехи й ті самі росіяни, яких налічувалося 900 000 осіб і які, з відомих причин, в наші часи стали найвимогливішою і, не будемо кривити душою, найагресивнішою меншиною.

Навіть розумний професор Гриньов, до речі, консультант Президента, можна сказати, аж зацікавиться, вимагаючи статусу державної для російської мови, бо, мовляв, росіяни є «корінною нацією» в Україні.

Я зараз зневажаю колишнього шанованого мною артиста Миколу Оляліна за те, що він у недавньому інтерв'ю московському телебаченню заявив приблизно так: «Я освободив Київ. Он мне понравился, и я поселился здесь». Хотілось би спитати в пана артиста: «Кілька мільйонів американських солдатів визволяли від нацистів Європу. І вона їм подобалась. То чому ж вони все-таки поверталися в Америку?» І українці в складі імперської армії визволяли сотні російських міст, в тому числі й південних курортів, однак поверталися на Батьківщину. А кілька мільйонів оляліних залишилися там, де «сытнее и теплее». А потім ще імперська «ленінська національна політика», коли росіяни оселялися в колишніх національних республіках формально для «обміну кадрів», а фактично -- для стеження за неросійським населенням. І я зневажаю Оляліна ще й за те, що він у тому ж інтерв'ю плекас надію, що між його історичною батьківщиною і сьогоднішньою землею, де «сытнее и теплее», знову зітруть кордони.

І я левен, що 11 мільйонів гривневих і оляліних діяльно допомагали б панам лужковим, жиринівським і зюгановим знову збирати уламки імперії, що розвалилася, в «єдиную великую родину».

З християнською лагідністю треба б роз'яснювати нашим самозваним братам, що легендарна історична терплячість українців все ж мала свої межі. Протягом кількох сторіч випробовували цю терплячість литовці й поляки, аж у 1768 році, за польськими даними, загинуло 700 000 панів і «дітей їхніх» (Колівщина).

З посиленням тиску на Україну з боку «ображеної» метрополії посилюється і боротьба російської меншини в Україні за домінуюче становище. Як відомо, в директорському корпусі України росіяни посідали й досі посідають панівне становище. Й українці за шість років незалежності не добилися навіть того, щоб українські товари мали відповідне маркування. Етикетки українських товарів до цього часу виконуються російською мовою. Різні оголошення в установах і магазинах -- також російською. Розрахункові книжки для оплати різних послуг, телефонні довідники теж видрукувані російською. А на двоюмовних товарних етикетках російська має пріоритет.

Хоч у яку установу зайдеш -- скрізь остогидлий «великий и могучий». Навіть у парламенті України -- мова колишньої імперії. До речі, на будинку Верховної Ради -- колоніальний герб. Треба всією громадою наполягати, щоб «старші брати» в парламенті, які, крім щедрої зарплати, одержують дуже значні кошти на утримання свого обслуговуючого персоналу, наймали собі перекладачів з тим, щоб промови інтелектуалів, які протягом десятиріч не осягли державної мови, транслувалися на Україну в перекладі українською.

Як страшно жити з ностальгією за Батьківщиною на землі цієї Вітчизни! А з якою зневагою ставиться цей «старший брат» до мови народу, з яким переломлює хліб! Олег Блохін хвалився, що протягом року він оволодів грецькою мовою, коли працював у Елладі футбольним тренером. А тут -- Мабуть, тому, що в Греції він не почувався окупантом.

Одна поважна дама після поїздки до Швейцарії з досадою на «недосконалість» нашої Конституції зазначила: «Они умнее нас -- у них четыре государственных языка». Р саба не хоче опанувати тільки одну державну мову.

Російські шовіністи наполегливо виживають із колективів українських патріотів-державників.

Треба наполегливо нагадувати Президентові, щоб рішуче звільняв з роботи тих керівників, які допускають саботування Конституції. Не можна чекати, поки полпшиться економічне становище безіменної «дамочки», на яку посилався пан Президент у Миколасіві.

Я не вірю «лівим», ніби самовіддані українські патріоти Юрій Шухевич, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, яких імперія катувала голодом і холодом протягом десятків років, вишовши зі смердючих тюрем, могли

розкрасти всі ті скарби, які мала Україна, що їх «ліві» всім стовписьком, своєю державою і каральною машиною стерегли від нас протягом сімдесяти років. Хтось добре знав, де ті скарби, щоб можна було їх за шість років безборонно розкрасти. Звідси і мос, і Ваше аж надто скромне економічне становище. Треба всенародно вимагати від владних структур оприлюднення відомостей про вклади українських громадян в закордонних банках, про незаконне збагачення нуворішів і повернути розкрадене українському народові, а також про сьогоднішню і колишню партійну приналежність викрадачів.

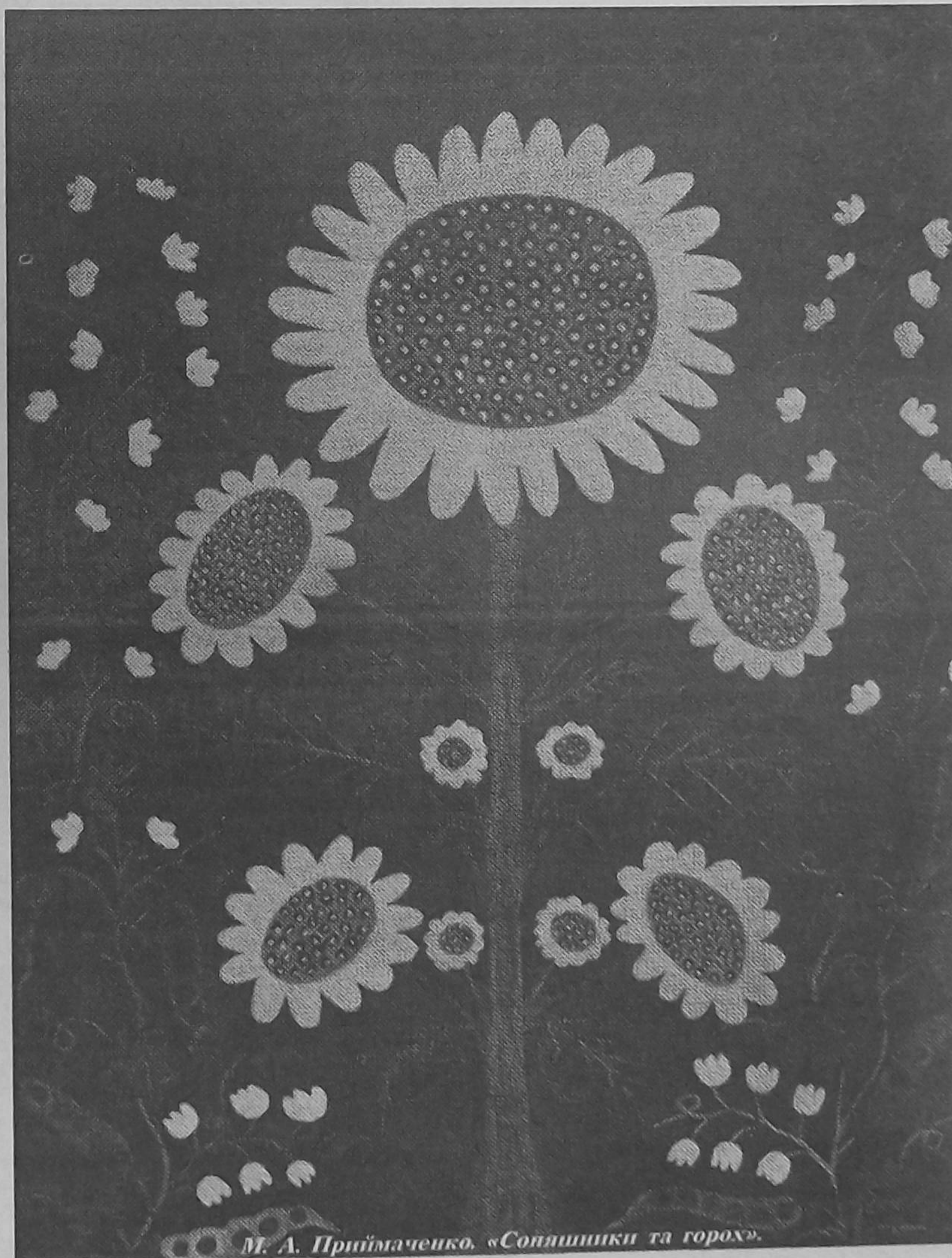
І я зі своєю пенсією в 70 гривень на місяць почувався б значно комфортніше, якби було відчуття, що живу таки в Україні, а не в Київській губернії Московської імперії.

Ще про пенсії, які згадав. Чия ж то держава в Україні, що українським патріотам платить пенсії в чотири, п'ять разів менші, а то й зовсім не платить, в порівнянні з лотими ворогами самостійної України, які для цієї держави -- мов дітки рідні?

І коли ж то Україна матиме свою православну Церкву?!

Таки мої думки. Може, можновладці їх почують.

Віктор МІНЯЙЛО,
письменник, лауреат
Державної премії ім. Т. Г. Шевченка

М. А. Приймаченко. «Соняшники та горох».

Сьогодні читаймо цю роботу і згадуймо сонях нашої Незалежності, який, наперекір усім тим, хто ненавидить, нищить, українофобствує, цвіте у небі України, і пам'ятаймо про горох -- наших дрібеньких діток, наших зів'ялих дідусяв та бабусь, яким так важко жити і яким необхідне сонце і добро.

КИЇВ
97

-- Шановний Павле Михайловичу! Загальновідомий значний внесок «Просвіти» у справу об'єднання українців у всьому світі задля здобуття, а відтак і розбудови та поступу Української держави. Які проблеми Ви як голова Товариства вважаєте за доцільне порушити насамперед на Другому Всесвітньому форумі українців?

-- Без ложної скромності хочу нагадати, що є безпосередньо причетним до ініціювання Форуму. З часом усе забувається, але я був також ініціатором першого Конгресу і Форуму. Це згадую для того, аби з'ясувати мету подібних заходів, чому це робилося і навіщо воно потрібне сьогодні. На ту пору українські сили були дуже розпоршені. На Заході наші люди були об'єднані в СКВУ, на Сході ж і в деяких інших державах вони були абсолютно незинтегровані. Треба було думати про долю тих українців, які хотіли бути українцями, відчувати себе дійовою єдиною силою.

Можливо, сьогодні найважливішим завданням такої організації, якою повинна бути Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР) як ядро, виторжене внаслідок того Форуму, є дійсно заявити про себе як про єдину політичну силу...

-- ...всього українства у світі сущого?

-- Так. А не для економічного сприяння, як раніше думали, ніби українські бізнесмени з усього світу мчатимуть сюди, аби тут жертвовно працювати.

-- Слід було, напевне, від самого початку сподіватися передусім на інтелектуальну допомогу українців-патріотів із діаспори.

-- Безперечно. Я би відзначив, що в нас є зразки, можливо, й не зовсім зразкових націй. Але ці нації зуміли витворити дійові структури, виробити загальну світову політику і впливати на неї. Маю на увазі передовсім євреїв. Не буду вести мову про поляків і росіян -- для мене завжди були зразком євреї. Розсіяння єврейське, яке сталося багато років тому, й українське, яке тривало упродовж усього кількох фаз, -- процеси аналогічні. Безправ'я українців на своїй батьківщині, як і євреїв на своїх землях і в місцях осідків, -- усе це зумовлює мою зорієнтованість на ту модель, яка була пропрацьована древнім народом. Чому єврейські світові організації мають такий вплив і чому євреї домоглися того, що всі рахуються з їхньою опінією, -- ось який досвід нам треба залозичувати. Я думаю, що це є та орієнтація і та модель, яку необхідно витворити у нас, і Форум, мусить ставити собі завданням саме це.

-- Не зайве, мабуть, повчитися дечому й у вірменів, які на-

даються до подібних аналогій, оскільки посідали й посідають не останнє місце у світовій торгівлі.

-- Вірмени, як і євреї, щільніше пов'язані між собою і мають свій вплив і голос у світі. Але для мене має значення співвідношення реальне: хоча ми кількісно чисельніші, але не займаємося головними справами у світі, як-от економікою, торгівлею, банківською справою і таке інше...

-- У тому, що до їхнього голосу прислухаються у світі, відіграють, напевне, не останню роль їхні фінансові можливості.

-- І водночас, коли де-небудь, у будь-якому краї чи державі ображають честь євреїв, то реагують і світова громадськість, і в Ізраїлі, і ті міжнародні структури, які, власне, спроможні бути важливим інструментом формування громадської думки і впливу на той чи інший уряд. Я маю всі підстави думати, що в Ногінську чи Наро-Фомінську ображають честь українця, який обстоює свої інтереси, а ми нічим не можемо йому допомогти. Отже, ця інституція в нас мусить бути дуже силь-

впливало на сучасну політику в Україні. Дуже важливо створити у нас структуру, подібну до тієї, що створили росіяни, -- маю на увазі «Русский конгресс», який брав участь у виборах й активно діяв навіть незважаючи на те, здобуде він позиції чи ні. Мене не цікавить їхня програма, я лише посилююся як на факт: вони хочуть впливати (і впливають) на політику. В нас же -- невідомо, яка партія чий інтереси відстоює. Скажу відверто: загальноінтернаціональні. Щоби полякові чи євреї жили в Україні краще, ніж українці.

-- Констатуючи спад зацікавленості Україною серед західної діаспори, слід сказати й про не вельми втішні справи на Сході. Процес самоідентифікації українців на теренах колишнього Союзу триває не настільки успішно, як би того хотілося.

-- Так уже склалося історично, що ми розвивались у стихії сусідніх держав. Українство тануло у ній і розмивалося будь-які поняття і критерії. І тому вести мову про ту саму східну українську діаспору слід у контексті української

сюди фахівці. А як реагувати, скажімо, на те, що багато висококваліфікованих фахівців виїжджає нині звідси, з України? Маємо думати, як змінити політичний і економічний клімат в Україні. Ось головне питання, яке потрібно обговорювати на Форумі. Для того, щоб той чи інший зарубіжний українець сам був зацікавлений іхати сюди. Певною мірою фонд «Українська родина» міг би виконувати таку роль, як «Сохнут». І так само УВКР -- вона могла б бути своєрідною мембраною на вібрації, одночасно й інструментом впливу, зокрема економічного. Необхідно створити банк для цього, який би міг розв'язувати міграційні справи, видавати кредити і створювати відповідні умови, аби Південь України заселявся не месхетинцями, пакистанцями чи втікачами з Бангладеш, а поверталися сюди українські сини й дочка, розкидані по світах.

-- Збереження національної ідентичності -- це проблема українців і тут, на материк, й поза межами нашої ойкумени. Невже розчинимось у чужомовному морі?

-- Про це, напевно, слід запитувати самого Саваофа. Але ж якщо ми збереглися дотепер, якщо ми є і порушували й порушуємо це питання, то, треба сподіватися, що не зникнемо, а будемо тривати й далі. Але питання полягає в іншому: чи залишимося дійсно 52-мільйонним народом, а чи лише існуватимемо в межах трьох областей.

-- Ваші побажання Другому Всесвітньому форуму українців?

-- Насамперед хочу побажати підготовки праці, аби він не був риторичним, забалаканним, не потонув у фразеології. Щоби порушені питання знайшли відгомін в адекватних структурах, а сформовані органи вирішували їх і стали дійсною, реальною, а не фактичною силою.

-- Яке ж місце надалі відводиться «Просвіті» в процесі світового об'єднання українців?

-- Товариство готове співпрацювати зі всіма, ми бачимо перспективу. Коли ми з Іваном Драчем були в Латинській Америці, скажу відверто, там жодних інших організацій немає, -- лише «Просвіта». Вона зберегла національний дух і дбає про ідентичність. Церква і «Просвіта» -- оце і все, що там є. Великим є поле діяльності для «Просвіти», але це має бути не самодіяльність, а справді державним інтересом. Якщо в державі ніхто дбає лише про власні кишені, а не про справу, то сподіватись на великий успіх не доводиться.

Слід, очевидно, модифікувати і саме Товариство «Україна», як це пропонує пан Лозинський, себто воно повинно влітись в УВКР. Бажаним є і створення потужного підрозділу при міністерстві чи відомстві міграційному й у справах національностей.

Зважаючи на те, як державні чинники активно підключилися до проведення Форуму, я все ж боюся, що він може нести формальні ознаки. Все-таки ця справа і державна, і громадська. Потрібно дотримуватися рівних квот, і стежити, аби не сталося так, як на попередньому зібранні -- скеровувалася роз'ярідка, із областей делегували людей, які приїжджали відсиджувати засідання...

-- Не вникаючи у суть проблем?

-- На жаль, саме так. Треба, отже, думати про реальних, зацікавлених людей, щоб відродилася потужна сила.

-- Можливо, та помпезність і декларативність, зважаючи на тогочасні реалії, була дещо виправданою... А тепер, звісно, це повинно бути робочим зібранням із конкретними цілями, напрямками роботи і виконавцями.

-- Безперечно. І треба, щоб і Товариство «Україна», й УВКР, і Товариство «Просвіта», і КУн були більш наближеними до цієї справи, а не мали характеру формальної присутності. Тоді й наслідки будуть результативніші.

ЯК ЗМІНИТИ ПОЛІТИЧНИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ -- ОСЬ ГОЛОВНЕ ПИТАННЯ, ЯКЕ ПОТРІБНО ОБГОВОРЮВАТИ НА ФОРУМІ, --

вважає голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка, член УВКР Павло Мовчан. Своїми міркуваннями з приводу Другого Всесвітнього форуму українців (20—25 серпня 1997 р., м. Київ) він, як один із ініціаторів заходу, ділиться із читачами нашого щомісячника «Слово Просвіти».

ною і поважною за складом, за вагою і за ефективністю. Отака доконечна мета.

-- Одним із яскравих прикладів того, як ми не вміємо (чи не хочемо) захищати своїх, українців у світі, є сфабрикована свого часу в Ізраїлі справа Івана Дем'янюка.

-- Я б найменше хотів посилатися на цей приклад. Бо українців зробили і колаборантами...

-- ...і антисемітами...
-- ...і петлюрівцями, і всі світові тріхи на нас списали. Великий народ, який не мав своєї державності, був позначений оцим тавром...

-- Як нам слід діяти, як зацікавити нашу діаспору, аби вона активніше працювала на Україну, на її імідж у світі? І чим ми можемо їм допомогти?

-- Треба полишити надію на співпрацю з діаспорою. Я наголошу, мусить бути сильне політичне ядро, яке б усюди лобіювало й обстоювало українські інтереси. Якщо ж ображають, пошлося на власний гіркий досвід, Мовчана в самій Україні, у стінах парламенту, то хто його зможе захистити деінде. Чому мене повинні захищати в Нью-Йорку, коли я сам повинен захищати упослідженого українця -- у Ризі, Таллінні чи Бухаресті. Я! Але якщо тут немає дійової влади, то про який захист можна вести мову. Якщо ми впливатимемо цією нашою організацією, то здобудемося на кращі результати. Але ми чомусь винесли її за дужки України...

-- От і Президент Українського Конгресового Комітету Америки Аскольд Лозинський, висловлюючи на сторінках газети «Вісті з України» свої міркування щодо світового об'єднання українства, вважає, що «осідок не мусить бути в Києві -- можливо, краще, щоб осідок був поза Україною».

-- Ми мусимо бути великою реальною силою тут і формувати ядро УВКР, яке б

потути державної. Якщо буде сильна держава із сильними національними пріоритетами, то кожен українець, який відчуває, що його боронять і що є та сила, з якою рахуються в світі (і зокрема, рахується Єльцин, якщо говорити про тих 11 мільйонів українців у Росії), якщо Кубань зрозуміє, що вона більше і сильніше, потужніше і перспективніше зв'язана з нами культурно і духовно, безперечно, буде тривати самоорієнтація й самоідентифікація. А для цього потрібно, щоб українство працювало на Україну.

-- Проблема повернення українців зі східних теренів колишнього Союзу на свою історичну батьківщину, як на мене, так і залишилася на рівні балачок чи заяв про наміри. Українська влада активно піклується про повернення в Україну кримських татар, німців -- усіх покривджених радянською владою, лише про українців -- ані пари з уст. Це питання порушувалося, до речі, й на попередньому Форумі...

-- І навіть створювався Фонд «Українська родина», який мав би працювати на програму повернення українців. Але на неї не було виділено жодної копійки. До нас навіть із Саратовської області німці поверталися, бо Німеччина видавала відповідні компенсації. Щодо татарів -- це теж було політично вигідно, тому що Крим, зрозуміло, поставав у трохи іншому контексті. Але донині ніхто не розробив і не веде цілісної програми повернення в Україну, на рідну землю, українців.

-- Як же повернути наших співвітчизників на Батьківщину?

-- Я знаю дуже багато людей із західної діаспори, зокрема, з Аргентини, готових повернутися в Україну, але хто ж їм забезпечить той самий переїзд? Існують якісь розрахунки на предмет того, чи це збитки, а чи прибутки; чи приїдуть

ЧИСТІШЕ ВІД СЛЪОЗИ ЧИ — СЛЪОЗИ НАШІ, І ЖАЛЬ, І СОРОМ...

Від 30-х років під гаслом боротьби за інтернаціональне злиття двох споріднених мов та боротьби з буржуазним націоналізмом починається цілеспрямоване викоринення української мови, яке тривало аж донедавна. Найвещь було зведено виховання та навчання українською мовою в дитсадках, школах, вищих навчальних закладах. У листопаді 1956 р. Олександр Довженко з болем і відчаєм занотував у своєму щоденнику: «На сороковому році будівництва соціалізму у столиці сорокамільйонної УРСР (повністю) викладання наук так же, як і в інших вузах УРСР (повністю), провадиться російською мовою. Такого нема ніде в світі... яка нечувана аморальність... який жорстокий обман... і жаль, і сором.»

Українська мова перестала функціонувати в господарських, суспільно-громадських, державних установах, науці, армії, культурі. Розмовляти українською мовою для пересічного обивателя означало виглядати некультурною, дуротворною людиною.

Як відзначив Юрій Шевельов, радянська тоталітарна влада виробила свою унікальну методику придушення української мови. Поруч із старими дореволюційними заходами зовнішнього тиску на мову радянська система встановила контроль і почала втручатись у внутрішні закони мови. Вказівками збори забороняються певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми. Натомість пропагуються наближені до російської. От і повелось: «в році», «сім годин» тощо. Зникла унікальна і потрібна літера в нашій мові «г», в усному мовленні й на письмі перестали вживати іменники у кличному відмінку: «Мамо!», «Галло!» та інші.

Та під впливом історичних подій маховик денационалізації й русифікації призупинив свої оберти. 1989 року було прийнято Закон про мови в Українській РСР, який закріплював за українською мовою статус державної. Проте, на превеликий жаль, він виконується занадто повільно, а на місцях і в різних сферах життя держави зустрічає неабиякий спротив. Наслідки не забарилися — навіть після проголошення Україною незалежності в системі виховання та навчання, яка є могутнім важелем і стимулом для здобуття знань з української мови, вимальовується не вельми втішна картина. Впродовж останніх років у середньому по країні українською мовою виховувалося та навчалось 65 відсотків дошкільнят та 60 відсотків школярів. (Порівняймо ці цифри зі статистичними даними 1927 року, коли 97 відсотків українських учнів навчалися в школах рідною мовою!) Лише в десяти областях України — Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернівецькій — з усіх двадцяти п'яти вже сформована мережа україномовних шкіл відповідно до національного складу й потреб населення. Кількість студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах українською мовою, становить усього 51 відсоток.

Дуже повільно впроваджується українська мова в діловодство та документацію органів управління, підприємств, установ і організацій. Особливо вперто ігнорують закон про мовний режим установи охорони здоров'я, торгівлі, сервісу, пожежної безпеки, внутрішнього та зовнішнього зв'язку, транспорту, довідкової служби.

Лева частка усного мовлення й телефонних переговорів теж провадиться російською мовою.

Найбільший спротив, зчаста й на державному рівні, зустрічає Закон про мови в містах Сходу й Півдня України. Так, торік у квітні мовне питання було винесено на розгляд сесії Донецької обласної Ради. На ній було ухвалено вважати за можливе і необхідне функціонування на

території області поряд із українською російською мови в роботі офіційних закладів, у сфері ділового спілкування, освіти, науки, культури. Ось як пише про мовну ситуацію один із мешканців Макіївки, міста, типового для Донецької області: «І досі не зрозуміло, в якій державі ми живемо, — в Україні чи в Росії... Назви вулиць, бульварів, площ, символіка, меморіальні дошки, реклама, оголошення — все тільки російською мовою. Таке враження, що про нас, українців, тут просто забули. Зате звучать гасла: «Даешь русский язык!», «Нет обвалной украинизации!» Де ж та українизація, коли вряди-годи й слово рідне почуєш?»

Викликає занепокоєння стан виконання Закону про мови і вживання українського слова засобами масової інформації (ЗМІ). За даними міністра інформації України, на 100 громадян корінної національності нашої країни припадає лише 7 періодичних видань рідною мовою, тоді як на 100 росіян — 54 російськомовних видання, що свідчить про явну тенденцію русифікації друкованих ЗМІ.

Не кращі справи у нас і з теле- та радіомовленням. Так, на недержавному телебаченні й на радіо на російськомовні передачі припадає відповідно 90 та 100 відсотків.

Більшість рекламних оголошень, що вміщуються на сторінках різноманітних газет, спеціальних інформаційних випусків, на рекламних щитах вулиць і метро, друкуються в основному російською мовою. Їх частка у загальній кількості матеріалу коливається в межах 60-86 відсотків.

Останнім часом мова реклами та вилічних вивісок зарясніла англійськими словами. Не магазин чи крамниця, а «шоп», не універсам або універмаг, а «супермаркет», не показ, а «шоу» і таке інше. Очевидно, як і в багатьох європейських державах, слід розпочати боротьбу з навалюю англійщини, ну хоча б накладанням штрафів. До того ж застосування вивісок чи реклами англійською мовою навряд чи допоможе нам скоріше набутти цивілізованого вигляду.

Мовна ситуація, що склалась у друкованих ЗМІ, свідчить про нагальність розширення й утвердження національного інформаційного простору. Цього можна досягти шляхом певних економічних важелів, централізованої організації рекламної справи українською мовою, підвищенням інтелектуального та мистецького рівня ЗМІ. Вагомим кроком до врегулювання зазначених питань є щорічний квітневий указ Президента України «Про державну економічну підтримку вітчизняних друкованих засобів масової інформації».

Важливою умовою розв'язання мовної проблеми є підвищення культури українського мовлення в усіх ЗМІ. З цього приводу ще 1956 р. М. Рильський писав:

*Плекайте мову. Пильно й нестачно
Полить бур'ян. Чистіше від слъози
Вона той буде...*

Свої зусилля ми зосередили на перегляді матеріалів та добірї з них типових помилок, хибних висловів, слів-покручів, які останнім часом з'явилися на шпальтах україномовних газет, звучали по радіо та в телепередачах, рясли в рекламних оголошеннях. Нас цікавила також мова інтерв'ю, виступів перед численною радіо- і телеаудиторією високих посадових осіб — депутатів Верховної Ради, галузевих міністрів, представників державної та військової влади. Те, що вдалося зібрати і представлено нижче таблицею-списком, вважаю, хоч і неповно, але уважнісінько рівень мовної культури у сфері суспільного життя. Слід зазначити, що в цьому списку свідомо не вказані назви газет, телевізійних програм, автори реклами й оголошень, прізвища промовців, які випадково або й просто за відсутністю знань припустилися прикрих помилок. Хто з нас не

помиляється! Особливо тепер, коли триває жорстока боротьба за надання українській мові статусу єдиної державної не на словах, а на ділі.

Задля зручності відібрані слова подано в списку за алфавітом із позначкою певною літерою джерела інформації: газета — (г), радіомовлення — (р), телепередача — (т), виступ офіційної особи — (в), рекламне оголошення — (ро). В окремих випадках у таблиці подано не лише слова, а й неокоректні словосполучення та цілі речення.

Навіть побіжний аналіз наведених у таблиці слів і висловів свідчить, що основними помилками в сучасній мові ЗМІ є русизми, успадковані ще з часів тотальної русифікації, передовсім радянського періоду. Зупинимося на деяких із них.

1. Слова, які без змін перенесені в українську мову з російської: кровля (покрівля), криша (дах), пожежний (пожежний), істочник (джерело), на зразок уже хрестоматійних, таких як галстук (краватка), піднос (таця), заказний лист (рекомендований лист)...

2. Вживання конструкцій, характерних для російської мови: сім годин (сьома година), в минулому році (торік, минулого року).

3. Вживання певних дієслів аналогічно до російських: я рахую, що (я вважаю, що), погляди співпадають (вгляди совпадають).

4. Певна група помилок стосується термінів і зворотів, уживаних для ведення діловодства, судочинства, бухгалтерії, зборів, як-от: закінчення (висновок), вступити в силу (набрати чинності), оборотні кошти (обігові кошти).

5. Змінені російські слова, в яких замість голосних «о», «е» підставлена голосна «і»: узір (візерунок), всігда (завжди), стікло (скло). Їх утворюють на зразок типових українських слів, таких як «кінь», «стіл», «поділ».

6. Російські слова, які вживають та вимовляють на український лад і які становлять кістяк нашого такебного мовного суржика: хто-то, наверно, конешно, оп'ять.

7. Вживання активних дієприкметників аналогічно до російських конструкцій замість дієприслівників чи описової форми підрядних речень: знаючі, бажуючі (ті, що, котрі, які знають, бажують).

8. Вживання прийменників за калькою з російської мови: *палетити в Чикаго*, замість *до Чикаго*; *по закону* замість *за законом*; *в мою адресу* замість *на мою адресу*.

9. Загальною помилкою слід вважати ігнорування літери (звучку) г. Відновлення цієї літери в українському правописі, за долю якої так уболівали Максим Рильський, Павло Тичина, Борис Антоненко-Давидович, допоможе правильно вимовляти на радіо і телебаченні близько 270 слів.

Очевидно, для підвищення рівня культури мовлення в ЗМІ слід прискіпливіше ставитися до підбору кадрів (літературних редакторів, дикторів радіомовлення і телебачення), створити на радіо й телебаченні, в рекламній справі спеціальні методичні та консультативні центри, які б контролювали мовний режим програм та реклам і мали тісний зв'язок із висококваліфікованими фахівцями з української мови, зокрема відділу культури мови при Інституті української мови НАН України.

Насамкінець підкреслимо, що підвищення культури української мови взагалі, і в засобах масової інформації зокрема, є державною справою. Адже чистота і грамотність радіо і телемовлення та газетних видань, культура мови державних чиновників усіх рангів — це обличчя держави, за яким її пізнають і поцінують.

Роман МАЛОВСЬКИЙ,
член Всеукраїнського товариства
«Просвіта»

РИНОК ЯК Є

ОДРАЗУ — ПОЗА КОНКУРЕНЦІЄЮ

Уперше в Україні створено холдингову компанію «Українська гідність», яка покликана об'єднати українські ділові кола з метою створення системи взаємодопомоги та спільної турботи про престиж вітчизняного виробника й «української марки» на харчових виробках та інших товарах вітчизняного виробництва. Але перші кроки «Українська гідність» почала робити саме у сфері харчової промисловості.

На думку одного із провідних підприємців України, президента концерну «Орлан» Євгена Червоненка, нове покоління українських підприємців-прагматиків чітко усвідомлює, що Українська держава відбулася, народ обрав незалежність і ми маємо просуватися до добробуту своїм власним шляхом. Українці прагнуть, щоб їх сприймали у світі як високоінтелектуальну націю, рівноправного партнера, волелюбний незалежний народ, а не як напівголодний натовп, здатний поглинати будь-який непотріб більш вправних сусідів.

Україна спроможна сама створювати і виробництва, і технології, і робочі місця для своїх громадян, і майбутнє нації. Діяльність холдингу «Українська гідність» спрямована на захист українського ринку і національного виробника від нечесної конкуренції.

ПОЛЬСЬКИЙ ЗЛОТИЙ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Луганський верстатобудівний завод отримав пропозицію виробляти металеві основи для польських монет. На цьому заводі не так давно збиралися карбувати українські металеві гроші. Указом Президента України національний монетний двір засновано в Києві. Решта обладнання, яке залишилося у спеціальному цеху луганського заводу, дає змогу виготовляти, крім банків для монет, також медалі та пам'ятні знаки. Відзначення у 1998 р. 130-річчя «Просвіти» дає чудову нагоду заводчанам авантажити обладнання спеццеху виготовленням пам'ятної медалі.

НАТО — «Наука заради миру»

Штаб-квартирою НАТО у Брюсселі оголошено про початок нової програми «Наука заради миру», яка є спільною ініціативою Північноатлантичного альянсу і країн-партнерів. За повідомленням прес-служби НАТО, мета нової програми — надання державам-партнерам Альянсу допомоги у проведенні ринкових реформ, зміцнення соціально-економічної інфраструктури, створення екологічно чистих виробництв.

Україна як держава, що має партнерські стосунки з НАТО, може отримувати кошти з фонду «Науки» на підтримку проектів науково-дослідних інститутів, навчання персоналу, придбання наукового обладнання і комп'ютерної техніки.

В Києві з травня ц. р. відкрився інформаційний центр НАТО в Україні. Метою центру є налагодження партнерських стосунків та інформування громадян України, щодо миротворчих акцій Північноатлантичного альянсу.

«Інтерфакс-Україна»

3 роси й води!

О, ЗЕМЛЕ, ОЛЬЖИЧІВ РОДИ!

Нещодавно, на конференції Товариства працівників освіти ім. Ващенка пролунав на всю Україну розпачливий зойк: українська освіта гине! І що ж роблять шановні наші освітяни, особливо на Півдні та Центрі для того, щоб вона не загинула? Страйкують. Не лише від безгрошів'я та безхліб'я, але й від наплювацького ставлення держави до проблем рідної школи.

Кілька років тому, коли перебої із зарплатою не були хронічними, вони не страйкували. На заклик тогочасного голови Всеукраїнського товариства української мови Дмитра Павличка спільно впряглись у просвітянського плуга вони відповіли мовчанням, мовляв «наша хата скраю...»

І просвітяни мусили тягнути цього плуга і «за того хлопця». Потім через непогамовані амбіції деяких лідерів демократичного руху почався «дільож» Товариства української мови, а згодом «Просвіти» на партії і партійки, і просвітянський плуг стає з кожним роком усе важчим і важчим.

— Ніяк не можу збагнути, що ми ділимо, — каже співголова Миколаївського обласного відділення «Просвіти» пан Віктор Спича.

— Адже у нас у всіх демократичних партіях і в «Просвіті» одні й ті ж люди, виконують вони одну й ту ж роботу, сповідують одні й ті ж ідеали. То для чого, питається в задачі, ділитися, для чого розпоршувати сили, яких у нас на Миколаївщині кіт наплакав? Десь, у якійсь країні, існує аж 60 політичних партій і кажуть, що це для тої країни благо. Для нашої нещасної, знекровленої царизмом та більшовизмом України навіть два десятки партій — стихійне лихо. Якби п'ять-чотири роки тому ми, демократи, були єдині, якби почали відразу після розвалу Союзу «громадою обух сталити», то мали б і ми, і освітяни сьогодні не те, що маємо, а

трохи більше. Ми б не дозволили комуністам (явним і прихованим) розкратити народне добро, розвалювати економіку, тримати народ на хлібові та воді.

— Я не прихильник, — продовжує пан Віктор, — Ульянова-Леніна, але те, що він ставив у своїй партії проблему фінансів на чільне місце, можна тільки вітати. На жаль, часи Олега Ольжича та Олени Теліги минули. Лідери, які б працювали тільки за «спасибі», які б не вагаючись клали на вівтар української національної ідеї найдорожче — життя, нині це в пелюшках або їх водять тати й мами за ручки до дитячих садків. У центральних та південних, таких, як наше, обласних відділеннях голови та їхні заступники повинні за свою роботу одержувати зарплату. Нас звинувачують, що ми зовсім занедбали просвітянську роботу на селі. А як я можу нею займатися, коли для того, щоб добратися до найближчого села, мені потрібно на автобусний квиток три гривні. Наша «Просвіта» й таких мізерних коштів не має. За свої ж кривні я не можу поїхати, бо вже п'ять місяців на основній роботі в заводі не одержую зарплати.

Якщо Україна для Президента поняття державне, а не географічне (а я вірю, що це саме так), якщо за наріжний камінь державної будови він ставить українську національну ідею, то треба йому на державному рівні виділяти більше коштів на просвітянську роботу. Особливо для Криму, Півдня і Центру. Бо майбутнє української держави великою мірою залежить від зростання національної свідомості громадян цих регіонів.

Микола ЛИТВИН

Михайло Потупейко — літературознавець, письменник, просвітянин. Ці свої інтереси він освоював по чергово, однак трудівник постає перед нами в їхній сукупності, в неподільності творчого ужинку.

Сьогодні М. Потупейко — в повсякденних клопотах за долю рідної культури, людина внутрішнього обов'язку перед нашим майбутнім. Характерна для нього риса творчої непосидючості: у свої 75 не легко прожитих літ виказує зразкову таку активність — його можна побачити майже скрізь, де тільки вирішуються доленосні справи національного життя в нашому краї. Крім роботи у «Просвіті», КУНі, М. Потупейко бере участь у ділових зустрічах в установах державної адміністрації, з народними депутатами, у зібраннях громадськості Вінниці, в урочистостях, конференціях, диспутах... Часто виступає і має що сказати. Говорить, безумовно, про речі важливі, можливо, не завжди милозвучні, адже має біографію давнього радикала, який і в найтяжчі часи комуністичного тоталітаризму за свою прямоту, пошуки істини відчував на собі пресинг «недремного ока» влади.

Слід сказати все ж про найважливіше — творчий внесок у скарбницю української літератури й культури. Життєвий шлях М. Потупейка сповнений часто був трагічних колізій — допити у нацистському гестапо та «вдрядження» до концтабору, врешті і радянській концтабір... Проте він став літературознавцем, написав низку змістовних книжок і наукових статей. Він — автор книжок «Михайло Коцюбинський. Ранній період життя і творчості» (К., 1964), «Спогади про Михайла Коцюбинського», що вийшла двома виданнями. За цю працю М. Потупейко першим отримав Всеукраїнську премію ім. М. Коцюбинського (1993 р.).

МИХАЙЛОВІ ПОТУПЕЙКУ -- 75

Та заповітним здобутком свого життя М. Потупейко вважає виданий в 1994 р. роман-трагедію «У лабетах смерті», де розкривається трагічна доба колективізації та голодомору 1932-1933 років. Замість традиційного переднього слова своє ставлення до цієї праці він визначив так:

*Неоплаканим, неоспіваним жертвам
найбільшого злочину тисячоліття —
голодомору 1932-1933 років —
з глибокою скорботою присвячує*

автор.

Ця книга — один із небагатьох художніх творів про цілеспрямоване знищення українства тоталітарним режимом і паразитуючим кланом, які у своїй «далекосяглій» змові постановили викоринити українців з рідної землі і потім скористалися нею у своїх геополітичних цілях. Твір — не тільки розгорнуте, широкопланове полотно про порушення духовної рівноваги в міжнародному плані, але й викриття сатанючих змовників, які у своєму запамороченні кидали до могил живих людей, провадили смертоносну акцію.

Щойно вийшла книжка прози М. Потупейка — фрагменти з повісті «На далекому острові» про перебування М. Коцюбинського на Капрі, а також ряд оповідань, тематично пов'язаних з романом-трагедією «В лабетах смерті» тощо.

Письменник, громадський діяч, просвітянин активно розмірковує і працює творчо далі, несе побуджуюче слово, торує суспільну дорогу на випрямлення від усякої кривизни, облудності і глупоти. Ці його праведні наміри і трудовий зусилля спонукають нас шанувати сучасного «радикала» і побажати йому — голові Вінницької обласної організації товариства «Просвіта» нових щедрих життєвих набутків, щасливих звершень, людського благополуччя. Торжество добрих справ на часі.

Г. МОВЧАНЮК, м. Вінниця

ДРУГІ БОЙКІВСЬКІ ФЕСТИНИ

Минуло п'ять літ від часу, коли на Львівщині пройшли Перші всесвітні бойківські фестивали «З чистих джерел». І ось цього року 12-14 вересня в Турківському районі відбудуться Другі бойківські фестивали.

У карпатській місцевості проживають три етнографічні групи української нації: бойки, гуцули і лемки. Етнографічна група бойки найчисленніша і проживає в основному у високогірній частині Карпат.

Умови життя тут нелегкі і тому гірські райони розвивалися повільніше від низинних. Крім цього, держави-імперії, які у нас панували, мало звертали уваги на розвиток гірського краю.

Тож сьогодні нам треба підносити як економічний, так і суспільний рівень життя горян. Особливої уваги потребує глибинний пласт бойківського фольклору, бойківської побутової культури і ремесел, тобто того коріння, на якому тримається не лише Бойківщина, а й уся українська нація і будується незалежна українська держава.

Координаційний центр з підготовки та проведення Других всесвітніх бойківських фестивалів «З чистих джерел» закликає всіх, хто себе вважає бойком або є шанувальником бойківського фольклору, культури, звичаїв, мистецтва, літературознавства і спортивних змагань, підтримати цей захід матеріально, а також безпосередньо прийти на наше свято.

Для фестивалю треба провести велику підготовчу роботу. І вона вже триває. Звичайно, для вирішення питань потрібні кошти. Тому надіємося на людей, що підтримають нас, а також на владні державні та комерційні структури, на спонсорів і меценатів, на добродійників, які перерахують хто скільки може у фонд підготовки та проведення фестивалю на рахунок № 700955 у Турківському відділенні АКБ України, МФО 325484.

Прохимо підтримати нас фінансово. Прізвища благодійників, біографії і фотокартки їх будуть занесені до Книги-літопису історії розвитку Бойківщини.

Адреса координаційного центру:
292820, Львівська область, м. Турка,
вул. Міцкевича, 25, РНД.
Тел. 4-10-98, 4-11-73.

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України при науковій обробці особового фонду академіка НАН України Євгена Коститиловича Лазаревича, колишнього ректора Львівського університету ім. І. Франка, вивчені цінні фотодокументи, зібрані фондоутворювачем.

На світлині група просвітян, діячів культури із західних областей України, датована 1898 роком, коли відзначалося 100-річчя з дня школи «Енейди» І. Котляревського. На ній бачимо краєвих слав і дочок України, шкільних діячів, українських просвітянців:

1 ряд: І. Петрушевич (перекладач), Ф. Колесса, О. Кишакевич, І. Труш, Д. Лукіянович (прізвище одного з діячів не встановлено).

2 ряд: І. Копач (філолог), В. Гнаток, О. Маковей, М. Грушевський, І. Франко, О. Колесса, Б. Лепкий.

3 ряд (сидять): М. Павлик, С. Ярошівська, Н. Кобрицька, О. Кобилянська, Д. Лепкий, А. Чайковський, К. Павливський.

Пам'ять крізь століття

Вони своєю нещепною, жертвовою працею наблизили світлий день України — вільної, незалежної, демократичної. Пам'ять про них крізь століття нестигмуть їхні вчені потомки.

Олександр ЗАКУСИЛО,
кандидат історичних наук

НА ТВОРЧИЙ ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ КОНКУРС

Комітет із Державних премій України імені Тараса Шевченка повідомляє, що з 1 серпня 1997 року розпочався прийом робіт на здобуття Державних премій 1998 року та Малої Державної премії 1998 року. Прийом творів на конкурс проводиться до 15 жовтня 1997 року.

На здобуття Державних премій висуваються нові, оприлюднені в завершеному вигляді твори з таких десяти номінацій:

- література (поезія, проза, драматургія);
- літературо- та мистецтвознавство;
- журналістика і публіцистика (книжкові, теле- і радіопрограми, публікації у періодичній);
- музична творчість;
- образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура);
- кінематографія (художня і документальна кіно- та телефільми);
- театральне мистецтво (театральні та телевізійні вистави);
- концертно-виконавська діяльність;
- народне мистецтво (іконопис, розпис, вишивка, різьблення, гончарство);
- твори для дітей та юнацтва (незалежно від жанру).

На здобуття Малої Державної премії висуваються кращі творчі дебюти року (незалежно від жанру).

Висунення кандидатів на здобуття Державних премій проводиться творчими спілками, об'єднаннями, товариствами, громадськими організаціями мистецького та просвітянського

спрямування, Міністерством культури і мистецтва України, Міністерством інформації України, місцевими навчальними закладами, видавництвами, редакціями газет і журналів.

Висунення, розгляд робіт, присудження Державних премій проходить згідно з Положенням про Комітет із Державних премій України імені Тараса Шевченка та Положенням про Державні премії України імені Тараса Шевченка.

З усіх питань, пов'язаних із оформленням матеріалів на творчий конкурс, звертайтеся до Комітету із Державних премій України імені Тараса Шевченка за адресою: 252001, Київ, вул. Шпрингана, 2, кім. 29, 30, 33, 34, тел. 226-32-23, 229-42-64, 228-62-30-77.

Комітет із Державних премій
України імені Тараса Шевченка

І ГАСЛА, Й СТЯГ ДІДІВ Я НІС, ЯК МІГ, РОКИ...

Все життя я в борні, мій народе,
Твою й долю борю, і біду...

Це слова нашого земляка, письменника Андрія Івановича Хименка (літературний псевдонім -- Андрій Химко). Митець належить до когорти героїв, які своєю творчістю і життям довели вірність Україні, ідеям її свободи і незалежності. Таких людей не змогли зламати ні ГУЛАГи, ні пожиттєва, ні навіть посмертна «опіка» органів КДБ.

Андрій Хименко народився в с. Адамівка (тепер с. Рацєве) на Чигиринщині 27 липня 1919 р. в селянській родині. Разом із сім'єю пережив усі злигодні колективізації, розкуркулення. Голодомор 33-го а десяти членів родини Хименків, серед яких восьмеро дітей, у живих залишив тільки двох -- 14-річного Андрія та його молодшу сестру Наталю. Наталя Іванівна, яка тепер проживає в Черкасах, згадує: «Тоді вже багато людей мерло... За місяць померли й усі наші. Мама -- останньою. Батька поховала тітка, а всіх інших хоронив чотирнадцятирічний Андрій. Копав отут же в лісі яму, викочував труп на возика, відвозив, загортав, а в самого вже паморочилася голова». Страшні картини геноциду української нації, влаштованого тоталітарним режимом «великої імперії», на все життя закарбувались у свідомості Андрія Івановича, тому так часто звучить у його віршах та прозі тема голодомору.

Від 1935 р. юнак навчається в Черкасах. У 1939 р., закінчивши медичний технікум й отримавши спеціальність медфельшера, вступає на заочне відділення літературного факультету Дніпропетровського університету, два курси якого встиг закінчити. А потім -- війна. У червні 1941-го, перебуваючи в Полтаві на станції стаціонарного хворого, Хименко потрапив під окупацію. Працював у черкаській націоналістичній оунівській газеті «Українська думка», де друкував свої вірші й оповідання під псевдонімом Андрій Чорний.

В окупованому Києві діяла Спілка письменників, до якої входили Олег Ольжич, Олена Теліга та інші. Молодий літератор звертався до Спілки за консультаціями, був знайомий з Оленою Телігою. В одному із листів згадує про зустріч з нею, присвячує їй вірш у збірці «Релквії».

У січні 1942 р. поета уперше заарештовуює гестапо. Фашисти ув'язнювали його як націоналіста 5 разів, і це менше ніж за два роки. Під час останнього арешту, коли вже був засуджений до смертної кари, втік із Уманської тюрми. Пішки добрався додому ночами. У Ташлику Смілянського району три доби лежав під колодами, переховувався. Від німців урятував відступ останніх, але після визволення Черкас уже слідчі НКВС і «Смершу» взяли під приціл письменника як націоналіста. 12 серпня 1944 р. за доносом він був засуджений військовим трибуналом до десяти років виправно-трудова таборів і п'яти -- заслання.

Андрій Химко потрапив спочатку на Печору, а потім -- в інтинські табори. Працював і на лісопавалі, і будівельником, і різноробочим, і -- завдяки медичній освіті -- санітаром, лікарем, фельдшером. У неволі не полишав літературної праці -- багато пише. Все написане доводиться ретельно ховати, щоби не потрапило до рук наглядачів. Дотепер із творів Андрія Химка табірною періоду мало що збереглося, бо більшість начерків, новел, повістей, романів, поем і віршів були вилучені і додані до матеріалів слідства. З кожного рядка тих творів, які вдалося переховати чи передати на волю, струменить любов до України, ненависть до поневолювачів-зайздрів:

Моя батьківщино! Я б поповзом ліз,
Щоб лиш подивитись, яка є тепер ти.
Люблю Україну до крові, до сліз,
Для неї волю і життя, і смерті!

У північних таборах Андрій Химко зустрічався з багатьма відомими людьми, бо тоді там перебував майже весь цвіт

нашої нації. Серед друзів і знайомих були тут письменник-перекладач Г. Кочур, поети Д. Паламарчук, Ю. Шкрумеляк, письменники Л. Рибченко, І. Гришин-Грищук, відомий політолог фон Ванштейн, професор зі Львова М. Івасюк (батько композитора Володимира Івасюка), народний артист України О. Гринько, композитор В. Барвінський і тисячі, тисячі інших.

Десять років страхітливого напівжиття-напівживотиння, коли до фізичних мук додаються ще й моральні, коли заборонено писати, думати, говорити не так, як того вимагає влада, коли крас серце усвідомлення того, що земля, за яку віддав би життя, стогне в невилітних путах.

Та ось ці десять років таборів позаду. Влітку 1964 р. сім'я Хименків (Андрій Іванович там же, в Інті, зустрів свою долю -- майбутню дружину Ірину Миколаївну) повертається до Черкас. Митець багато пише. Всі думи, вистраждані в таборах, всі літературні плани, нереалізовані там, вилітають на папір: понад тисячу віршів, поеми «Анти», «Ірод», «У жорнах», переклади, оповідання, статті, історична трилогія про Івана Сірка, автобіографічна -- «У пазурах вампіра» -- все це писалося для того, щоби потім зарити в землю (в «закоп») або передати комусь на збереження.

Пильне і всюдисуще око КДБ недремно стежило за кожним кроком колишнього політв'язня. Постійні перевірки, виклики, обшуки, що супроводжувалися конфіскацією написаного, -- все це продовжувалося майже до кінця життя. У 1983 р. був останній трус у помешканні Хименків. Вилучили тоді історичну трилогію, поетичну збірку «Ключі і кліч», поему «Анти» та інші рукописи, які повернули авторові 1989 р., коли вже дозволялося любити свій народ, його мову, історію. Андрій Іванович готує до друку свій роман. Перша книга трилогії про Івана Сірка «Засвіти» побачила світ 1991 р., за життя автора, для якого це було великим вистражданим частям.

Леонід Рибченко згадує свою останню зустріч із Андрієм Химком: «Уже побачив світ перший роман «Засвіти», на черзі відредаговані й готові до друку романи «Між орлами і півмісяцем», «Під Савурмогилою», -- хвалився Андрій, а очі світилися з радощів». Та, на жаль, не судилося письменникові побачити другу і третю книги трилогії -- вони вийшли вже після його смерті. 1995 р. Андрія Івановича Хименка посмертно прийняли до Спілки письменників України.

Поетичні твори Андрія Химка майже не друкувалися, за винятком кількох віршів у журналі «Апостроф» і збірці черкаських поетів «Толока», але то -- децять написаного кров'ю серця.

Про творчість Андрія Івановича Хименка говорити можна і треба багато, бо вона є цікавою, вельми злободенною, але, на жаль, твори, досі майже не видані, а, отже, й не вивчені. Масмо зробити все, щоб не відомі ще твори письменника дійшли до читача бодай зі сторінок періодики.

Черкаський міськвиконком уже давно ухвалив рішення про перейменування вулиці Пролетарської, де проживав письменник усі післявоєнної табірної роки, на вулицю імені Андрія Химка. Але дотепер воно не виконується.

Заради щастя бачити вільною, квітучою свою Батьківщину Андрій Химко пройшов тяжкий шлях на Голгофу. І з її висот звертається до нас. У закличних словах достойного поета і патріота проступає найвища мудрість, що допоможе усім нам успішно подолати тяжкі випробування сьогодення:

Отож, єдиайтеся! Трубіть і дітям в горна!
Як мову втопчете, то знищите й себе, --
Мета -- держава вам! І лиш своя -- соборна!

Лариса ПОСТРИГАНЬ,
учителька української мови та
літератури Рацівської середньої школи
Чигиринського району

Нещодавно у київському видавництві «Арфа» вийшла у світ книга відомого українського поета-пісняря Олексія Ющенка «Хоружівка -- село моє» (спонсори видання: президент корпорації Інтергаз, народний депутат України Ігор Бакай та голова Сумської обласної держадміністрації Анатолій Єпіфанов).

З великої і тривалої в часі (у серпні О. Ющенку виповнилося вісімдесят) любові автора до рідного села, до свого пракоріння творилася ця книга. З сивої давнини, коли, як співається в народній думі, «козацька слава неприятеля під ноги топтала, себе на поталу не давала», бере свій початок славний Ющенківський рід. Виявляється, пращур нашого поета також був Олекса, і про нього є запис у реєстрі Війська Запорозького, складеного 16 жовтня 1649 року. «Ющенки, -- пише автор, -- були досить кмітливими козаками, а тому особисто Богдан Хмельницький доручав їм відповідальні завдання при тасному листуванні з Олексієм Михайловичем Романовим».

Та вже згодом, коли цариця Катерина знищила Запорозьку Січ, козаки Ющенки, оселившись понад річкою Хуссою, стали гречкосіями. Всього мали вони по зав'язку -- і кривавих січей, і роботи біля землі до сьомого поту. Але ніколи Ющенки не були перевертнями, ніколи не ховалися за спину товариша від ворожої кулі чи шаблі.

«І ДЕ НЕ БУДУ -- НЕ ЗАБУДУ ХОРУЖІВКИ -- СВОГО СЕЛА...»

Та не лише своєму роду співає осанну Олекса Ющенко. Для кожного з односельців (і тих й що померли від більшовицьких голодоморів, репресій чи склали голови на фронтах правих і неправих воєн, і тих, хто сьогодні чесною працею «голосує» за українську державність) знаходить автор щире, проникливе, виважене багатолітніми роздумами слово.

А ще ви знайдете у цій мудрій і добрій книзі спогади про найвідоміших українських письменників-класиків, серед яких були зірці свого часу хоружівської гостинності, які ступали на поріг батьківської хати Олексія Ющенка.

Батько автора брав активну участь у просвітянському сільському драматичному гуртку, був одним із його організаторів. Не лише батькові, а й всім хоружівським просвітянам присвячує О. Ющенко вірша «Просвіті» рідного села», який ми публікуємо нижче. Я ж хочу закінчити свою розповідь про книгу шановного ювіляра побажанням: нехай кожен український поет, прозаїк, критик, журналіст напише отаку книгу-розвідку, книгу-дослідження про свій рід, про своє рідне село чи місто. І вийде незвичайна серія, значення якої для патріотичного виховання нашої молоді годі переоцінити.

Микола ЛИТВИН

«ПРОСВІТІ» РІДНОГО СЕЛА

Я згадую вас, просвітяни села,
І слово свячене для мене «ПРОСВІТА»,
Я згадую стежку, яка привела
До хати сільської далекого літа.

На сцені маленькій -- життя, а не гра --
Там жадані гості Грінченка Бориса,
І ми -- босонога сільська дівчора --
Зі сцени почули: -- За правду борися!

За правду, за Волю, за краще життя...
І ми вболівали за долю героя,
І доброго серця гаряче биття
До наших ввійшло отією порою.

Герої оті, що на сцені були, --
Тож наші батьки, вчителі, хлібороби.
І грим гаківниці, і посвист стрім...
Чарівна, ти, сцено, -- без шовку-оздобы,
Біденька, з малонком -- дуб, хата за ним,
І неба шматок -- наче визрела слива...
Історії каєкіт, минувшини дим...
Година тривоги, сумна і щаслива.
А після вистави схвилювані ми
Верталися пізно з батьками додому.
Просвіто селянська! Вітання прийми!
Ти світ відкривала хлопчині малому.

Були й співаки при сільбуді тому,
Журнали, газети в малій книгозбірні.
Даровано нам і «Червоу зиму»,
Й мандрівки далекі заморські, загірні...

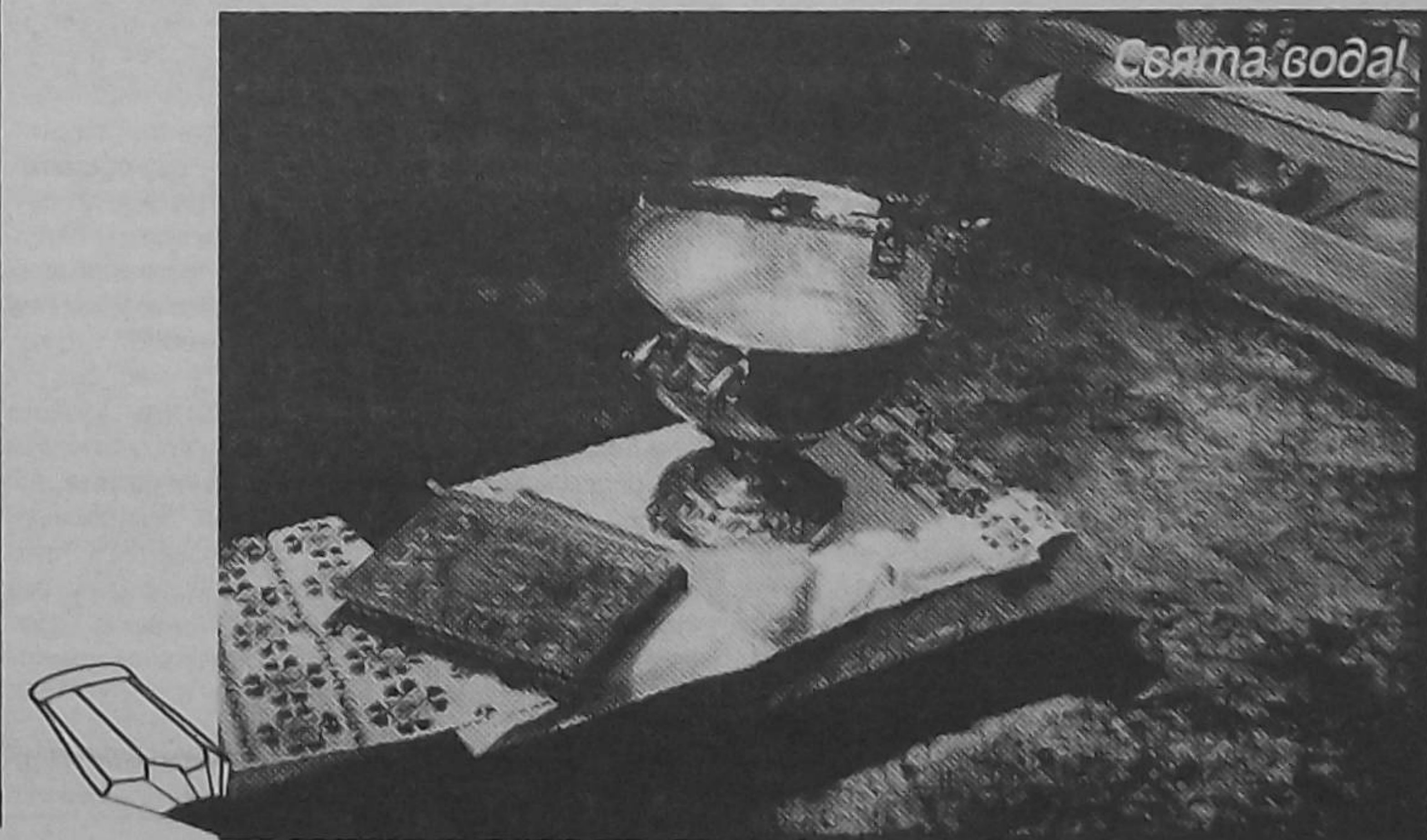
І навіть до нас усміхався Мамай,
За нас гайдамаки рушали у битви...
Збагні чужину та лоби рідний край,
Рушай у життя зі словами молитви.

...Мої просвітяни, я згадую вас
І сцену, клечанням зеленим обвиту,
І як того вечора вічний Тарас
Приходив із словом свого «Заповіту» --
Підводилися з місць земляки мої всі --
Батьки, вчителі, хлібороби врочисто,
Замислені, мужні...

А вечір в росі
Нагадавав: -- Завтра у поле, артисти!..

Тебе зневажали недоуки злі,
Світанок -- «Просвіту» -- ганьбили роками,
А ти промінцем нам світила в селі,
А ти пікувалася і тишилась нами.

Готовий про тебе сказати всьому світу.
-- Гей, Світе! Дізнайся про нашу «Просвіту»!
Олексія ЮЩЕНКО

ВІДКРИВАЙМО ТАЇНУ КРАСИ

Загальновідомо, що радянську систему філологічної освіти цілком визначав вульгарний соціологізм. Безсумнівно, саме через це більшість колишніх учнів винесли зі школи байдуже, а то й зневажливе ставлення до рідного письменства. Авторитетні сьогодні програми підручників усунули чимало одіозних класів тоталітарного минулого, проте, на жаль, далеко не всі. І це закономірно, адже нинішня методична база готувалася сім-вісім років тому як перехідна, тимчасова. За останні роки наше суспільство пішло далеко вперед по шляху духовного відродження. Отже, уже наспів час для створення і запровадження якісної нової, досконалої, питомо української системи гуманітарної освіти. У колах фахівців саме триває обговорення її концепції, а також нового державного стандарту освіти. Але більшість із них пропонують передовсім кількісні, надто конкретні зміни (ввести в програму того письменника, а того випустити, збільшити чи зменшити кількість годин на вивчення якогось твору тощо). Тому, гадаю, треба зосередитися на трьох-чотирьох, але якісних змінах. Вирішення кардинальних проблем підкаже розв'язання і решти частковіших питань.

Головне, з чого, на мій погляд, слід починати перетворення, — це остаточно відмовитися від вульгарної соціологізації і перейти до **естетико-гуманістичного підходу** у викладанні літератури. До цього спонукає сам предмет (література ж бо — мистецтво слова, а мистецтво розглядає світ крізь призму краси). Отже, наше перше святе завдання — донести учням те прекрасне, що його втілює автор у творі, показати, як саме, якими засобами він зробив це. І хай прихильники пізнавально-виховної ролі мистецтва не жахнуть, що така настанова знецінить зміст і зосередить усю увагу на формі твору. Адже у понятті прекрасного нероз'ємно переплітаються етичне й естетичне, суспільне й надсуспільне. Нагадаю, що **прекрасне** — це ті явища дійсності й мистецтва, котрі дають людині відчуття естетичної насолоди, є проявами вселенської гармонії, гармонізують життя людини з іншими людьми, з довкіллям, космосом, Богом. Суть прекрасного конкретніше визначав Т. Шевченко: «Торжество і вінець безсмертної краси — це оживлене щастям обличчя людини. Більш піднесеного, прекраснішого в природі я нічого не знаю».

Таким чином, бачимо, як естетичне безпосередньо зливається з гуманістичним. До речі, гуманізм варто трактувати не лише як людянолюбство, а й як людянознавство. У будь-якому досконалиму творі обов'язково розкриваються глибини людських душ, грані характерів, проливає світло на сенс життя. Ми маємо знову ж таки допомогти вихованцям відкрити для себе цю людянознавчу мудрість мистця. Властиво, перше покликання мистецтва, літератури, а відтак і шкільного літературознавства, — сприяти **духовному самостановленню людини**, допомогти їй, кожним словом Лесі Українки, «своїм життям до себе дорівнятися», тобто осягати світ і себе, розрізняти прекрасне і погане, головне і другорядне, причини і наслідки, збагнути своє призначення у цьому світі і сутність щастя.

Звідси зрозуміло, що єдиним критерієм відбору творів для вивчення у школі має стати їхня **художність**. А саме вивчення зосередити передусім на дослідженні складників художності, себто на розв'язанні питань, чи є ідея, проблематика твору новою, оригінальною, злободенною, цікавою, у чому полягає її гуманістичність, наскільки глибоко і правдиво показане життя, якими прийомами, наскільки майстерно митець розкриває ідею твору.

Як відомо, мистецтво виконує чотири основні функції: естетичну (є світовідчуттям у художніх образах, увиразнює і доповнює красу світу); пізнавальну (творчарі ї сприймаючи образи, людина осягає світ — механізми психіки особистості, суспільство, природу, метафізичне буття); ігрову (людина, творчарі або сприймаючи мистецький твір, збуває надмір емоційної енергії, відпочиває, розслабляється після зусиль; уявно ставлячи себе на місце героя, готується до життєвих випробувань, компенсує нездійснені мрії, одержує вітху, приємно проводить час); на-решті, виховну. Про останню функцію скажемо докладніше. Навчившись глибоко сприймати мистецтво, людина збагачує свою духовну сферу, стає моральнішою, витонченіше відчуває прекрасне довкола себе і намагається жити за законами краси.

Проте ефективним виховне навантаження буває лише тоді, коли випливає із самої суті, тканини мистецького твору (його тем, ідей, образів, художніх прийомів). Пряме ж, декларативне повчання зводиться виховний ефект нанівель, а то й до протилежного. Виховна функція, отже, проявляється уже як вислід решти. У кожному достоту майстерному творі усі чотири функції зрівноважені й однаково важливі (у цьому саме полягає феномен художності).

Схоже, що специфіку мистецтва часто недооцінюють автори чинних підручників, називаючи виховний вплив чільною, а то й єдиною метою викладання літератури. Література справить виховний вплив лише після того, як учень захопиться нею, потім навчиться сприймати лише образи і відкриє для себе животрепетні істини, закодовані у тих образах. Сиріч до «виховного» у мистецтві можна піднятися лише по сходах «ігрове», «естетичне», «пізнавальне», але аж ніяк не навпаки.

У цьому зв'язку стає очевидним вирішення ще однієї проблеми: як викладати літературу — в емоційно-ігровому чи раціонально-науковому ключі. Обидва підходи, гадаю, необхідно поєднати, згармонізувати. Причому, враховуючи вікові особливості дітей, з класу в клас треба рухатися по висхідній від «просто сподобалося» до «чому сподобалося». Абсолютизація ж одного із цих підходів не дозволить школярам повно сприйняти неповторний феномен художнього слова.

Мусимо пам'ятати «надохуливі схеми» літературознавчого аналізу, максимально залучати до нього учнів, всіляко уникаючи догматизму, зазубрювання. Готувати треба давати дітям лише окремі ключові терміни, решту ж необхідних понять вони можуть відкрити самі через зіставлення й порівняння різних вивчуваних творів (звичайно, під керівництвом учителя та при допомозі запитань і завдань підручника).

Необхідно також докорінно змінити **принцип поділу історії письменства**. Цей поділ цілком визначається підходом до вивчення літератури. Так, у добу соціалізму було вироблено і відповідну періодизацію: література давньої Русі, література XVI—XVIII ст., література перших десятиліть XIX ст., література на західноукраїнських землях, література першої половини XIX ст., література другої половини XIX ст., література кінця XIX — початку XX ст., література 20-х років; література доби колективізації і індустріалізації, література Великої Вітчизняної війни, література в роки післявоєнної відбудови і дальшого розвитку соціалістичного суспільства, література періоду розгорнутого комуністичного будівництва. Вульгарний соціологізм цієї періодизації очевидний за відправні точки у дослідженні **художнього слова** тут узяті чинники історичні, соціологічні, навіть географічні, але не естетичні, не художні. У рамках такої періодизації науковець і вчитель просто приречені були трактувати літературу усього лише як ілюстрацію, світлинку суспільно-політичних процесів, витісняючи на другий план, а то й забуваючи зовсім її мистецьку природу. Дещо підтримуваний, проте в суті той же, соціалістичний каркас поділу літературного процесу зберігається, на жаль, і в усіх трьох нинішніх програмах. Принципом періодизації знову ж таки лишився хронологічно-географічний (шоправда у варіанті Інституту літератури він доповнюється ще й жанрово-стильовим). Знову спостерігаємо безпосереднє узаляження мистецьких явищ від політичних (тоді як насамперед саме зміни в духовній сфері спричиняють суспільні зрушення).

Якщо ж має бути нова періодизація? Якщо ми спираємося на естетико-гуманістичний підхід, то, гадаю, вона має бути **стильовою**. За основу поділу літературного процесу варто взяти **стиль доби**. Це — найзагальніші традиції, погляди, переконання, смаки певної доби, якими та відрізняється від інших епох і які проявляються у мистецтві, філософії, науці, моралі, політиці, моді, побуті... — в усіх сферах життя людини. У понятті «стиль доби» поєднуються, гармонійно переплітаються й ідеологічні, й естетико-поетикальні, й соціологічні грані існування художньої літератури. Тому не слід полюблятися прихильникам ані естетизму, ані соціологізму, що недооцінюватимуться ближчі їм чинники. Просто буде вироблено відповідна духовно-мистецької природі літератури ієрархія цих чинників.

Кожен стиль доби виробляє свій **мистецький напрям** (котрий становлять

близькоспоріднені течії, угруповання, школи). Ці напрями і є по суті періодами розвитку мистецтва. Скажімо, в історії української літератури можна виділити такі напрями: література фольклор, готика, ренесанс, бароко, класицизм, романтика, реалізм, модернізм (з класицизмом, романтикою, реалізмом, неопцилізм гроном течій — неоромантикою, експресіонізмом, символізмом, імпресіонізмом, експресіонізмом, неореалізмом, футуризмом, соціалістичним тощо), постмодерн. Зрозуміло, одні напрями проявляються у нас повнокровніше, інші слабше; часто трапляються чи й переходові явища між різними течіями чи й напрями; в тіні пануючого напрямку ще доводиться існувати віджилий чи вже зароджується новий. Тому можна сперечатися, чи проступають у творі М. Куліша, чи поетом готики, ренесансу чи бароко був І. Вишнький, чи проявився в українському письменстві сентименталізм як напрям, яка поетика домінує у М. Хвильового — неоромантична, імпресіоністична чи експресіоністична; чи проступають у творі М. Куліша, В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича прикмети постмодерну. При будь-яких результатах цієї полеміки вона буде продуктивною, природною для літературознавства, позаяк вестиметься в естетичній, а не позамистецькій, вузько соціологічній системі координат.

У радянських та й нинішніх програмах і підручниках кожний період розглядається приблизно за такою схемою: спочатку дається економічна та соціально-політична довідка про відповідну епоху, потім коротко розглядається становище культури у державі, а далі простежується, як «реалістично», «правдиво» відображені ці процеси у творчості письменників того часу. Новий же підхід, про який мовиться, передбачає іншу схему: в усій історії літератури мають простежуватися передовсім закономірності безперервної еволюції духовно-естетичної думки; кожен період починатиметься характеристикою прикмет відповідного стилю доби, мистецького напрямку, далі розглядатимуться твори тих письменників, у яких цей напрям найяскравіше розкрився, причому увагу треба буде зосереджувати передовсім на тому, як саме, на яких рівнях змісту і форми він розкрився.

Логіка цієї схеми уже не дозволить ні учителю, ні учневі обмежитися лише переказом змісту вивчуваного твору, а підштовхне до спостережень над особливостями його стилю, тому жодна розмова на уроці уже не обійдеться без оперування основними літературознавчими поняттями. А все це в комплексі дасть змогу нарешті школярам зробити захоплююче відкриття прекрасного, неповторного світу мистецького слова.

Пропонована схема зумовлює і структуру підручника (він, безсумнівно, має бути, і не один, аби учитель і учні могли вибирати з кількох варіантів найближчий їм). Підручник для старшокласників, гадаю, доцільно почати (доступним і цікавим) розкриттям специфіки, закономірностей художньої літератури як мистецтва слова. По тому має йти загальний огляд відповідного стилю доби, напрямку, далі варто подати стилістичні, але живий, яскравий портрет письменника. Доповнити його висловлюваннями видатних людей про цього майстра, доречно й епістолярні, щоденникові записи, документальні матеріали (особливо щодо репресованих, переслідуваних письменників), спогади близьких, світлинки. Необхідні також довершені, цікаві, а не офіційно-засушені зрозки аналізу окремих найскладніших (однаке не всіх) творів, на які орієнтуватимуться учні, опановуючи секрети поетики. Не забути б при цьому і систему запитань і завдань до кожного вивчуваного твору, які б допомогли школярам його самостійно осмислити, проаналізувати. Посприяють осягненню твору й уміло дібрані витяги з найцікавіших рецензій, статей, відгуків про твір (і не лише позитивних).

Наступна невідкладна справа, котру маємо мудро вирішити, — це **вироблення нового літературного канону**, тобто окреслення тих творів, котрі належать до золотого фонду українського письменства. Саме ці твори повинні текстово розглядатися у школі, і то не всі, а лише ті, що доступні, цікаві школярам відповідного віку. При застосуванні естетико-гуманістичного підходу й урахуванні вікових особливостей дітей до шкільного канону, зрозуміло, не увійдуть ні роман громадянсько-ліричного типу «Борислав сміється» І. Франка, ні доробок П. Грабовського, ні «97» М. Куліша, ні «Пропорозносці» Олеси Гончаро, ні «Правда і кривда» М. Стельмаха (перелік можна ген-ген продовжувати). Натомість належне місце у курсі літератури XX ст. мають посісти такі яскраві постаті, як Е. Маланюк, В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, М. Івченко, Т. Осьмачка, В. Барка, Наталя

Львівська-Холодна, Олена Теліга, О. Ольжич, Дікя Гуменна. Крім того, дивує підбір деяких програмових творів. Виникає кілька риторичних запитань: чому сором язичкою мовчанкою обминається доробок М. Гоголя, адже він — український письменник (це безсумнівно, бодей після бездоганно-докладної студії Г. Грабовича «Гоголь і мт України»), отож українські повісті цього майстра паручі із творчістю Т. Шевченка та П. Куліша мають стати основою курсу 9-го класу; чому вивчаються юначі, ще учнівські оповідання В. Винниченка, але навіть не згадуються його довершені твори з надзвичайно глибокою й інтригуючою морально-психологічною та національно-проблематикою, такі як «Гриб», «Брехня», «Записки Кирпатого Мефистофеля», «Між двох сил»; чому обійдено увагою якісний злет прози М. Хвильового — «Синій листопад», «Санаторіальна зона», «Іван Іванович», чому пропонуються до розгляду саме ті новели Г. Косинки, у яких він пішов на вимушений компроміс із режимом («Політика» і «Земляни»), проте замовчуються його вершинні «Мати», «Анкета», «Голова ході», «Фауст»?

Новий літературний канон повинен усунути всі недоречності. Скинувши вульгарно-соціологічний баласт, знайдемо час для вивчення досконалих, насправді художніх текстів. Поза тим, у старших класах кількість навчальних годин з літератури як основного світоглядного предмета необхідно збільшити бодей до **чотирьох** на тиждень.

Скільки має бути програм з літератури, одна загальнообов'язкова чи дві-три? Гадаю, доречно виробити кілька варіантів з урахуванням і регіональних особливостей, і спеціалізації шкіл і класів, аби учитель і учні мали право вибору. Але **кістком** усіх варіантів неодмінно має стати знову ж таки якийсь єдиний шкільний літературний канон. Таким універсальним каноном може послужити розроблена на нових засадах програма для вступників у вузи України.

Хтось скаже, можливо, що у нинішніх умовах економічного колапсу не до нової, хоч би зберегти від остаточної руїни існуючу систему філологічної освіти. Але ж криза не триватиме десятиліттями. Якщо ми тепер не закладемо в освітню концепцію бажаних змін на перспективу, то вони ніколи й не настануть, навіть в умовах господарчого достатку.

Так-от, видається за потрібне, аби учитель-філолог одержав вулчу спеціалізацію — або як мовник, або як літератор. Адже ці два предмети вимагають від викладача надто відмінних типів мислення: мова — більш раціонального, характерного для точних наук, література — емоційно-естетичного й філософського. Окрім того, один і той самий учитель має викладати як українську, так і зарубіжну літературу. І не лише це — історію світового мистецтва (музики, живопису, архітектури, хореографії, кіно). Нинішні курси образотворчого мистецтва та музики і співів мають дещо іншу, практичну спрямованість і викладаються тільки у молодших класах, де глибоке, осмислене сприймання художніх шедеврів ще неможливе. Новий курс найдоречніше читати учителям літератури. Такий комплексний підхід допоможе словесникові відкрити школярам природу феномену мистецтва у різних його виявах, наочно простежити спільне й відмінне між письменством та іншими видами творчості, дозволить розглянути українську літературу у взаємозв'язках, взаємозбагаченні зі світовою.

Звичайно, кожна пропозиція потребує обговорення широким колом фахівців (як теоретиків, так і практиків), аби на злітні різних поглядів **спільно** виробити оптимальний варіант. Але хай у всіх наших бурхливих дискусіях єдиним дороговказом буде чітко окреслена мета: засобами літератури, мистецтва допомогти учневі стати інтелегентною, висококультурною людиною, що здатна оцінити досконалість сонета і глибини філософського роману, пластику танцю і віртуозність стилю художника, що спроможна бачити красу і прагне жити за її законами. Бо, як доводить успішний досвід одних країн і печальний — других, лише суспільство **таких людей** формує мудру й шляхетну владну еліту, творить насправді вільну, демократичну державу, забезпечує собі економічне процвітання, гідні умови життя. Отож, ключ порятунку, відродження України в наших руках, колеги-освітяни. Скористаймося цим належно.

Василь ПАХАРЕНКО,
письменник, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури Черкаського державного університету ім. Б. Хмельницького

С У Р Ю М

газета
газета

в газеті
в газеті

НАЙГОЛОВНІШЕ З НАШИХ СВЯТ

Для кожної держави День Незалежності - найважливіше свято. Україна свою незалежність святкує 24 серпня - отже, нині шість років з дня її проголошення. Держава ще зовсім молода, і майбутнє її залежить повністю від нас, молоді, і, звичайно, думка наша про цей день - найголовніша. Одного чудового літнього дня випишовши на Майдан із символічною назвою - Незалежності, ми запитали перших ліпших юних громадян нашої держави про ставлення до Свята.

ОЛЕГ (15 р.): «День Незалежності - це клас! До цього дня завжди готується щось цікаве, принаймні в Києві. Концерти, конкурси, змагання, а ввечері обов'язково фейєрверк. Я і мої друзі дуже любимо це свято. І в мене воно на другому місці після дня народження».

ОЛЕНА (23 р.): «Щодо мене - набагато приємніше відчувати себе громадянським держави, аніж «союзної» республіки. Держави, яка має свою мову, свою Конституцію».

САШКО (21 р.): «У серпні ми з друзями збираємось вибратись в Карпати. Залезеш на гірський хребет - і навколо за сотні кілометрів від тебе жодної людини - от там незалежність!»

АНДРІЙ (22 р.): «День Незалежності - одне з найкращих свят у будь-якій державі. І тому ми, якщо хочемо жити на європейському рівні, повинні свідомо підходити до відзначення дня, коли була проголошена незалежність нашої, такої ще молоді, держави».

НАТАЛЯ (6 р.): «Я люблю, коли у Києві велике свято! Ми тоді з мамою і татом ходимо серед людей. Мені купують морозиво і обцятки пократати на маленькому коннику. А ще я цього року піду до школи».

ОЛЬГА (18 р.): «Шість років - це не багато навіть для людини, а для цілої держави - тим більше. Хочеться вірити, що з часом Україна буде дорослішати».

І не просто хочеться вірити, - а таки віритись!

Опитування провели Іринка Бойко та Христина Білан

«Молода Просвіта» Луганщини готується до виборів

Відбулося засідання правління Луганської обласної організації, на якому обговорювалися питання, що стосуються роботи МП, а також план заходів на майбутнє. Було наголошено на нагальній необхідності визначитися з виборами 1998 року.

Вирішено тісніше співпрацювати зі «Студентським братством» (Луганська філія УСС) та «Молодим Рухом» як найбільш близькими союзниками й однодумцями. Брати участь у виборах МП буде обов'язково, оскільки пасивність у цій справі невиправдана.

МП докладно усіх зусиль, щоби з подачі молодіжних організацій об'єднати дорослих в один виборчий блок. «Нам нічого ділити. Україна під загрозою комуно-номенклатурно-шовіністичних сил. Протидіяти цій навалі можна тільки разом. Завтрашній день залежить від нас», - так характеризують нинішній стан члени правління.

З цією метою підготовлене звернення до обласної «Просвіти» щодо проведення консультацій з керівництвом обласного Руху та інших патріотичних організацій - створення передвиборчого блоку на зразок «Руху за народ, за Україну».

Справа не в тім, чия назва присутня, - а в суті й меті.

Володимир Свиницький,
власкор «Гурту»
в Луганську

Разом з нами — у нову Європу

Молоді України - шість років. Дитячий вік. Держава вже починає вчитися і краще розуміти навколишній світ. І перше, що усвідомила незалежна Україна, - що вона є частиною великої європейської родини, яка нарешті вирвалася з панциря важкого азійського попону. В Європі вже знають, що нова Європа без України - це не Європа. А чи усвідомлює це українська молодь? Так, принаймні найактивніша її частина, якій не байдужа доля України, а значить, і власне майбутнє.

Ці молоді люди хочуть більше знати про Європу, про свою країну в ній. Півроку тому вони почали гуртуватися довкола «Молодої Просвіти». Результат не заборився - створено інформаційно-аналітичний комітет «Євроцентр». Молоді історики, політологи, економісти, філологи, географи, журналісти та молодь, яка цікавиться питаннями україно-європейського співробітництва, займаються поширенням різноманітної інформації про європейські країни та структури.

В активі комітету - налагодження стосунків із посольствами європейських країн, співпраця з центром інформації та документації НАТО в Україні, проведення семінару «Україна - європейський світ». Комітет не просто стверджує, що Україна є невід'ємною частиною Європи, але й докладатиме усіх зусиль, щоб утвердити думку про ключову позицію України в системі європейської безпеки.

Активна діяльність комітету розпочалася порівняно недавно. Ми з радістю прийемо до свого гурту усіх бажуючих, які мають власні ідеї. Ласкаво просимо надсилати свої пропозиції та звертатись за адресою:

252001, Київ, завулок Музейний, 8, «Молода Просвіта», «Євроцентр».

Володимир Жежера,
голова інформаційно-аналітичного комітету «Євроцентр»

Вийшов у світ методичний посібник «Молода Просвіта» Тернопільщини, зінціюваний і репрезентований для просвітянського активу, студентських та учнівських колективів Тернопільським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта».

Автор брошури - заслужений працівник народної освіти України, голова обласного об'єднання «Просвіти» Богдан Головин подає розгорнуту характеристику «Молодої Просвіти», її минуле, сьогодення і перспекти-

Тернопільському, Лановецькому, Збаразькому, Крем'янецькому, Підгаєцькому районі.

Відповідальний за діяльність «Молодої Просвіти» Петро Шимків висвітлює основні віхи її становлення і творчих пошуків. Зокрема, в напрямку релігійного, екологічного, політичного виховання, економічної освіти, відродження обрядової культури. Це і ходіння з Вертепом, Маланкою, Козою, колядування і щедрування, Великодні гайки, свято Купала, Андрія та Миколая. Відроджується родинна обрядовість: весілля, свято Матері,

ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ РОЗКРИЛЛЯ ТАЛАНТІВ

ви. Серед першопрохідців у цій важливій благородній справі - тербовляниці, справжні ентузіасти відродження Михайло Михайлюк і Марія Братнюк. Нині тут функціонує 29 об'єднань, які охоплюють 1350 юнаків і дівчат. Звідси маршрут проліг до Збаража і Козови. Зерна набутоків схвалило Центральне правління Всеукраїнського товариства «Просвіта». На базі Тербовлі і Тернополя провели всеукраїнський семінар-практикум. Надбання надзбручанців прислужилися молодіжним об'єднанням Львівщини, Івано-Франківщини, Буковини, Поділля, інших областей України.

Нині в обласному Товаристві налічується 429 об'єднань «Молода Просвіта». Найбільше, по 1526-704, у Бучацькому, Козівському, Тербовлянському,

хрестини, панахиди... Пошуковці стали літописцями спогадів живих свідків історії-учасників ОУН-УПА, ініціаторами формування кімнат-музевів з історії сіл.

Практичним породником послужать сценарії календарно-обрядових свят «Ой на Андрія гадали дівчата», «Свято Матері», «На Івана Купала», сценка «Гостинці святого Миколая», «Дорога до Вифлеєму», спрощений варіант «Ходіння з Маланкою», гайки «Вербовая дощечка», «Зав'яжем вінець», «Ой чому ти не танцюєш, Гаю?» до яких прилучив свій багатющий життєвий досвід голова обласного проводу Конгресу української інтелігенції, педагог, поет Андрій Клим.

Микола НИКОЛИН, член Спілки журналістів України

ПЛАСТ У ГОСТЯХ У КОЗАКІВ

Хто з нас у дитинстві не мріяв потрапити на Запорозьку Січ або не хотів узяти участі походах, оспіваних у піснях наших пращів?

Але люди не тільки мріють, але й роблять.

Нещодавно поблизу с. Головач Полтавського р-ну обласні організації Народного Руху, товариства «Просвіта» спільно з Київською Пластовою станцією ім. Б. Хмельницького, при фінансовому сприянні обласної філії Суспільної Служби України, влаштували єдиний цього року в Східній Україні юнацький табір. У ньому протягом 12 днів проходили пластовий вишкіл 40 хлопців віком від 8 до 14 років з Києва, Чернігова і Полтави. Хлопці жили в таборах за козацьким звичаєм: самі куховарили і мили посуд, училися розпалювати багаття, ходити за компасом і ставити намети. Вивчали історію і топографію України.

Звичайно, це було б неможливо без співпраці організаторів із виховниками: Кость Тесленко-кошовий отаман, активіст київської «Просвіти», Володимир Годзенко - учитель музики, Сергій Соломаха - інженер-механік із Чернігова і Святослав Варенко - студент із Києва.

Олександр Вертельник,
заступник
голови
ПКО ВУТ
«МОЛОДА ПРОСВІТА»

Богдан Чепурко десятки років займається пародознавчими і народотворчими проблемами. З того, що збагнув, дещо видрукував: трактати «Українці» і «Небесна родина», збірку елітих прислів'їв «Приказкове коло». Цього року має побачити світ його Букварик-господарик, аналогів якому нема в нашій букваристиці. Сподівається також на подолання фінансових бар'єрів у справі видання читанки «Великдень» та книжечки поезій для найменших «Країна соловейків», підготовлене до друку й поетичне вибране. Працює над книгою «Філософія української душі. Світогляд і світовір».

образом і подобою Божою. Це певні сили, Божі ризи, своєрідні втілення Бога. Вони закріплюються в нашій пам'яті, у мисленно-відчуттєвих матрицях через органи відчуттів, які оперують звуком, знаком, кольором, за допомогою зору, слуху, нюху, дотику тощо. Це певна кодова система світотвору -- Божа Слава у Слові, музиці, пісні, танці (ритуально-дієва магія), а також -- у лінії (рисини-риси) та кольорі, які й становлять візуально-знакову символіку, тобто певний умовно-узагальнений інформаційний ряд

(він було селом іде, він було в дуду грає). Так-так (да, да!) його немовби й нема, але він є! Того Діда можна так почути, відчутти і навіть обняти поглядом його житну бороду. Он яка світлоносна і добродійна сила -- цей сонячний Дід, прародитель життя! Звичайно, житний сніп не тотожний життю -- він символізує його. Так само сонце чи енергія не тотожні Богові або Святому Духові, але якимось чином представляють і реалізують Божий план. Тобто завжди залишається місце для Святої Тайни, що й

Ніхто не сумнівається в невідкладній потребі формування національно-культурної і національно-державної ідеї задля побудови суспільства, гідного не тільки горизонтальних формувань «від моря до моря», «від Кубані аж до Сяну-річки», тобто в контексті людей і народів, а й високодуховної Божої вертикалі: «Небо і земля нині торжествують». Йдеться про велич предмета, про Божу расу, про певні місії обов'язки, про хрест, який випало нести.

Наші предки, будучи правдивими, а не псевдодемократами, розуміли: скільки людей -- стільки смислів, але якраз тому -- смисл один. Головне, що потрібно для нормальної структуризації суспільства, -- це погодження на Божих засадах за законами природи і заповідями предків. Як нам жити, співпрацювати, творити одне з одним -- у см'ї, роді, народі.

Ми на землі гості, але саме тому маємо стати господарями від Господа, брати приклад із Творця, служити одне одному, підсилювати одне одного, а не прислугувати ворогам і недоброзичливцям.

Народ «розжирів» духовно -- і ні зверху від Бога, ні з глибин його ества не пробивається світло українських святинь, українського світообразу, українського способу жити. Нам здається, що ми все знаємо. Це -- неправда. Ми дуже важко наближаємося самі до себе, до свого ества і призначення.

Про те, як святкувати, люди знають краще від мене, бо в кожній місцевості своє. Тут діє принцип демократичної різноманітності, властивий українській культурі. Я хотів би розглянути фундаментальні основи обрядовості, переглянути помилкові або поверхові трактування обрядодії і символів та атрибутів. Отож переходимо від загальниць та знайомств до конкретного часопростору -- я маю на увазі насамперед різдвяний часопростір, який символізує народження Христа-Світла, відродження природи через Нове Сонце.

Міф про язичництво в Україні вигадали псевдовчені від політики. Глибше вивчення народної звичаєвості, філософське проникнення в її структуру, образи, символіку засвідчує, що Бог завжди уявлявся нашим предкам Єдиним і Неподільним. Водночас за структурно-етичними ознаками Бог -- Триєдиний, а за безконечністю втілень -- множинно-різноманітний. Вважалося, що «побачити Бога» означає вмрити, а от торкнутись Божих риз означає зшлитися. З першою позицією зрозуміло: Бог -- Тайна, ніхто не «схопив Бога за бороду» -- тільки після смерті тіла душа йде до Нього. Що ж означає «торкнутись Божих риз»? Усе створене, вся різноманітність життя, стихії, стани, взаємодії, сонячний промінь, роса на траві, любов до ближнього, наша з вами розмова -- вом цим ми доторкаємось до Божої таємниці, все це формує в загальних рисах Божу расу. Отже, Бога не можна побачити, але можна відчутти, тим більше, що Він не тільки на небі, а всюди на землі, в нас, між нами. Звідси божественність природи та її обожнення людьми, божественність людини та пошанування ближнього, бо вом кермує одна сила.

У давній колядці про Господа і господаря (а колядкам як жанрові не менше 40 тисяч років) Бог приймає запрошення селянина прийти на Святу Вечерю, але попереджає, що не буде їсти-пити, а буде дивитися, чи все добре робиться. Отже, Бог прийде, але Його можна буде бачити хіба що внутрішнім, духовним зором. У іншій колядці Бог за плугом ходить. Як це зрозуміти? Бог нами діє, радіє, рай діє. Людина має бути Богонадхненною, наслідуючи Творця: сам Бог благословляє ходіння за плугом. Зрештою, в цьому

ЗБАГАТИМОСЯ СПАДЩИНОЮ ТИСЯЧОЛІТЬ

Життя в культурному, високоорганізованому і структурованому суспільстві -- це вільне перетікання енергії, творчість і співтворчість. І не тільки майстрів пера чи пензля. Все наше життя, вчинки, взаємини, творіння людських рук, політика, економіка -- причина і наслідок творчості. Бо образ художній, світообраз свого життя творить людина, сотворена за образом і подобою Божою. Такі засади -- спасенні для кожної душі, оновні для людського життя.

Звичайно, можна почати з нуля -- вилами по воді, пальцем по піску... Але можна і треба скористатися спадщиною, керуючись заповідями предків, -- вони вже це проходили. Тут важливо переглянути духовні й матеріальні напрацювання праукраїнців, якщо ми хочемо збудувати Україну сильною і для українців. Справжня демократія вимагає сильної духовної і державної влади, але насамперед людського самовладання, ладу і порядку в кожній суверенній і соборній душі.

відобразилось уявлення про можливість народження Богочоловіка, перевтілення Бога в людину. Де ж могло народитись уявлення про можливість очоловчення Тайни? Зрозуміла річ, у хліборобському контексті!

Яка ж тут суперечність між дохристиянськими віруваннями і християнським віровченням? А ніякої. Християнство природно виростає із дохристиянської системи Богоуявленя. Тому Лев Силенко, протиставивши їх, зробив найбільшу помилку, а якщо свідомо, то -- диверсію. Так, так. І це незважаючи на колосальний матеріал, який він зібрав у своїх роботах про Рун-Віру та Мага-Віру. Ще одне протиставлення, яке, на мою думку, абсолютно безпідставне, -- це протиставлення науки і релігії. Мене не полишає враження, що український народний світогляд -- глибоконауковий і водночас релігійний. Із багатьох позицій він випереджає як сучасні наукові досягнення, так і теперішню державу, суспільну або, скажимо, церковну самоорганізацію. Про це не скажеш у двох словах, але все-таки спробую пояснити.

Картина світу уявлялася нашим предкам чітко впорядкованою. Сказати б науково-досконалою. Зрозуміло, що так ідеально налагодити і запустити машину життя мусила якась надприродна сила, але побачити її годі. Ми живемо у світі предметів, істот, явищ, стихій. Це так звана жива і нежива природа у всіх своїх доступних і відчутних проявах. Це перший пласт світосприймання. Механізми нашого сприйняття однакові протягом усього часу розвитку людства. Весь життєвий досвід поколінь становить біологічно-генетичну матрицю людини, відкладається в пам'яті, діє на рівні підсвідомого, свідомого і надсвідомого -- тут ми переходимо до світу уявного, тобто до світогляду, який формується, позначається і скеровується при допомозі символів, понять, образів. Це і є своєрідні «божества» нашої уяви -- адже людина створена за

ідолозображення та ідолопоклонство може бути властиве нижчим рівням культури. У хліборобсько-українському контексті обрядодії були високодуховні та глибоконаукові, а знакова система служила не тільки і не так способом зображення чи образотворення, як засобом збереження і реалізації цілих знань, інформації, що формує насамперед.

Скажимо, українська орнаментика має поряд із рослинними чи тваринними мотивами та стилями магічно-інформаційне кодове письмо -- геометрично узагальнені системи кодування. Цей символічний код перевершує сучасні кібернетично-інформаційні матриці програмування як за щільністю (кількісні показники), так і за рівнем абстрагування (якісні параметри). Отже, наші предки знали світ реальний та уявно-абстрактний, символічний. Третій глибинний план-контекст -- це світ енергій, рух і спокій, задіювання, тобто жива реалізація структури, світовір і космогонія, пн, біг, оновна сила. Краще ту силу не чіпати (як, скажимо, термоядерну реакцію розпаду, психосферу, основи взаємодійної діалектики, генотип і генофонд). Так, їх не можна чіпати, але їх можна пошанувати, успадкувати, розумно використовувати, нарощувати в собі, скеровувати на добро задля життя, але не переходити межу, не розщеплювати цілісність світобудовного ядра.

Малпним символом енергії є сонце, з яким «співпрацюють» небо (ноосфера та біосфера), місяць, планети, зорі, астрономічні системи та підсистеми. Звідси -- житний сніп «дід» як символ сонця, що дає життя, зокрема житне зерно задля життя людини. Санскритське «дід» -- подвійно летюче світло: сонце діє, паруюче, взаємодійне. В народній творчості -- це такий собі «дід з білою бородою», за яку його не можна схопити, бо хто його знає, де Він (запитання і вичне питання), хоч його чарівне «дуду» або ж сонячну музику життя всі відчують

виражено у словотвірному кодуванні, яке передбачає архетипне, так зване вичне запитання «де?», потверджувально-реліктове «да!» і музично-ритмізований символ «ду». Є різні системи кодування через число, слово, звук, знак, колір, але за всіма явищами життя та їх символічними позначеннями стоїть Бог або ж Таємниця Святого Духа. Так, за всіма енергіями стоїть Абсолют, єдино неподільний Бог та дієво триєдина структурність усього сущого. В найменшій (дьюдью) -- найбільшій (Дід). Мале миле Богу!

Висновок який? «Язичництво» не суперечить християнству, яке природним чином виростає із дохристиянських вірувань і уявлень -- адже Бог творив світ до Христа! Так само релігія і наука -- синкретично нероздільні та непротивні. В українському світі все дуже гарно протиставно. В українському світі все дуже гарно протиставно. Перуни, велеси та інші «божества» не ототожнюються з Богом, а як певні природні стихії представляють Бога, творяться і керуються Вищою Силою. Скажимо, світову взаємодію, свого роду парування-розпарування представляє Перун. Це певна взаємодія енергій, яка регламентує розгрітання живого і мертвого. У символіці ця взаємодія позначається шестипелюстковою квіткою. На різних рівнях вона по-різному проявляється і хоч назагал є ознакою життєдайною, вона також поразкає та роз'єднує, але знову ж таки -- для продовження життя. Йдеться, зокрема, про Водохрещі, або хрещення вогню-світла у воді з попереднім водосвяттям -- хрещенням води у Святім Дусі. Після водосвяття вода стає цілющою, відаючою, живою, провідником Божих енергій. Якщо народження нового сонця, радво світла (чотири з восьми) розкриває небесні брами, на 12 діб поєднує живе і мертве, то Перун-шкста закриває нообіосферні ворота. Знак Перуна обов'язковий на Водохрещі, як і стрільба з рушниць, аби відганяти душі померлих. Життя відганяє смерть Перун -- блискавка.

що вражас, але й парус, оновлює природу (вогонь і вода парують, хлопцеві і дівчина паруються). Пранаїдавність енергії прана -- оновна сила природи. Подібно Велес -- не якийсь там Бог скотарства, а веління Божої волі, без якої й волосок не впаде з голови людини чи й скотини. Так звану Книгу Велеса (анонімну пам'ятку дохристиянської літератури, яка базується на народній пам'яті, Мудрості і Фольклорі), я трактую як КНИГУ БОЖОЇ ВОЛІ. В гайвах, як мені вдалося записати, теж згадується якийсь Бог Велія. Не маю сумніву, що це треба розуміти як вказівку: «Бог велить, воліє, повелює». Пригадуєте приказку «Все в Божій волі!»? В Божій волі -- оновлювати, розрухувати («Сюди вилі -- туди вилі»), «Воли, воли -- нема коли!»). Між іншим, у Книзі Велеса підкреслюється: ми не цдопоклонники! Як бачимо, і дві тисячі років тому нас пробували потрактувати в невідповідному світлі примушували захищати свій престиж. Так званий простий нарід більше від усяких учених, книжників і фарисеїв відчував велику таємничу і безмежну силу Творця. Кажучи «дай же Бог», ніхто не мав на увазі якогось спеціального Дажбога (даючого Бога). «Дай, Боже!», «Слава Богу!», «Богу дякувати!» -- звичайні побажання. Бог -- один. Відчування Бога завжди було притаманне українському світогляду, українській звичаєвості. Аналізуючи і порівнюючи давні українські фольклорні та літературні першоджерела і євангелійні тексти, я помітив стовідсоткову тотожність Ісусових проповідей із українським релігійним світоглядом дохристиянських часів. Христос постійно говорить про зерно, однією хлібиною, яка символізує Єдиного Бога, годує тисячі людей. Або Христове «Будьте, як діти!», «Устами дитини говорить істина!». Це вам не зачення смиренних овець, не вирзування дітей у Єгипті, а згодом у Палестині! Як відомо, Мати Ісуса з Назарету була філістимлянкою, належала до племені хліборобського, нечового. Співаючи українську колядку про Бога за плугом, ми вже не здивуємося припущенню, що Син Божий, про якого не було чути в Іудеї до 25 чи навіть 29 року нашої ери, перебуваючи в Єгипті, чи в Україні, міг ходити за плугом. Книжники і фарисеї, лицеміри і купці-продавці не сприйняли Христа, бо Він був для них чужим і цього не приховував. Проповіді Христа наскрізь проінаті хліборобською ідеологією: найвищою полпикою для хлібороба була праця в полі.

Ісус не тільки заперечив існування спеціалізованих бопв від поганства, але й висмиав плани всляких приватизації Бога для потреб або й негідних цілей людини чи народу. Він наочно показав, що так звана «обраність» засвідчує не винятковість, а вади. Що людину або народ Бог «вибирає» не для прославлення, а для направлення. Поки Ісус тільки проповідував, це ще було стерпно, мовляв, дивак... Але як тільки Він виступив проти «торгашів» і царів земних, бичуючи перших та насміхаючись із других (бо над усіма -- Цар Небесний, бо треба мати «царя в голові»), Христа бичували, обплювали і розп'яли. Чому я так зупиняюсь на особі Ісуса Христа? Очевидно, не тільки тому, що 1997 рік проголошений роком пізнання Бога-Сина як дуже важливої для землян складової Святої Трійці або Триєдиного. Непорочне зачаття Христа -- велика Тайна, а Його народження сприймається як важлива символічна подія в житті Всесвіту і насамперед нашої планети Земля і небо зазмерли, всьому людству немовби перехопило подих. Уся природа фізично відчула народження Спасителя, який був утлений ввишніх, сотворений без порушення цноти, тобто законів світобудови і світотвору. Здійснилася містерія творення ідеально досконалої людини, чудесне оновлення людського роду, вливання духовної сили в людство. Бог став людиною. Бог зійшов на землю -- став Чоловком. Відбулося також святе одухотворення материнської природи. Ісус був сотворений через народження від Диви, яка стала Богоматір'ю. Яка ж велика, просто таки безмежна довіра Господа до людини! І яка віра та любов до Бога мала б бути у дітей людських! Який шанс жіноцтву, яка висока надія Бога на рід людський! Земна Марія породила Бога, Марія -- Матір Бога Живого!

Повернемося до свят, які ми відзначали в сні, завершивши їх Щедрою вечерею та Водохрещенням. Перед Святою або Пісною вечерею господар вносить до хати і кладе в кут житнього снопа Помилково його називають дідухом. Насправді «дід Ух» («Ух, ух, солом'яний дух, дух») -- це околіт, молочена солома без зерна, що її стелять на долівку «Околіт» і «околіти» -- одного кореня. Звісна річ, дитина цього не знає. Солома для неї -- це щось м'яке і золоте. Бо й справді дідух символізує золото душі та душі померлих, що з ними «розмовляє» дитина до семи років, перекидаючись і промовляючи «кво-кво, завтра в нас Різдво», тобто народження світу і світла, Христа-Світла із Золотого Яєчка... В українських казках говориться про діда Оха. Він переплавляє лінивого хлопця у підземному царстві, спалюючи лінощі, розбещеність та безпорадність. Це ближче до дідуха, який покриває землю (долівку). Чому ж у нас назвали Діда дідухом? Відбулося природне

народі є уявлення про цілющий напій із 96 трав, зібраний протягом року в певній послідовності. Тепер подлимо 96 на 16 і одержимо шістку (6), тобто кожний тип має в собі шість основних для нього природних властивостей, або дві триєдності і може ділитись або ж продовжувати життя. На клітинному рівні -- шляхом поділу клітини. На людському -- шляхом поєднання чоловічо-жіночого і жіночо-чоловічим і наступним народженням третього: чоловічо-жіночого (хлопчик) або жіночо-чоловічого дівчинка).

От вам і Свята вечерея української родини -- глибокоінтимне віче орів, коли тато, мама і дитина задивились одне одному в очі і душа в душу, розмовляючи з душами померлих і доторкаючись таємниці Святого Духа, а через нього таємниці Святої Трійці і вітаючи народження Христа-Світла. Ось так земна родина радє, рай діє за високими небесними зразками!

Як це не прикро, люди на Землі -- трохи

кілька десятків років тому, коли святкування вже давненько проводились у селі та в хаті, клен чи липу все ж підчищали, але не рубали під корінь, аби замаїти світлицю, одвіртки чи ворота. Давні священні гай іудеїв були з омели -- вона тоді росла із землі. Пішли іудеї по світу -- омела також знялась у мандри і перемістилась на дерева, п'ючи з них соки. Он які повчальні історії! Я зовсім не відхилився, розповідаючи про «майські» свята. В усьому -- календар: астрономічний, хліборобський, звичаєвий, усе взаємопов'язане річним та іншими циклами. Між іншим, слово «коляда» розшифровується без календ і сатурналії через давнішу і гармонійнішу українську традицію: коло ладу, душа порядку, колодар-календар. Так само свято Миколи. Це земне коло, яке заохочує душу дитини до семи років -- земними дарами під подушку. Звичайно, був і цілком конкретний (ще й не один!) Святий Микола, який допомагав людям, наслідуючи традиційну земну гостинність. Тут не до притставлен!

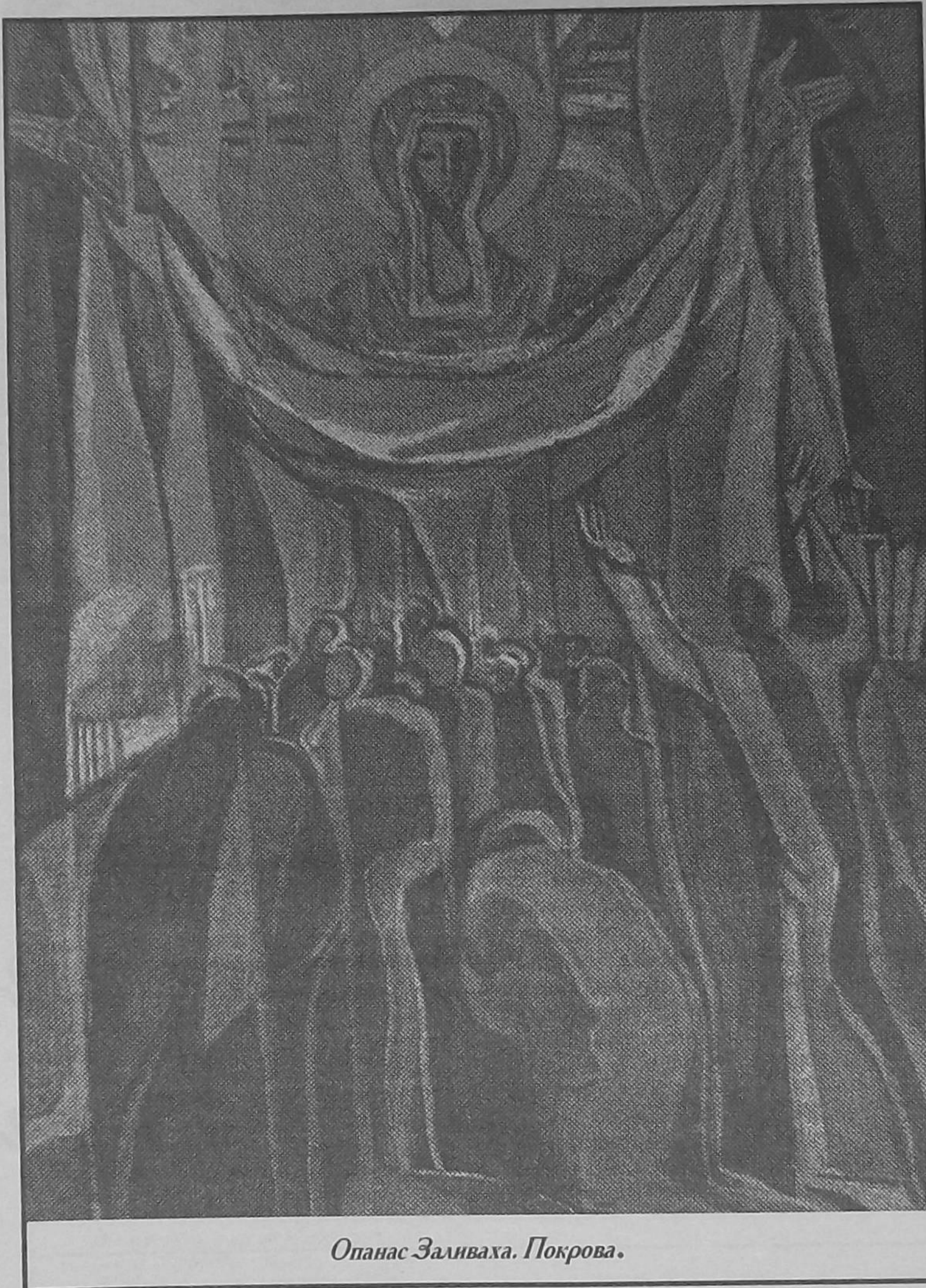
Вселенська Церква мала б бути єдиною. Один Бог -- одна Церква. Адже її іменують Христовою Нареченою -- чи може бути в Сина Божого десяток наречених? Причина роз'єднання Христової Церкви -- в геополітичних претензіях сил зла (а для України це й постімперіальний синдром), а також різні протихристиянські та відверто сатанинські тенденції сучасного світу. Додається до всіх бід недоречно протиставлення дохристиянських вірувань християнським. Скажімо, Лев Силенко взявся приватизувати Єдиного Бога, зробивши його таким собі українським Єговою.

Україну завжди використовували як буфер на зіткненні протидіючих (тому неповноцінних) крайнощів. Це стосується і політичної географії, і геополітики, і боротьби духовних начал. Насправді ж за своїм місійним призначенням Україна ніколи не була периферійно-окраїнною, якою її «робили» протидіючі сили. Світоглядно-духовна, географічно-просторова та світотворчо-дієва спадщина українства вказує на центр світобудови, інтегруючо-консолідує параметри світообразу, духовний універсум та синтез. Недаремно український прамагерик був островом, недаремно з української Божої раси розвинулась людська популяція, а знання і чин індоарійського ареалу мають природну тяглість з Орієнти. Виживання і духовне об'єднання світу знову узалежнюється від українського феномену: виживе Україна -- виживе й світ! Християнізація України -- в українзації християнства. Під цим я розумію духовне обживання християнського вчення народом, який хоче бачити Христа своїм Сином.

Церква тоді об'єднається і об'єднає світ, коли синтезує кращі дохристиянські традиції із Христовим віровченням, коли духовно об'єднає науку і релігію, не идучи, однак, на компроміси із войовничо-матеріалістичними догмами. Скажімо, так звана еволюційна теорія Дарвіна. В чому тут справа? Людина не походить від мавпи, але могли бути мутаційні схрещення людини і мавпи. Грїх скотоловства не виправдати «еволюцією»! Ліна Костенко з геніальною прозорливістю писала: «Всі ми під пресою задля прогресу». Такий «прогрес», коли суспільство структурується горизонтально, в лежачій позиції, -- тоталітарний, не сприяє розвитку ні особистості, ні народу і засвідчує скоріше регрес та деградацію. Всі тиснуть на вох. Так звана владна піраміда виявляється безвладною і парализованою. Всі всіх принижують. Пригадуєте службовий мордобій із Шевченкового «Сну»? Україна ще не вільна, пора встати на повен зріст своєї визволеної спроби, збагнути свою сутність, збагатитися спадщиною тисячоліть і творити ієрархію досконалостей, а не рабів.

Ця стаття не тільки не вичерпує, але й не вмщає всіх проблем нашої звичаєвості в переддень двохтисячолітнього ювілею Християнства. Очевидно, з'являться інші публікації, які допоможуть збагнути духовну вертикаль Християнського віровчення та його призначення на новому етапі розвитку людства.

Богдан ЧЕПУРКО
м. Львів

Опанас Заливаха. Покрова.

заземлення Діда з білою бородою, тобто Бога через зближення його із земними дідами. Дідом Морозом, Дідом Миколаєм, Дідом-Дудариком. Тим часом за всіма тими персонажами стоїть тайна світобудови, таємниці творення світу. Санскритською, як я вже казав, «дід» -- подвійне сонце, роздвоєння світла, світло від світла, тобто РОЗДВОЄННЯ. Згадаймо вислів «раз-два». Тут складна і водночас елементарна діалектика: від роздвоєння до подвоєння. 8-кутна колядницька Звізда-Мама умовно символічно роздвоєється, народжуючи Хрест -- символ Христа-Світла. Христове Різдво -- це народження у чистий спосіб, немовби шляхом поділу клітини. Але те саме є не те саме. Тобто -- це тільки аналогія. Для приблизного уявлення Цікаво, що числа 8, 4, 3 і 1 у сумі дають число 16. Як вважають сучасні науковці, є 16 типів людської душі, або характерів. Якщо ж ті самі символічні числа, які представляють колядницьку Зірку-Маму (8), Христа-Світла (4), Єдиного Бога (1) і Божу Трійцю (3), перемножити, одержимо 96 (весь спектр сонячної енергії). У

тварини. В цьому нема нічого поганого. Слово «твар» на позначення личка, вислів «Божа твар» уточнюють, що людина має душу, що все сотворене Богом. У цьому контексті факт поділу клітини підказує тягнутися до природи рослинного світу, обожнювати такі духовні стани, коли «ще дух рослинний не звіріє». Звідси правдивий, неперевершений український пантеїзм, обожнення природи, яку творив Господь, Пан Тео або ж Пан-Біг. Ця філософія добре «читається» під час так званих Зелених Свят, що їх проводили в священних гаях. Ніхто не рубав ялинки, на висот була екологічна самосвідомість. Природу плекали і шанували. Сад був при садібі -- таке собі родинне святилище. Пригадуєте Шевченкове «Садок-райочок насаджу...»? Ліс уособлював неторкану природу. Гай -- щось середнє між садком і лісом, окультурена природа, місце святкування всієї громади. Тут переважали символічні, відібрані та виведені породи дерев і кущів, властивих цілком конкретній системі цінностей, культурі певного народу. Ще

Ізнову пам'ять повертає до витоків колишніх літ... Ці слова звідкілясь прийшли до мене, і я їх тут ужив, бо відчуваю все глибшу спорідненість сьогоднішнього з минулим. Хоча я теж — уже майже минуле, і з кожним місяцем, роком та силою м и н у л е — все глибше затягує мене. Майбутнього майже немає, більшого, ніж маю у цьому житті, я не доб'юся, багато грошей, як не було, так і не буде. Майбутнє не для мене, та й не хочу я такого, як зараз, із його невизначеністю, бездуховністю, невіглаством.

Оглядаюся назад і пізнаю себе в пращурах. Навіть знаю, де вони колись жили, чим займалися. На тій — колись! — знаменитій Гетьманщині, серед її широкого роздолля і буйнозеленої рослинності. Зараз у тім краї лишилась чи не єдина ціла оаза, ота Михайлівська Цілина, яка рік у рік все біднішає і вихолощується. А чи були мої пращури козаками? Так, були серед них і справжні козаки, і добрі господарі. Вміли і землю глядіти, і ремесел знали чимало, а без них на селі ніяк не прожити.

Про батькових родичів знаю небагато, лише те, що дід Олексій Русанівський жив на хуторі Миколаївка Гадяцького повіту Полтавської губернії. З бабунею Лукерією вони мали дві доньки і трое синів. Бабуня загинула у 1927 році, як зазначалось, від рук бандитів. Дідусь Олексій з горю полишив своє ковалювання і доживав у одній із дочок, якої саме — не знаю, можливо, у тісі, що її потому, як я чув, німці повісили за зв'язок із партизанами.

Материна лінія простежується чіткіше. Один мій прадід Ялисей Мартиш мав господарство чимале. Мав коней, корів, овець, свиней. Мав хату під соломомою на дві половини. Мав бджолок та два садки, а ще кілька ставків із доброю рибом, особливо жирними і смачними були у них линки, пригадувала мати. Отож Мартиша вважали на селі міцним господарем.

Зате другий мій прадід Панас Серета нічого такого не мав, хіба що дитлахів удосталь, дванадцятьох душ. Він був дворовий кріпак пана Базалевича, і навіть хата його стояла при панському дворі. Коли Панас Серета вже слабував і не міг, як завше, працювати через свою старість, його безцеремонно викинули з панського двору. І він змушений був жити при своїх дорослих дітях, найчастіше із синами Петром чи Омеляном. Омелян Серета, це вже мій дід, котрого я добре пам'ятаю, незаможник, сільський мудрець і майстер на всі руки.

Неподалік моїх прадідів, побіля Овляшів, розмістилися тодішні і сьогоднішні містечка. Зовсім близько — Ромни, трохи далі — Суми. А якщо обернутись, то до Полтави й Харкова не так уже й далеко. Усі ті містечка, вже перелічені й решта мною не названі, були завше суто українськими, з їх цікавим побутом й своєрідним укладом. А що вже й села, то й вони намагались не відставати від міст. До сказаного, коли глянути на тодішні фотографії, празникова одяг мало чим і різнилась одна від одної: чи міська, чи сільська майже однакова. А якщо одвертись, то сільська переважала своєю барвистістю, ошатністю.

Так ось, чимало всього уміли мої пращури. До того ж були гарними зовні: чорноволосі, стрункі, блакитнооки, знали спів і до танців були охочі. Усе те дане їм від самої природи-матинки. Не малося в них ніяких традиційних вчителів-наставників, до всього доходили самі: і грамоти вміли, й ремеслами володіли. Життя теж не відставало від чоловіків: ні красою, ні рукоділлям, ні породіллям. Уміли добре робити і як слід жити.

І треба ж було так статись, що дід Омелян, один з дванадцяти дітей колишнього кріпака Панаса, та уподобав Катерину, єдину доньку заможного козака Ялисея. Ну, яка, скажіть, з них пара: заможна козачка та сільський бідняк? От і я кажу, що ніяка! Те саме сказав своїй дочці й прадід Ялисей. Але ж не треба забувати, що Омелян був молодий та красивий, і Катря теж собі нівроку: струнка, чорноброва. Та й сама молодість продукує зовсім інші виміри і поняття, аніж зрілість. І прадід Ялисей це розумів. Треба ще зазначити, що то був рік особливий, 1905. Почував Ялисей потилицю і таке сказав своїй дочці Катрі:

— Знаю, що б я тобі зараз не говорив, ти все одню думаєш, як би швидше з Омеляном зійтись. Але надійде час і ти згадаєш мої слова, згадаєш і те, як я тебе просив не виходити заміж за бідняка.

— Ой, таточку, та за ким же мені бути, як не за Омеляном?! Будемо працювати,

Ігор РУСАНІВСЬКИЙ

ІЗ НЕОБЗУ
НАСМ'ЯТІ
ПОВЗЕРМАЄ...

то й виб'ємось разом із тої бідності.

— Що ж працюйте, вибивайтесь, та на мене не розраховуйте.

Як сказав прадід Ялисей, так і зробив... А Омелян з Катрею побрались і невдовзі вже й у своїй хаті сиділи. А ту хату своїми руками збудував мій дід. А вмів він те робити надго добре, не те що я, уповні міська істота, од села і землі відірвана. Дідова хата постала, мов дзвін: суха й міцна, тепла узимку, прохолодна влітку. Вона й донині стоїть в Овляшах та дивує теперішнього господаря, як це так вдало можна було усе пригнати колода до колоди без гвіздка.

Умінно мого діда майструвати навіть заздрили. Розповідають, що близький сусід викрав якусь у дідуса увесь інструментарій. А дідусь, наче й нічого не сталось, продовжує займатись своєю справою. Зустрічає дідуся ще один сусід і каже таку річ:

— Знаєш, Омельку, що то Яків поцупив у тебе інструмент. Мовить, коли в мене буде Омелянів інструмент, то і я зумію так майструвати.

— Та я здогадуюсь, що то він, — говорить дідусь. — Хай бере, у нього однак нічого не вийде. А я й без інструмента зумію зробити усе, що мені треба.

Справедливо розсудив мій дідусь. Нічого крадіяк так і не спромігся вдяти, маючи той інструмент. А доля ще й позбиткувалась над Яковом: ішов він напідпитку через греблю та й шубовснув сторчача у воду. Отака історія сумна та повчальна із сусідом дідуся.

Чому я так доскіпливо розповідаю про дідуса Омеляна? Мабуть, тому, що чимало чув про нього від матері і тих людей, котрі його знали. Тих людей було все ж небагато, тому образ дідуса, як і батька, визрів у мене самотійно, бо я про них часто думав і порівнював із чоловіками, котрі траплялись мені на життєвій стежці. Й оскільки навколишні чоловіки здебільшого траплялись з багатьма вкоріненими вадами, це переважно лінощі, гультяйство, грубність, шахрайство й таке інше, то дідусь із батьком завжди брали гору.

У 1907 році моє подружжя, Омелян та Катря, мало вже дитя, мою матір. А з дитиною додалось і певних присмних клопотів. Насамперед, хоч самі й не дуже грамотні, а дочка мусить так вчитись. Дідусь у цей час був на війні, служив санітаром привійськового шпиталю. Можна собі тільки уявити, в якому пеклі довелося йому перебувати. До речі, дідусь

брав участь ще в японській війні. Цього випадку я навіть не знав, тільки недавно довідався від брата Віталія. Служив на війні дідусь добросовісно, мав кілька поранень та контузію, то коли його вже відпустили з тої армії, для подальшої якоїсь військової служби він був не годен.

На війні, як на війні, люблять повторювати французи. Так от, перебуваючи на ній, дідусь, котрий до цього не досить знав грамоту, навчився добре читати й писати. А ще він умів виробляти речі, які користувались навіть попитом. Для цього дідусь використовував звичайнісні снарядні гільзи. З отих мідних залишків, що в досить великій кількості розкидалися довкола, з-під рук дідуса виходили кухлі, каганці, запальнички тощо. Яким інструментарієм при цьому користувався дідусь, для мене й досі є суцільною загадкою. Від того часу в нас довго існували невеличкий каганчик та кухлик. Й досі пам'ятаю ті незвичні вироби. Каганчик завжди блимав у нас на кухні, коли не ставало електрики, а для більшої кімнати ми мали лампу зі склом, котра світила дещо яскравіше. А з дідусевого мідного кухлика вода здавалась особливо цілющою і смачною.

Мені не важко уявити тодішні Овляші, а то й Ромни. Варто лишень подивитись на листівки тих років, а ще малюнки, фотографії... Дідусь на той час повернувся з фронтів, зранений, виснажений. Але вони таки сходили до Ромен і втрюх знялися... Моя мати скінчила невдовзі вчитись у земській школі і ходила в Ромнах до комерційної. Проживала в квартирі у тому ж таки містечку, за помешкання дідусь сплачував господіні певні кошти. Таким чином, улітку мати жила в Овляшах, на зиму перебиралась до Ромен.

Коли завірував 1917 рік з усіма його переворотами й катаклізмами, мамі виповнилось тільки 10 років. Тоді вона якраз жила у Ромнах та вчилась в училищі. Невдовзі й сюди дійшло оте незрозуміле протиборство: білі, червоні, чорні, зелені, сині... Розібратись у тій веремі спочатку було досить важко. Дідусь, як учасника війни, зраненого й контуженого, не чіпали. Він займався своїм звичним ділом, мав замовлення навіть у Ромнах і старався виконувати їх якнайкраще, аби здобути довір'я замовників. Мені здається, він якоюсь мірою співчував червоним, можливо, навіть вірив у ту їхню імовірність змінити світ, зробити його більш путящим, справедливим.

Як це прекрасно, коли є віра, коли людина живе й сподівається на краще життя. Шкода, перегодом та віра розвіюється, як дим із димаря, і вже немає ні віри, ні сподівання. Дідусь хоч і замислювався над тим, чому так виходить, що слова правителів часто-густо розходяться з ділом, однак уповні пересвідчився в нікчемності червоних правителів уже після відомого голоду 30-х років. Хоча, коли дивитись правді у вічі, прості люди за більшовизму ніколи не жили заможнотю. Це бачилось хіба що у відомих рекламно-пропагандистських кінофільмах. І якщо на селі певний час ще жевріла надія на благополуччя, та вона згасла зі смертю мільйонів селянських дол.

Однак усе те сталося потому. Для того «потому» мої діди і прадіди, щоправда, більшість із прадідів уже й полишили на той час цей химерний світ, проживали, як і до того, на тій самій Гетьманщині, а згодом у Сумському краї. Руки дідуса скрізь шанували, тому роботи йому вистачало, не працював він хіба що у великі свята. Моя мати тоді вже й комерційну школу скінчила і певний час трудилася в Овляшівській сільській Раді на посаді секретаря. Це давало якісь прибутки сім'ї, бо тоді та й пізніше дідусь із бабусею ніколи не перебували в заможниках.

(Далі буде)

ТУГА

Хто не зазнав туги на чужині,
Хто в Батьківщині пестився доволі.
Доволі--
Хто не блукав в блудному колі
Чужих, знелюблених думок, --
Той не пізнає, ні, о ні!
Що то все думати дарма,
Що туга -- смок,
Туга -- тюрма!

Хто не знав досі, що таке душа,
Задума штивна, сум тяжкий,
Меланхолійний, а жорстокий,
Як море вглиб і вкруг, широкий.
І як отрує, ох, гидкий
Неспокій--

Знай кожен: все це є угрюма,
Самотня, зловорожа,
Як тінь, як сніг, --
Туга,
Туга,
Туга--
До Вітчизни,
До Вітчизни.

А Вітчизна,
Ось там вона,
Закована в кайдани, стогне тяжко, --
Важко -- від стін ворожих!
Та ще тяжче від власних виродків,
Що рожи терням опутали, зім'яли красу,
Козацьку честь стоптали,
Всю святість ворогам віддали,
Продали--
І скрізь бушують з наганами.
Не до них тужно є мені, --
Бодай самі себе стріляли!
Я тужу за красою,
За святою,
Що стоптана ворожою стопою.

За слідом вірного повстанця,
За грудкою землі із його шанця,
Засохлою від його крові.
За всім, що сковане в окови,
Я тужу днес на чужині.
Борці там кров свою пролляли--
Ох, як тужно,
Щоб ви знали!
Як тужно, тужно тут мені.

Штум, 1951

СВЯТ-ВЕЧЕРЯ В'ЯЗНЯ

Чом не відчиняються двері до Бога?
Де слова: «Просіть -- дасться вам»?
П'ятий рік я вже стукаю дарма, небога --
Й навіть еха не чути з-за брам.

Нерви, тіло гниє і шлунок не травить,
В шпиталі в'язничнім лежу
У Свят-вечір самий. Ах, чому вмісто
страви
У руках медицину держу?

П'ятий рік в свята Божі Богом забутий--
Не питайте, чом серце квилить,
Хіба кожний відчує, де рветься днесь
бути,
І чому у сей день так тяжко болить.

Болять матір стареньку і рідну
сестричку,
І в сльозах погнута хата,
Третє місце пусте, а вони цілу нічку
Молять Бога за сина і брата.

І таких матерів бачить серце без ліку,
І синів, що вже Бог «відкупив».
Ні! Нашо ж кораміні! Нема уже ліку,
Щоб цю болюще ще чимсь заступив.

«Бог рождається» -- нині радіють
народи,
Моє ж серце холодне, як сталь,

ПЕТРО ДОРОШ: «ЗАСВІТИТЬ ТРИЗУБ НАД ЛАНАМИ»

Володимир Винниченко писав, що історію України без брому читати не можна. Так само не можна читати й тюремну, ба більше -- шибеничну поезію воєнки УПА, редактора підпільної газети «Лісовик» Петра Дороша (псевдо «Чумак»). Скільки ж треба було мати душевних сил, яким треба було бути переконаним у правоті своєї справи, щоб в останні години життя (а для нього, засудженого польським військовим судом на кару смерті, кожна година впродовж п'яти невільничих літ могла бути останньою) писати оці вогненні строфи. Не звертаймо уваги на подекуди неправильні наголоси, діалектизми. Петро Дорош був, як і Богдан-Ігор Антонич, лемко. Але Антонич гравив свою поетичну мову в тиші львівських читалень, а в Петра Дороша замість словників був завжди під рукою, напиханий лише автомат. Його вірші -- се необроблене, невідшліфоване коштовне каміння. Вони вражають не поетичною досконалістю, а кристалевою чистотою владеного в них почуття. Читаючи вірш Петра Дороша, мимоволі згадуєш безсмертні Кобзареві рядки:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю--*

Петро Дорош також у хвилини праведного гніву проклинає Бога за море пролитої невинної української крові, а в надзвичайно рідкісні хвилини просвітлення, душевної злагоди освідчується Господу в неложній синівській любові.

В партійному гімні ОУН є такі рядки:

*Батьківщині будь вірним до загибуні,
Нам Україна вища понад все!*

Петрові Дорошу Україна воістину була вища понад усе. Навіть над життям.

Нині в Польщі, і в державних колах, і в громадських, все гучніше лунають голоси, що треба осудити операцію виселення українців зі своїх правічних земель (кодова назва операції «Вісла») як злочинну стосовно українського народу. А ті поляки, які все ще намагаються виправдати перед історією цю операцію і називають українців бандитами, нехай почитають вірші Петра Дороша. Бандит із зашморгом на шиї не буде проклинати своїх убивць, а, ставши навколішки, клянчитиме в них помилування. Бандит із зашморгом на шиї не благодітиме в Бога життя лише для того, щоб знову зі зброєю в руках боротися за волю України.

Нехай почитають вірші Петра Дороша і наші народні обранці, які не хочуть визнавати воєнків УПА воюючою стороною, всьляко протидіють офіційному шануванню цих страждальців як борців за незалежність України, як солдатів свободи із усіма належними політичними і юридичними наслідками. Повстанець Петро Дорош не дочекався вільної України, він спить вічним сном у селі Раковці на Ельблонгщині (Польща).

Поет Петро Дорош із повстанського строю, з камери смертників приїшов на вільну Україну своїми полум'яними віршами. Привітаймо ж його!

Микола ЛИТВИН

Не для нас Діва Сина днесь родить.
Нам -- нудьга лиш. Неволя. Печаль.

Не тудою дорога до нашого Бога, --
Другий світ ми лишім для панів!
Нам о власних раменах до бою нового,
І нових нам героїв-синів.

Київ -- наш Вифлеєм, наш Спаситель --
то воля,
Зірка наша -- се єдності дух!
Ще Свят-вечір наш прийде й скінчиться
неволя.
Та страшний буде пімсти округ!

Днесь Свят-вечір, для многих щаслива
годинка,
Для України -- протеза штучна.
А для в'язня-повстанця тернова ялинка
І відсвіжена рана скрізна.

У сей вечір нам Бог народився,
Спаситель.
Щоб спасти нас, терпіння прибрав.
Та для мене він доти не буде Збавитель,
Аж Україну верне до прав.

Штум, 1951

КОЛИ БИ...

Коли би так настала воля,
Коли би України доля
Діждалася своєї зорі --
Я б не був хворий.

Коли би так сади вишневі,
Степи прекрасні полудневі,
Верхи карпатські Чорногори
Зляла щаслива та квітуча
Радісна воля! Так жадуча! --
Я б не був хворий.

Коли б до кожного віконця
Потеряного так народу,
Що віки борєсь за свободу
І що віки не бачить сонця, --
Зиркнув промінчик, хоч встидливий.
Ох, як би чувся я щасливий!

Я б серцем взнісся ген в простори, --
Я б не був хворий.
Навіть без ніг і без печінки,
Без жовчі і без селезінки, --
Щоб очі лиш могли глядіти,
Щоб серце лиш могло радіти,
Щоб ум лише міг розуміти --
Я б був щасливий над щасливих.
Все решта б дав для нажерливих
Вовків московських...

Щоб лиш знати,
Що Україна-ненька, мати
Вільна, щаслива, самостійна.
Що кожна мати вже спокійна --
Бо діточки ростуть здорові
Для щастя, не проліття крові.
Що хлібороб, робітник, вчитель
На своїм роблять і для свого.
Що показався Покровитель--
Я б не хотів вже більше нічого!
Було б здоров'я, сили були б,
Були б нащадки -- спом'янули б...

Щезни, туга, в безкреснім полі!
Пропадьте, всі хвороби скриті.
Я маю силу, силу волі!
Я вже здоровий, буду жити!
Нема неправди так сильної,
Щоб нас з поверхні світу стерла.
Ще пімстимо всі кривди свої
І засвіаєм: «Ще не вмерла...»!
Засвітить Тризуб над ланами
Пшениці нашої святої.
І впадуть враги перед нами,
Складуть покли України зброї.

Штум, 1953

На сайті: Петро Дорош.
Автопортрет. Штум, 1951 р.

ІНДІЙСЬКІ СУВІРИ Й УКРАЇНСЬКІ СІВЕРИ

Загальновізвано, що на території сучасної України в давнину жили індоарійські, тобто індійські племена, частина яких у II тис. до н. е. рушила до Індії, а частина залишилась, узявши активну участь в етногенезі українського народу. Величезна подібність між мовою індоарійської культури, культового дійства і жерців-брахманів -- санскритом і слов'янськими мовами свідчить про найтісніші контакти двох народів. Ця подібність простежується не лише в основному лексичному фонді санскриту й слов'янських мов, серед них і української, але й у граматичній будові, виняткової схожості численних префіксів, суфіксів, часток, наявності відмінків і відмінкових закінчень, ключових форм тощо. Проте слід таких контактів багато не лише на мовному рівні.

У пониззі Дніпра античні автори I тис. до н. е. описують Сіндську, тобто Індійську Скіфію. Численні сіндо-меотські племена жили на берегах Чорного й Азовського морів і входили до могутньої колиці Боспорської держави, що існувала на півдні України упродовж майже тисячоліття, починаючи з VI ст. до н. е.

Наш фольклор і досі зберігає основний міф «Рігведи» -- найдавнішої писемної пам'ятки стародавніх індійців, що складалася в III--II тис. до н. е. в межиріччі Дніпра й Південного Бугу ще до відходу індоаріїв із України. Цей міф про перемогу царя богів Індри над злим демоном Вритрою, який у веснянках виступає як злий цар Ворот або Воратар, символізує настання Нового року, весни, перемогу світла над темрявою, добра над злом.

«Рамаяна» -- давньоіндійська епічна поема -- виявляє тісну спорідненість з українським фольклором, обрядами та звичаями.

Віншій давньоіндійській епічній поемі -- велетенській «Махабхараті» -- боги, царі та могутні воїни носять імена, які сьогодні побутують в українців як прізвища. І водночас діють народи й племена, що їх античні автори згадують і на території України. З чого випливає цілком логічний висновок, що предки сучасних українців брали участь у подіях, описаних у «Махабхараті» і що деякі з них відбувалися на території України.

Такі сучасні українські прізвища, як Баглай, Бака, Бакота, Балвір, Бушма, Бушмака, Вишень, Гупал, Кічак, Кришень, Кундера, Манджула, Панікар, Судас, Чамара, Шандра, Шудра, Шудрак та багато інших мають свої індійські відповідники. З іншого боку, й назви Вишинопль, Канів, Красноплі, Панікарча, Родень, Тараща, Триплія, Халеп'я, Чигирин, Шандра, Умань, Ямпіль мають своїх

У допитливого читача «Слова о полку Ігоревім» та історії Київської Русі мимоволі виникають два суттєвих запитання: чому сіверського князя Ігоря так вабила далека й загадкова Тмуторакань і чому на престол у Тмутораканському князівстві сідали саме чернігівські князі? Що це -- випадковість чи цьому є якась пояснення?

Ситуація дещо проясниться, якщо зважити, що Тмуторакань розташовувалася на Таманському півострові. А на ньому в давнину жили сінди, «індійське плем'я» -- як його називав античний автор Гезіхій. Сінди відомі й у долині Інду, біля історичного Пенджабу, які мали колись свою могутню державу. Зараз у Пакистані є провінція Сінд.

Індійський епос, природно, добре знає сіндів -- ім у «Махабхараті» присвячено чимало сторінок. Але з сіндами тут нерозривно пов'язане інше плем'я -- сувіри. Вони завжди згадуються разом із сіндами, пов'язуються з ними спільною територією, єдиним управлінням і схожими характеристиками. Зокрема, за «Махабхаратою», обоє племен відносяться до західних «варварів», а до них індійська традиція відносить парфян, скіфів (шаків), яванів-греків, дравідів та деякі інші народи, які не дотримувалися ортодоксальних брахманських обрядів та звичаїв і локалізувалися на периферії ведійсько-брахманської культури індоаріїв.

Тобто практично індійська традиція

двійників у Індії та індійських джерелах і переконливо пояснюється із санскриту.

Усі ці давні пам'ятки -- «Рігведа», «Рамаяна», «Махабхарата» -- писані на санскриті, напроцуд близькій до слов'янських і балтійських мов. І якщо в епічних пам'ятках на санскриті стільки точок дотику з Україною і українцями, то, безперечно, на нашій давній землі звучав і санскрит -- мова священнодійств і жерців, мова культури, літератури й науки. Як і праїт -- мова простолуду, мова землеробів, ремісників і воїнів. Сиди цих мов зберігаються і досі -- у фольклорі, обрядовій і весільній термінології, в іменах, прізвищах, етнонімах, топонімах і гідронімах. Немає жодного сумніву, що найбільш несподіванки й відкриття чекають на нас при зверненні саме до санскриту та санскритських джерел, які чекають своїх дослідників і які здатні розкрити багато таємниць. Саме вони здатні сьогодні пролити яснє світло на нашу багатовікову історію і культуру, які часто-густо обібрані, перекручені й хибно витлумачені. Саме санскритські джерела дадуть нам змогу по-новому, іноді й під незвичайним кутом поглянути на давні і сьогочасні українські реалії, які досі не мали пояснення або пояснювалися поверхово і малопереконливо.

Проїлюструвати це можна хоча б таким прикладом.

У «Рігведі» й «Махабхараті» чимало чоловічих імен на -шравас, що відповідає слов'янському -слав, зокрема, Вішравас, Угшравас, Пар'яшравас, Бгурішравас, Багушравас тощо. Вони тотожні нашим Веслав, Горислав, Переяслав, Борислав, Богуслав. Останні три імена, тобто Переяслав, Борислав, Богуслав водночас означали й міста, помітні в багатовіковій історії України. Щодо походження і значення цих назв і досі немає одностайності. Назву Переяслав виводять від «перейти славу», Борислав -- від «славно боротися», Богуслав -- від «богославний». І тільки санскрит дозволив з'ясувати, що всі ці назви -- семантичні двійники, тобто всі вони мають однакове значення, бо компоненти Пар'я-, Бгурі- та Багу- в санскриті є синонімами і мають значення «багато», «дуже», «вкрай», «надзвичайно». Тобто всі три міста й імені несуть у собі однаковий зміст -- «Багатославний», «Велеславний», «Преславний». Характерно те, що подібні імена лише згадуються в «Рігведі» та «Махабхараті», у сучасних індійців немає ні таких імен, ані міст, тоді як в Україні такі імена й назви побутують і досі. Це, очевидно, можна пояснити лише одним: ці імена ведійській арії принесли до Індії зі своєї прабатьківщини, тобто із території сучасної України.

Подібним чином санскритські джерела дозволяють пролити світло й на деякі українські племенні назви, бо в тому ж епосі фігурують племена й народи, що їх античні автори фіксують і на території давньої України. І пропонується стаття якраз і є спробою з допомогою санскритських джерел пролити світло на сіверів, плем'я, яке взяло активну участь в етногенезі українського народу.

ставити знак рівності між сіндами і сувірами, називаючи сіндів сувірами, а сувірів -- сіндами. Тому виходить, що сінди -- це сувіри, а сувіри -- це сінди. І така особливість, очевидно, прикладається не лише до сіндів у долині Інду, а й до сіндів на Таманському півострові. Тобто і щодо таманських сіндів правомірно стверджувати, що вони і таманські сувіри. А етнонім сувіри надзвичайно близький фонетично до

етноніма сівери, що його мало плем'я, яке склало невід'ємну частку українського народу.

Індійська епічна традиція виводить сувірів від легендарного предка -- царя Сувіри. Таке явище -- не дивина, бо й деякі слов'янські племена мають своїх легендарних епонімів, наприклад, чехи -- Чеха, поляки -- Ляха, в'ятичі -- В'ятка, радимичі -- Радима. Саме через Сувіру країна сіндів -- Сіндгу мала й другу

назву -- Саувіра, тобто «Сувірина», «Країна Сувіри».

Індійське ім'я Сувір розкладається на компоненти Су + вір, де Су -- префікс, який у санскриті надає основному слову вищого ступеня якості й передає значення «дуже», «вкрай», «винятково», «надзвичайно».

Слово вір, у свою чергу, означає «муж», «герой» і сходить до індоєвропейського вірос -- «чоловік», «мужчина», «герой». Тож ім'я Сувір із санскриту тлумачиться як «Справжній Муж», «Неперевершений Богатир», «Незрівнянний Герой». Подібним чином тлумачиться й етнонім сувіри -- «справжні мужі», «доблесні богатирі», «могутні герої». Що незаперечно засвідчує належність цього племені до воїнського стану.

Індоєвропейське вірос на грецькому ґрунті прибрало форми герос, від якого й утворене сучасне слово «герой». У грецькій міфології Герос -- це Діоніс, тоді як індійське Вір стосується переважно бога Кришні, якого грецька традиція ототожнює з Гераклом. А Геракл, як ми знаємо, тісно пов'язаний із причорноморськими скіфами і територією України, бо, як свідчить одна із легенд, що її наводить Геродот у V ст. до н. е., Геракл одружився із дочкою ріки Борисфен і народив із нею трьох синів -- родоначальників скіфських племен. Грецьке герос -- «герой» якраз і відбілося в імені Геракл, що означає Герославний, інакше -- Діоніс-славний, хоча сама антична традиція пов'язує це ім'я з Герою, дружиною Зевса. Проте, очевидно, давні етимологи просто намагалися згадати явну суперечність між значенням імені Геракл і нетерпимо ворожим ставленням до уславленого богатиря дружини Зевса. Бо саме Гера спричинилася до смерті Семелі-Землі, яка народила Діоніса, саме Гера затримала народження Геракла від Зевса й земної жінки Алкмени. Тож більше підстав виводити ім'я Геракла не від Гери, а від Героса-Діоніса. Як, до речі, й ім'я самого «батька» історії -- Геродот: воно, імовірно, означає не «Даний Герою», а «Даний Геросом», тобто Діонісом. На слов'янському ґрунті імені Геракл відповідає ім'я Ярослав. Іраклій теж різновид імені Геракл.

Показово, що компонент -вір наявний у деяких українських прізвищах, таких, скажімо, як Балвір, Бальвір, Балбір, Балбиренко. За «Реєстром» 1649 року козакі з такими прізвищами служили в Білоцерківському, Брацлавському, Канівському, Київському, Корсунському, Переяславському, Полтавському й Черкаському полках. А Балвір, інакше Бальде, в індійській міфології -- старший брат бога Кришні, ім'я його означає «Могутній герой». Тобто ім'я Балвір виявляє семантичним двійником імені Сувір, що його мав легендарний родоначальник індійських сувірів. В обох іменах другі компоненти етимологічно тотожні, тобто мають однакове походження і значення, а перші -- тотожні семантично, значеннєво. Форма Балбір, з якої утворено прізвище Балбиренко, власне пенджабській мові, де компонент -вір закономірно передається як -бір, що добре видно хоча б з імен та прізвищ пенджабських літературів: Балбір Сінх, Дгармабір Сінха, Сукхабір, Бірбадра (при формах мовою хінді Балвір, Дгармабір, Сукхавір, Вірбадра). Тобто як в індійців існує дві форми цього імені, так і в українців існує дві форми цього прізвища -- Балбір та Балбир.

На відміну від свого молодшого брата Кришні, Балвір -- не воїнське, а землеробське божество. Атрибутом і зброєю його є плуг, через що він має етнічний «Плугодержець» і «Озброєний плугом».

Не менш показово, що й ім'я Кришні досить ясно відбите в запорозьких козаках. За тим же «Реєстром» у різних сотнях Черкаського полку служили два Івани Кришненки, а сотником Переяславського полку був Богдан Кришненко. Кришна мав ще одне ім'я -- Гопал, Гопала, а козаки з прізвищами Гупал, Гупало, Гупалов, Гупаленко фіксуються в Брацлавському, Калінінському, Кропивнянському, Миргородському, Полтавському, Уманському, Черкаському полках.

Вже ці дані засвідчують, що предки запорозьких козаків поклонялися Кришні й Балвірові. А що це за божество, прояснює один індійський міф. Він говорить, що сонячний бог Вішну, захисник землі й людей, висмикнув із голови дві волосини -- чорну й білу -- і помістив

іх у Девакі й Рохіні -- двох дружин Басудеви, батька обох братів. Недовзі Девакі народила чорного хлопчика -- Кришну, а Рохіні -- білого, Балвіра. З чого виходить, що Кришна -- Чорнобог, а Балвір -- Білобог, Кришна -- воїнське, а Балвір -- землеробське божество. А Чорнобог та Білобог знайомі українській міфології. Причому поклоніння їм в Україні відбілося не лише на іменному й прізвищевому рівні, а й на топонімному й гідронімному.

Саме ім'я Кришна з санскриту означає «Чорний», а в тих же запорозьких козаків побутували імена Черня, Чорнийш, Чорнята, Чернега, які дали цілу низку похідних від них сучасних українських прізвищ. З іншого боку, козаки мали й імена Білан, Білаш, Біляк, які й собі стали основою для багатьох українських прізвищ.

Цікава статистика поширення прізвищ «Білий» та «Чорний» серед запорозьких козаків за «Ресстром» 1649 року. «Ресстр», як відомо, охоплює 16 козацьких полків, і в цих шістнадцяти полках прізвище «Білий» зафіксоване 34 рази, тоді як друге прізвище -- «Чорний» -- 98, тобто втричі більше. Прізвище «Білий» узагалі відсутнє в чотирьох полках (Київському, Корсунському, Миргородському та Ніжинському), зате прізвище «Чорний» наявне в усіх 16 полках. Причому помітно більша поширеність прізвищ «Чорний» на південній схід від Києва. Так, у Миргородському полку маємо 17 прізвищ «Чорний» і жодного -- «Білий», у Полтавському -- 12 прізвищ «Чорний» і лише 2 -- «Білий». А якщо сюди долучити відповідно 13 та 7 прізвищ «Чорний» із сусідніх Чигиринського й Кропивнянського полків, то ці чотири полки матимуть прізвищ «Чорний» рівно стільки, скільки й решта 12 полків «Ресстру», тобто 49.

Це, поза сумнівом, свідчить, що предки запорозьких козаків відчужено більше поклонялися Чорнобогові--Кришні, аніж Білобогові--Балвіру. Що й зрозуміло, адже Чорнобог -- воїнське божество, а Білобог -- землеробське. А запорожців якраз і можна вважати професійними воїнами.

Водночас ці факти засвідчують, що козаки мали прізвища «Чорний» та «Білий» не через свою чорнявість чи русявість, а через те, що їхні предки поклонялися Чорнобогові та Білобогові.

Зі сказаного випливає ще один важливий висновок.

Наявність компонента -вір у іменах Балвір, Сувір та етнонімі сувіри, а також вживання епітета Вір -- «Герой» щодо Кришни дозволяє припустити, що індійські сувіри поклонялися Кришні та Балвіру. І це справді так -- індійські джерела недвозначно відзначають це. Слід гадати, що ця властивість була притаманна й таманським сіндам-сувірам, спорідненим із індійськими сіндами-сувірами. Але цим обом божествам поклонялись і давні українці, отже, й слов'янські сувіри, ще одним підтвердженням, окрім усього іншого, є надзвичайна насиченість північно-східного ареалу України назвами на Черн-, Чорн-, Біл-, Краси-, Ворон- тощо. Тобто того самого ареалу, де літописні джерела якраз і застали суверів-сіверян разом із їхньою столицею Черніговом.

Таким чином, між індійськими сувірами й українськими сіверами констатується не лише етимологічна тотожність самих етнонімів, а й неабияка світоглядна, релігійна подібність. Ця спорідненість, судячи з усього, ще добре відчувалася за Київської Русі, тому неадаремно саме чернігівські князі сідали на престол у Тмутараканському князівстві, а сіверського князя Ігоря так вабила далека й загадкова для нас Тмутаракань біля Керченської протоки. Князя Ігоря, певно, кликали туди й предківські святині. Адже саме біля теперішньої Тамані, колишньої Тмутаракані (до речі, Тмутаракань в різних ареалах України близько десятка, серед них і на Чернігівщині) ще до XVIII ст. височіли велетенські статуї, які, поза сумнівом, відігравали неабияку роль у віруваннях місцевого населення -- сіндів-суверів-сіверів. Бо хоча «Слово о полку Ігоревім» і написане в XII ст., у ньому фігурують язичницькі божества, винятково близькі до божеств індійського пантеону. Принаймні зазначимо, що божества Вишень і Кришень, у яких неважко впізнати Вішну й Кришну, а також Індра, Сур'я, Яма, Тваштар та інші згадуються у «Велесовій книзі», створеній у IX ст. волхвами. І ще, жодного разу автор цієї пам'ятки бодай словом не прохотівся,

що це якісь чужі для слов'ян божества. Навпаки, вони для автора рідні, свої.

Загадкова Мокоса у Володимировому язичницькому пантеоні тотожна індійській Махеші -- «Великій Богині», дружині Шиви-Рудри, якого грецька традиція називає Діонісом і який під іменем Влеса (Велеса) стояв на Подолі, на березі Почайни. Ще Геродот у V ст. до н. е. мовить, що будини кожного третього року справляють у своїй столиці Гелоні діонісії, тобто свято на честь Шиви-Діоніса. А будини -- давні населення України. Тож імовірно, що серед статуй біля Тмутаракані були й зображення Вішну, Кришні, Балвіра та Шиви. Принаймні таке припущення підтверджують знахідки з іменами Шиви неподалік, датовані II--III ст. (в Одесі та в м. Тра на Дністрі).

Схоже, можна з'ясувати ще одне вкрай важливе й принципове питання: чи знав Геродот сіверів-суверів чи відбив він їхню назву в своїй знаменитій «Історії»?

Гадаємо, на це можна відповісти ствердно: так, знав і відбив у своїй праці, причому досить рясно. Тільки треба зважити, що великий галікарнасець передавав звучання негрецького етноніма засобами тогочасної грецької мови, а вона не всі звуки могла передавати адекватно. Там, де в слов'янських, германських чи індійських мовах маємо с, ш -- у грецькій, як правило, к. Наприклад, укр. слава та санскр. шравас - гр. клеос, рос. серце - гр. кардіа, санскр. даша - гр. дека «десять». Етнонім келтой -- грецькою «кельти» -- англійською звучить селтс.

З іншого боку, іноді в грецькій мові часто-густо передає через м. Найбільш відомий і частий приклад, що наводиться на доказ цього, -- це передача візантійським імператором та істориком X століття Костянтином Багрянородним слов'янської назви *Новгород* як Немогардас. Цей приклад, хоч він досить пізній, ілюструє і цю особливість грецької мови.

Приклавши ці дві особливості до етноніма сівери, побачимо, що в передачі грецькою етнонім мусив звучати як кімери. З чого випливає, що кімери -- ті ж сівери. Звідки й закономірний висновок: Боспор Кімерійський -- це насправді Боспор Сіверський або Суверський, Кімерійські вали -- Сіверські або Суверські вали, Кімерійські переправи -- Сіверські або Суверські переправи.

А кімери, інакше кімерійці, справданна фіксуються на території України. Про них згадує ще Гомер близько VIII ст. до н. е. -- автор безсмертних «Іліади» та «Одісеї»:

Там кімерійці живуть, і їх місто, і ціле їх царство...

З цих слів видно, що кімерійці мали своє царство, тобто свою державу, своє місто, тобто столицю; мали вони і своїх правителів, царів, що підтверджує у V ст. до н. е. Геродот, мовлячи про могилі кімерійських царів на Дністрі.

Кімерійців зафіксували й інші писемні джерела: вавилонські, урартські, іудейські, перські. З цих кімерійців постають як численний і грізний у воєнному відношенні народ, зіткнення з яким призвело до занепаду такої могутньої стародавньої держави, як Ассирія та Урарту.

Яку саме територію зі сходу на захід займали кімерійці, депо прояснює Геродот. Він, як і пізніші автори, недвозначно пов'язує їх із Керченським і Таманським півостровами. Від Геродота ми знаємо і про могилі кімерійських царів на Дністрі. Тобто зі сходу на захід територія кімерійців простягалася принаймні від Таманського півострова до Дністра, що відповідає даним Геродота про країну, що її займали кімерійці до

приходу скіфів. Проте, яку територію займала Кімерія на північ від лінії Тамань -- Дністер, сказати важче. А що територія кімерійців мусила простягатись і на північ від Чорного моря, не викликає сумніву. Тільки в такому разі можна пояснити той велічний розголос, що його мали в стародавній історії кімерійці, особливо у зв'язку з походами в Передню Азію.

І, як бачимо, це підтверджується численними топонімами на Черн-/Чорн- та Біл-, наявністю і сьогодні назв типу Сіверський Дінець, Новгород-Сіверський, Сіверщина, які грецькою часів Геродота мали звучати як Кімерійський Дінець, Новгород Кімерійський, Кімерія і які сягають найпівнічніших районів сучасної України, серед них і Чернігівщини зі столицею Черніговом. Що цілком узгоджується зі статусом кімерійської держави як могутньої в тодішні часи, яка справляла таке враження на стародавні народи.

Часова відстань від першої згадки про кімерів і до останньої про сіверів-сіверян, історія яких продовжується і сьогодні, становить майже три тисячі років, хоча, звичайно ж, кімерійці існували набагато раніше від першої писемної згадки про них. Це засвідчує і Геродот, коли каже про могилі кімерійських царів на Дністрі, а це явище мусило мати тривалу традицію.

І це означає, що кімери-сівери були автохтонним, споконвічним населенням на території України. Бо тільки писемні джерела знають їх на фактично одній і тій самій території упродовж принаймні трьох тисячоліть. В усякому разі, наприкінці II тис. до н. е. вони тут уже жили.

На завершення хотілося б зробити

кілька зауваг. І насамперед щодо невеличкої фонетичної відмінності в оформленні етнонімів сувіри та сівери. Вона закономірна, бо кореневе санскритське -у- відповідає українському -и/-і. Що видно хоча б із таких прикладів: санскр. мутга -- укр. митга, шула -- шило, чатура -- чотири, рудате -- ридати, агум -- дим, суну -- син тощо. Таке явище спостерігається навіть у самій українській мові: діал. пушов -- літ. пішов, вул -- віл, кунь -- кінь.

Ця закономірність дає змогу знайти український аналог індійському імені Сувір, яке, за міфами, й дало назву етношмові сувіри. На українському грунті це ім'я мусило б мати форму Сувір. І ми справді маємо в українців ім'я Сівір, з яким, очевидно, споріднене й Северин.

З іншого боку, ця ж закономірність дозволяє співвіднести індійське ім'я Судгір -- «Премудрий» з українським іменем Сидір, а індійське ім'я Дгір -- «Мудрий» з іменем відомого київського князя -- Дір. Що й не дивно, бо і

київський князь Ярослав мав епітет «Мудрий», і галицький Ярослав мав епітет «Осмомисл», і поляни означалися літописцем Нестором як «мудрі й смислені», і Свята Софія -- це Божественна Мудрість. До речі, перший посол Індії в Україні (зараз посол Індії в Індонезії) має саме таке ім'я -- Судгір Девре.

Слід також зазначити, що етнонім сувіри -- не єдиний із компонентом су. Він наявний також у етнонімі сураштри -- так означалися жителі країни Сураштри в Західній Індії: назва ця означає «Прекрасна країна» або «Чудова держава». Причому саме з сураштрів походила царівна Реваті, дружина Балвіра, старшого брата Кришні. Цікаве те, що дідом Реваті був цар Рева, а серед запорозьких козаків досить часто прізвище Рева. Лише в Канівському, Корсунському та Черкаському полках їх засвідчено 9.

«Махабхарата» відзначає, що в Сураштрі жили ядави, плем'я, з якого й походили Балвір та Кришна. Вкрай цікаво, що ядави виявляють спорідненість із літописними ятвягами. Бо як індійські ядави мають ще дві назви -- сатвачі та данави, так і ятвяги мають дві інші назви -- судовити та дайнови. Зрозуміло, що така потрібна відповідність двох етнонімів навряд чи випадкова. На Волині, де особливо рясно назв, пов'язаних із Кришною, Балвіром та їхнім племенем, наявні назви типу Ятвятиги, Ятвязь, як, до речі, й на Чернігівщині, наприклад, урочище Ятвіж; подібні назви є також на Львівщині, в Беларусі та Польщі.

Компонент су- міститься в етнонімі согди, авестійська форма якого -- сугуда. А в Криму була Сугдея, нинішній Судак. Етнонім сугуда означає «могутні бики», іншими словами -- «могутні воїни», оскільки порівняння воїна, героя, царя чи бога з биком -- звичайне явище в багатьох міфологіях. Зокрема, шумерське гуд -- «бик», часте в клинописних текстах, вживається якраз у значенні «герой», «богатири». Це відбілося і в «Слові о полку Ігоревім», де князі порівнюються з яр-туром або буй-туром, теж, власне, биком.

Тобто в цьому розумінні етноніми сувіри, сівери, кімери та сугуди (согди) виявляються семантичними двійниками. Усім їм властиві виразні воїнські функції, і всі вони належали до воїнського стану, так званих кшатрїв. А від основи кшатр -- «сила», «влада» й утворене наше «цар». Тому неадарма серед українців стільки прізвищ Цар, Царук, Царик, Царко, Царевич, Царенко, Цариченко тощо. Це означає, що предки їхніх теперішніх носіїв належали саме до воїнського стану, а не до жрецького, брахманського. Хоча в українців вистає прізвищ, назв і фразеологізмів, пов'язаних і з брахманами. Це і божі люди в українському фольклорі -- рахмани, і прізвища Рахман, Рахманин, Рахманюк, Рахманець, Рахманенко, засвідчені в запорозьких козаків і сучасних українців; це і с. Рахмані на Волині, м. Рахманів, де 1619 року архимандрит чернігівський Кирило Транквіліон Ставровецький видав «Учительне Євангеліє» -- збірку своїх проповідей; Рахманівка на Дніпро-петровщині та Рахманів на Тернопільщині; це і Рахманський Великдень, із яким пов'язані фразеологізми: «На Юра-Івана, на Рахманський Великдень», «Віддам на Рахманський Великдень», а також «Постимось, як рахмани», «Рахманна земля», «Рахманний кінь» і навіть «Рахманна журба» в сучасних поетів.

Олекса Воропай доходить висновку, що Рахманський Великдень -- залишок стародавніх, ще дохристиянських вірувань українців, а Степан Килимник підкреслює, що найбільш характерне й загадкове те, що Рахманський Великдень відомий тільки в Україні, причому з дуже давніх часів. П. Чубинський відзначає, що серед українців існує звичай Великої Суботи кидати шкаралупу з яйця у річку, і ця шкаралупа через три з половиною тижні допливе до рахманів, а ті почнуть відзначати своє свято -- Рахманський Великдень.

У народній пам'яті українців, очевидно, збереглася згадка про те, що рахмани-брахмани живуть на півдні, біля Чорного моря. Саме тут упродовж майже тисячоліття, починаючи з VI ст. до н. е., існувала колись могутня Боспорська держава, до якої входили численні сіндо-меотські, тобто індійські племена. А в пониззі Дніпра античні автори засвідчують існування держави, яку вони називають -- Сіндика.

Степан НАЛИВАЙКО

ЗВІДКИ В ШОВКОВИЦІ ТА ПІСЬМКИ ЛІСЕН

Убогий на дара такого бере собі дерево, що не гниє, розшукує справжнього майстра, щоб поставив божка, який не загинеться.

Книга пророка Ісаї, 40 : 20

І сказали апостоли Господу: «Додай ти нам віри!» А Господь відказав: «Якоби мали ви віру, хоч як зерно гірчичне, і сказали шовковиці цій: «Вирвиш з коренем і посадис до моря», -- то й послужала б вас!»

Євангелія від св. Луки, 17 : 5, 6

Вона росте скрізь -- по садибах і городах, на асфальтованих подвір'ях. Випнеться паросток з-під паркану або цегляної стіни і за кілька років стане деревцем, що кожного літа обсіпає хідник соковитим ягіддям -- і дітям, і горобцям. Навіть піскові ґрунти для неї не перепона, тому добре почувається у річковій заплаві, а на дніпрових островах біля Києва утворює навіть невеличкі гаї. Здається, нема плодового дерева, простішого й буденнішого від шовковиці.

Христос казав про неї як про звичайну, широковідому рослину, бо він користувався простими і загальнозрозумілими прикладами. Та, виявляється, колісь шовковиць не було у нас, ані на Святій Землі.

«І до кого вподобите Бога, і подобу яку ви поставите поруч із Ним?» Це запитання Ісаї до шанувальників золотих і дерев'яних божків є докором широ віруючого у єдиного Творця неба, зірок, землі й людей. Вірші 40 : 21--26 сповнені поетичних порівнянь і глибокого переконання у тому, що людські руки не здатні виготовити подобу Бога ні з золота чи срібла, ані з дерева (для убогих), навіть якщо це дерево й не зогниє.

Можливо, пророк Ісаї не мав на увазі якоесь певне дерево. Але, на думку вчених, які зіставили давньоєврейське слово

«месукан» з шумерійським «месекану», підозра падає саме на шовковицю. І небезпідставно: адже саме її деревина дуже зручна для поробок -- пластична, цупка і пружна, легко обробляється. З шовковиці й тепер виготовляють музичні інструменти, скрипки та інші дрібні різьблені речі. Що ж до наведеної у Біблі важливої властивості деревини, то вона й справді не гниє, бо містить бактерицидні речовини. І не лише сама деревина, а й листя та ягоди, у народній медицині відвар молодого листя, кори й коренів шовковиці живляться як антисептичний засіб, при запаленнях та ангінах. Ось так впізнали загадкове дерево з книги пророка Ісаї -- воно виявилось шовковицею.

Погодившись із цим, вже можна не сумніватися, що у Євангелії від Луки споріднена назва сукані теж означає шовковицю. Це підтверджують новітні переклади Нового Заповіту, хоча раніше деякі знавці вважали, ніби Христос говорить тут про смокву. Таке трактування відбулося у перекладах минулого століття. А от у апокрифічній, що не увійшла до Біблії, Першій книзі Маккавейській, в описі походу Александра Македонського до Індії, зустрічаємо слово тут. Воно не викликає жодних сумнівів, адже й тепер так називають шовковицю багатьма мовами, зокрема російською.

Рослина ця, немов якась утасмичена особистість, ховається під багатьма іменами. Латинською мовою шовковиця зветься «морус»; звідси й походить її українська назва -- м о р в а, яку можна чути на Буковині, Поділлі та Галичині. Білу шовковицю подекуди називають ще й смовою шовковою, ягідовим деревом, неплідні ж дерева -- ш о в к у н а м и. Вживалося і слово е д в а б н и ц я, -- можливо, польського походження. За чорною жиноді зберігається старовинна назва т у т и н а, або ш о в к о в и ц я ц а р г о р о д с ь к а. Ось яке розмаїття

цікавих народних назв народилося на довгому і примхливому шляху, що його пройшла шовковиця від своєї батьківщини до європейських садів і парків.

Чорна шовковиця родить чорне, біла ж -- відповідно біле або червоне ягіддя. Залюбки їмо його, незалежно від забарвлення. Але гусінь шовкопрядів живиться тільки листям, і саме білої шовковиці Волокна, що їх виділяє гусінь для побудови кокона, у якому вона перетворюється на метелика, міцні й еластичні. Про це знали китайці ще 5 тисяч років тому. Навчившись розмотувати кокон і пряти шовкову чи то едвобну нитку, вони винайшли галузь промисловості, що існує й досі, -- натуральне шовківництво. Але шовковиця, про яку Христос говорив апостолам, могла бути лише чорною -- бо її біла сестра ще не встигла дійти до Європи і Святій Землі.

Так, першою сюди потрапила ч о р н а ш о в к о в и ц я. Сталося це, мабуть, під час підкорення Персії великим завойовником Александром Македонським, тобто наприкінці IV ст. до Різдва Христового. У згадуваній книзі Маккавеїв розповідається, як індійці готували боювих слонів, роздратовуючи їх перед битвою виноградом і тутиною. Пізніше завойовники привезли додому чорну шовковицю -- тутину, яка відтоді стала звичайною рослиною Європи. Завдяки своїй невибагливості до ґрунтів займала вона землі, непридатні для інших садових дерев. З неї були виведені культурні крупноплідні сорти, на Кавказі таку шовковицю називають х а р т у т а, на Закарпатті ж, під впливом угорської мови -- е л е р к а.

Дуже згодом, не раніше 12 століття, з'явилася у нас біла шовковиця. Прийшла вона із далекого Східного Китаю, Великим Шовковим шляхом довжиною 10 тисяч кілометрів -- від верхів'я Жовтої ріки, крізь великі азіатські пустелі, до стародавнього фінікійського міста Тір.

Кілька тисячоліть китайські імператори ревно охороняли таємницю виготовлення шовку. Кожного, хто розголосить її, чекала смертна кара. Та, як твердить легенда, ценці у своїх ципках пронесли через кордони яєчка шовкопрядів. У 6 столітті по Р. Х. шовківництво опанували Середня Азія та Закавказзя, а згодом і Європа. Щоб годувати шовкопрядів, довелося розводити білу шовковицю. Тож вона пододала Велику Китайську стіну та Шовковий шлях.

В Україні шовковицю почали вирощувати на Півдні, ймовірно у Криму. Попервах -- заради невеличких, але солодких ягід. Та згодом її значення зросло. Син антіохійського патріарха Макарія, сірієць Павло Халебський, двічі відвідавши Київ у 1654--1656 роках, відзначив у своїх нотатках високий рівень місцевого садівництва. Між іншими культурами він згадає волоські горіхи, виноградні лози, руту і особливо -- велику кількість шовковиць із білими та червоними ягодами. Мабуть, уже тоді у монастирських господарствах Києва існувало шовківництво. Росли шовковиці і в Голосіїві, де 1631 року заснував свій величезний сад митрополит Петро Могила.

Наприкінці XVII століття біла шовковиця розповсюдилася по місту і його околицях, що й дозволило започаткувати шовковий мануфактури. За гетьмана Івана Мазепи у Києві були створені перші державні шовковичні плантації -- ясна річ, для заводу шовкових тканин. Один із таких садів зростав на придніпровських схилах, де пізніше виник Царський сад; інші -- уздовж Хрещатинської долини та на Кловському узвозі. Зустрівши на якомусь подвір'ї стару шовковицю, поставтеся до неї з повагою, якої заслуговує це історичне дерево: адже її посадили наші великі предки.

Андрій Топачевський З БОЖОГО САДУ

ПРОДОВЖЕННЯ. Початок див. ч. 7--10, 12 1996 року;
ч. 1, 4, 5, 7 1997 року

ЛЮБА, ХОЧ І НЕСТРАВЖНЯ

І зроблять вони ковчега з акаційного дерева -- два лікті й пів довжина його, і лікоть і пів ширина його, і лікоть і пів висина його...

І поробиш для скрині стоячі дошки з акаційного дерева.

Книга Вихід, 25 : 10, 26 : 15

Так промовляв Господь до Мойсея. Що ж то за дерево с и т т и м, з якого, за Божою настановою, були зроблені дорожні й довговічні речі? Не дуже складне порівняння вказує на те, що мається на увазі з в и ч а й н а а к а ц і я, яку араби Єгипту називають схожим словом с и н т. До того ж якості низького, але міцного й твердого дерева відповідають найвищим вимогам теслярства і столярництва, деревина ретельно висушена, що ростуть на Близькому Сході, для цього непридатна.

Акація фігурує й поміж добровільних приношень Божові для будівництва Скрині. З цих приношень був зроблений і Ковчег свідцтва. Він стояв у Святому Святій, за запорою, всередині Скрині. Взагалі ж, у Книзі Вихід дерево с и т т и м, що ідентифікується зі звичайною акацією, згадується кілька разів як матеріал для священних споруд -- скрині, Ковчегу, жертовника. Це наводить на думку, що акація вважалася не просто міцним, а й шляхетним деревом. Пригадаймо, як пророк Ісаї називав акацію гідною сусідства з миртом, кедром і маслиною, щоб перетворити пустелю на квітучий край (41 : 19).

Скриню вірні носили за собою, блукаючи по пустелі, отже, вона розбиралася і складалася на новому місці. Мандрівний храм? Так, опис Скрині збірив у Другій книзі Мойсеев підказує аналогію з похідними церквами, що їх возили за

військом козаки, під час зупинок встановлюючи посеред табору. Тим більше, що всі козацькі храми, як і скрині, будувалися народним скарбом -- на широкердні приношення громади та пожертви заможних осіб. За давнім звичаєм, вірні дарували нашим церквам коштовне начиння: срібні жертovníки і ліхтари, золоті шати до ікон. Усе це засвідчує глибокі біблійні традиції української духовності.

Після поселення євреїв на Землі Обіцяній, різні царі переносили Скриню з одного міста до іншого, аж поки її не замінив храм Соломона, де й містилася найбільша святиня -- Ковчег свідцтва. Він являв собою обкладену щирим золотом скриню (грецькою мовою -- к и в о т), увінчану золотими херувимами -- крилатими вартівими у людській подобі. У Ковчезі зберігалися камінні таблиці Закону (десять заповідей) та інші священні речі, між ними й Ааронова мигдалева палиця, що була «пустила пун'яки і зацвіла квіткою... на ознаку для неслухняних синів» (Книга Числа, 17 : 23, 25).

Щодня бачимо біля себе цілий натовп рослин зі сторинок Святого Письма. Тому можна уявити, ніби акація -- теж наша сусідка, адже ця назва така звична й поширена. Але саме тут на нас чекає розчарування. Хоч дерево с и т т и м і вважалося звичайною акацією, яка росте у Святій Землі, але... вона відсутня в Україні, як, між іншим, і решта акацій. Це може викликати здивування, адже всім відома наша слава «біла акація». Та будемо щирі: рослина, без якої нині неможливо уявити красвди українського Півдня, насправді доводиться біблійній акації лише далекою родичкою (вони входять до одного порядку рослин -- б о б о в о ц в і т н и х, але належать до різних родин). А зветься вона робінія псевдо-

а к а ц і я, тобто акація несправжня.

Милуватися запашинами гронами її квітів колісь могли тільки індійці Північної Америки, бо саме там її батьківщина. Лише 1635 року потрапила вона на очі В. Робіну, садівникові Людовику XIII. Тоді гарне деревце привезли до Парижа. Клімат Європи виявився сприятливим для рослини, пізніше названої Карлом Ліннеєм на честь її відкривача. Відтоді й почалося тихе підкорення робінією Старого Світу. За півтора століття псевдоакація дісталася України. 1805 року, на честь заснування Харківського університету, поблизу його стін було посаджено 1805 маленьких робіній. Вони не дожили до нашого часу, бо цьому дереву Бог не дає довгого віку.

Трохи пізніше сусідній Основ'янський (тепер Краснокутський) дендропарк уже поставив насіння «білих акацій» любителям екзотів, зокрема до маєтку графа Розумовського під Одесою та Нікітського ботанічного саду, що у Криму. Цікаво, що нова рослина спочатку прижилася на півночі України, а вже звідти прийшла на узбережжя Чорного і Азовського морів. У романі «Таврія» Олександр Гончар дивується, як ця ч і т к а й к о л о ч а к о р о л е в а Півдня настільки йде слідом за людиною аж до самісіньких берегів Мертвого моря, тобто Сивашу, де нічого вже, крім солі, не росте. Ще одне, цього разу несподіване, порівняння зі Святою Землею!

-- От так новина -- каже романтичний читач -- Стільки говоримо, співаємо і пишемо про них, але невже ніколи не бачимо справжніх акацій? Чому ж найменш раз на рік зустрічаємося з ними. У березні плочки тендітні, схожих на дрібненькі пухнасті кульки, жовтих квіточок привозять до нас із Кавказу, називаючи мімозою. Ось це і є власне акація, а саме с р і б л я с т а, що вирощується на субтропічному Чорноморському узбережжя як декоративне дерево. Вона -- рідна сестра дерева сит-

тим, з якого був змайстрований Ковчег свідцтва.

А справжні мімози -- це ніжні, теплолюбні зела, що зростають у нас лише під скляними дахами кліматронів. Одна з них, бразилійська мімоза с о р о м л и в а, від найменшого дотику швидко, на очах, опускає свої подвійно-пирчасті листки. Незвичайний вибрик делікатної американки пояснюється раптовою зміною тиску в судинах цієї рослини. Та нема пояснення, навіщо мімозі складати листки, опускаючи їх донизу: це залишається її таємницею.

Плутанину з назвами ускладнили ще й завезені із Сибіру кущі так званої «жовтої акації». Її справдешне ім'я -- карагана дерев'яниста. Ця рослина була поширена у наших садах і парках. Весною вона прикрашала вулиці яскраво-жовтим квіткуванням, ултку ж діти робили з її зелених «стручків» (точніше -- бобів) пронизливо-рипучі пискавки. Виходить, що всякий кущ або дерево, чия листя складне, пирчасте, квіти -- привабливі, плоди ж є бобами, помилково називаємо акацією; власне ж акацію -- мімозою. Та вкупі з каштанами мереживний затінок «акацій» додає нашим містам і селам якоїсь південної чарівності. Такими бачив їх Олександр Олесь.

Дивлять тижю акації ніжні,
Злегка колишуться в сутніні срібній,
Дивлять мовчки на місяць, на зорі,
Дивлять в світ, ним яким зачаровані...

Залишається додати, що «королева Півдня», при своїй красі, ще й трудиваця. Вона -- рослина-піонер, яка першою опановує безплідні яри та промислові відвали; непогано росте на старих териконах Донбасу, де незатишно навіть кропиві й будякам. Бджоли збирають з її квітів особливо прозорий, цілющий акаційовий мед. Любимо її з усіма колочками, наче іншу королеву -- троянду.

ДУХМЯНА СИЛА ЯЛВЦЮ

І побачив він це, і встав та й пішов, боячись за душу свою... А сам пішов пустинню, дорогою одного дня, і сів під одним ялівцем, і зажадав собі смерті, і сказав: «Досить тепер, Господи! Візьми душу мою, бо я не ліпший від багатьох своїх!»

Перша книга царів, 19 : 3, 4

Що Тобі дасть, або що для Тебе дасть лукавий язик? -- Загострені стріли потужною із ялівцевим вугільям!

Книга псалмів, 119 : 3, 4

Пророк Ілля відпочивав під ялівцем і поклався спати під ним, очікуючи кари після винищення боговідступників, прислужників Ваала. І хоч із його боку це була відплата за вбивство пророків Господа, побоювання Іллі за свою душу легко зрозуміти з пункту бачення християнської моралі. Цей старозаповітний пророк відчув каяття після вчинку свого, отже, прилучився раніше небувалої чесноти Влаштувався ж він під низеньким, густим ялівцем, бо цей кущ був, мабуть, єдиним захистом у пустелі. Тут йому був явлений Янгол Господній, який нагодував і напоїв страждальця. Підкріплений чудодійною їжею, ішов Ілля сорок днів і ночей, та все дикою пустелею, аж до гори Хорив, де після страшних ознак -- вітру, трусу й вогню -- сам Господь говорив до нього *тигим, лагідним голосом...* Так ялівець допоміг великому пророку подолати важкий шлях до місця зустрічі з Господом.

Наші пращури цінували рослинні запахи. І то не лише за браком парфумів! У античних народів були модні кедрові, кипарисові та ялівцеві дрова, бо від них поширюється приємний смоляний запах. Це уподобання збереглося аж до козацьких часів, про що знав Котляревський, зображуючи гостювання Енея в Дідоні, під час якого, за старосвітським звичаєм, «*куруєсь для дуку яловець*» («Енеїда», 1 : 28). Жарини від спаленого ялівцю довго залишаються гарячими, тому співець Псалмів порівнює з ними зрадливого й лукавого людського язика. Цей образ, річ ясна, був зрозумілим лише тим читачам Біблії, які хоча б одного разу користувалися ялівцевим паливом.

Ялівець коріння наводиться, нарівні з лободою, як їжа вигнанців суспільства у Книзі праведного Іова (30 : 3--4), хоча існує думка, ніби йдеться не про коріння, а ягоди ялівцю. Це вірогідніше, бо саме вони споживалися найбільшійшими людьми.

Сьогодні ялівцеві ягоди (насправді це своєрідні, подібні до ягід шишечки) ніким не зневажаються. Навпаки, їх дуже цінують за солодкувато-пряний смак і приємний бальзамичний запах. У північних країнах, зокрема у Шотландії, на них настоюють міцні напої (джин), варять особливе пиво. А народні лікарі вважають яловець чудодійною рослиною, здатною відновлювати рівновагу мало не всіх функцій організму. При цьому ягоди приймають щоденно, наче вітамінне драже; з відвару плочок з ягодами готують лікувальні ванни; самими ж гілочками, спаленими на жаринах, обкурюють ліжка, посуд, одяг.

Особливо цікава давня традиція обкурювати ялівцевим димом хату, щоб позбутися злих духів, прогнати хворобу або ворогів. Очищувальна дія духмяного ялівцю відзначена в античній літературі, наприклад, у Геродота та Плінія Старшого. А порівняння сучасних українських народних назв цієї рослини -- ж е р е п, ж е н е п и р -- з вражаюче схожими давньокельтською та латинською назвами, згадки про нього у Вергілії й Котляревського навіюють роздуми про тисячолітню сув'язь індоєвропейських культурних і мовних традицій.

Яловець живе собі, нікуди не постіпаючи. Росте дуже повільно, навіть за найкращих умов. Цвіте (без квітів!) від червня аж по серпень, тобто після всіх дерев і кущів; а його дивні «шишкоягоди» досягають лише на другий рік, як і шишки багатьох інших шпилькових дерев. Отже, мало-помалу, досягає він тисячорічного віку, отже, переживає у наших лісах сосну та ялину, і лише дуб може помірятися літами з цим карлуватим деревцем. Така неквапливість дорого йому коштує, бо за наших жорстоких часів часто не встигає утворити насіння й залишити потомство. Адже входить у силу, щоб рясно родити свої темно-сині з сизуватою смагою ягоди, лише під сотню літ.

Його латинська наукова назва *ю н і п е р у с* походить від кельтського слова *ж е н е п р у с*, що значить «колючий». Такий він і є, наш яловець звичайний, якого поки що немало на півночі й заході України. Тут він зростає окремими островцями серед соснових лісів. Збирачі ягід називають його *б о р о в и ц я*, *д ж е р е п и н* або *ж е р е п*. Важко знімати плоди з колючого, густого куща або деревця, тому пізньої осені, у суху

погоду жерепники підстелюють під кущем рядно і струшують стиглі «шишкоягоди» палицями. А ті, що залишаються, дозрівають наступного року. Це нагадує традиційний збір оливи у давній Палестині, коли струшували тільки частину плодів, залишаючи решту для бідних людей.

Соковита шишка, що відрізняє яловець від інших рослин, цікавить не лише кулінарів та фармацевтів. Солодкими плодами ялівцю харчуються лісові звірі й птахи -- не дарма їх називають подекуди *тетеручими ягодами*. Трохи помандрувавши разом із твариною, насіння безперешкодно залишає її шлунок, опиняючись далеко від материнського куща. Наступного року насіння проросте, даючи початок молодій рослині. Споконвічна спідка з пташкою або звіром допомагає ялівцю утворювати нові гайки, займаючи хоч і не дуже помітне, але важливе місце у природі. На жаль, у цих гаях щороку меншає молоденьких ялівчиків. Мабуть, збирачеві слід похристиянськи залишати на гілках більше плодів і для людей, і для тварин.

По парках і скверах наших міст можна зустріти яловець із широкими лускоподібними, неколючими шпильками. Це яловець козачий, який теж належить до родини кипарисових, хоч і не підноситься вгору. Навпаки, його приземкуваті, сланкі кущі утворюють широкі декоративні куртини. Звичайний у приському Криму, але рідкісний в українських Карпатах, він зустрічається лише у Тячівському районі, в урочищах Велика і Мала Угольки. Он куди дістався північний брат біблійного ялівця, що з теплолюбної кипарисової родини!

ВЕЛИЧНІСТЬ КЕДРА Й СТРУНКІСТЬ КИПАРИСА

Кипариси та кедрі тобою отішаються й кажуть: відкажи ти лг, не приходять на нас дроворуб!

Книга пророка Ісаї, 14 : 8

З кипарису з Сеніру вони збудували для тебе всі дошки подвійні, взяли кедр з Ливану, щоб щогли зробити на тобі.

Книга пророка Єзекіля, 27 : 5

Оспівуючи звільнення народів після повалення вавилонської імперії, Ісаїа вдається до високої поетичної метафори -- оживлення природи. Минулося гноблення, і пробудилося від рабського сну все суще, що потерпало від насильства нарівні з людиною. Рослини радіють, що вавилонські володарі згинуть і більше не наказують рубати ліси для своїх імперських потреб. Виразність мови, чіткість і зрозумілість думки цієї пророчої книги створює ефект присутності сучасного читача в далекому минулому. Наче *срібло-золото*, що в уяві народний є символом влади й багатства, кипариси та кедрі ливанські у Біблії також часто стоять поруч. Вони уособлюють найкращі твори природи, якими може користуватися далеко не всяка людина, а лише могутній володар, упевнений у непорушності й щасливому майбутті свого краю. Лише він може віддати величезну ціну за деревину, беззахисну перед вогнем.

У розповіді про створення Єрусалимського храму важливе місце займає перелік дерев, якими він оздоблювався, що й підтверджує можливість царя Соломона. А вже за кедрина він щорічно платив Хірамові, фінікійському володарю Тира й Сидона, багатствами свого краю -- пшеницею й оливою. Докладний опис Єрусалимського храму та його прикрас, збережений Першою книгою царів, знайомить нас із правдивою традицією записання у рослин архітектурних форм та орнаментів: «*І побудував він стіни храму зсередини з кедрових дошок... а підлогу храму покрив кипарисовими дошками...* А на кедрині всередині храму була різьба озирів та відкритих квітів» (6 : 15, 18). «*І поробив*

він стовпи так, що два ряди гранатових яблук були навколо на одному мереживі... А маковіці, що на вергу тих стовпів, були зроблені, як ллеї, у чотири лікті, у притворі» (7 : 18, 19). У храмі, що будувався сім років, і жертвник був кедровий. Так само й дім свій, власне палац, у якому приймав послів і чинив суд, цар Соломон опорядив деревиною ливанських кедрів. Що ж це за дерево, яким із давніх-давен прагнули заволодіти можновладці? Одряду слід зауважити, що к е д р л и в а н с ь к и й не має нічого спільного із с и б і р с ь к о ю с о с н о ю, чий смачні горішки продаються у нас під назвою «кедрових». Просто першовідкривачі північних лісів Азії та Америки називали кедрями перш-ліпші рослини, вкриті замість листя глицею, та ще й з міцною, запашною деревиною. Біблійні ж кедрі -- це могутні вічнозелені дерева з широкою, парасолькоподібною кроною. Голковісті листки, або шпильки -- на коротких пагонах, зібрані у пучечки по кількадесять шпильок, і вся гілка ніби вкрита зеленими іжачками. Шишки нагадують маленькі джечки, їхні лусочки широкі й щільні, наче гонт. Після майже трирічного дозрівання шишки розпадаються, звільняючи неістівне насіння кедрів.

Вироби зі справжнього ливанського кедря винятково довговічні. Наприклад, зроблені з цього дерева частини саркофагу фараона Тутанхамона збереглися у відмінному стані, витримавши випробування часом протягом 3300 років. У порівнянні з цим не дуже вражають навіть різьблені з кедрини ворота у Версальському палаці, привезені з острова Родос понад 300 років тому. Кедрова деревина буває ясно-жовтою, темно-брунатною, навіть бурштиново-червонуватою. Вона приємно пахне, наче з ялівця; не гниє, не псується шкідниками або хворобами, бо насичена бальзамуючою смолою. І якщо славний храм Єрусалимський не був дощенту знищений Навуходоносором. Другим у 6 столітті до Різдва Христового, він ще й сьогодні міг би дивувати своєю красою.

Подібно до дуба, символу міцї, образ кедря це за ранньоантичних часів був метафорою, тобто поетичним порівнянням. Саме з ним порівнює свого обранця наре-

чена з «Пісні над піснями». Вона величає молодого «*Його вигляд -- немов той Ливан, він юнак -- як ті кедрі!*» У подібних випадках письменники й поети минулого століття вдавалися ще до порівняння «*стрункий, наче кипарис*» або «*чистий, юний кипарис, що струмить угору*» (ІВ Гете).

Постійне вирубування кедрів для будівництва, судноплавства, а пізніше -- на сувенірні вироби, призвело майже до повного їх винищення, лише у горах Туреччини ще ростуть гаї цих овняних легендами дерев. У самому ж Ливані хоч і збереглися окремі кедрі, що досягають майже 50-метрової височини і двох метрів у поперечнику (подібно до того, що зображений на прапорі цієї країни), але можна вважати, що збулося пророцтво Ісаї: «*І буде останок дерев його лісу такий нечисленний, що й хлопцеві їх спити!*» Справді, сьогодні кедр ливанський на своїй батьківщині став рідкісним, через що й потрапив до всіх видань Міжнародної Червоної книги. Ливанські ж християни, щоб захистити свого кедря, назвали його *Божим*, отже, недоторканим деревом.

Навіяні Біблією любов і шана до кедрів довго залишалися абстрактними. Хоча задовго до Різдва Христового між Європою та Близьким Сходом плавали змайстровані з кедрини кораблі, але навіть під час хрестових походів європейським лицарям не спало на думку привезти на батьківщину живе дерево з ливанського лісу. Сталося це значно пізніше, вже за часів розквіту наукового природознавства. Тим кедром, що оздоблюють околиці королівських замків над Луарою, -- 100 з чимось літ. Саме тоді освічені французи захопилися біблійними рослинами, прагнучи залучити їх до своїх садів. Пом'якшений теплим Гольфстрімом клімат Західної Європи виявився сприятливим для патріархів середземноморських лісів, і вони піднялися над крутими берегами Луари, нарівні з високими стінами замків.

Найбільшим деревом кедря ливанського, що зростають у Криму (Нікітський ботанічний сад), також менше 200 років. Але вже 1860 року кедрові саджанці малися у каталозі цього саду серед призначених для продажу. Крім ливанського, на Південному узбережжі зростають ще двоє кедрів -- *гімалайський* та *атласський*. Вони хоч і поступаються славою ливанському братові, але прийнялися добре.

Кипариси, як і кедрі, -- високі шпилькові (хвойні) дерева. Найпоширеніший з них -- кипарис вічнозелений, завезений до Криму грецькими поселенцями ще за античних часів. Саме він і використовувався на щогли славетними мореплавцями, фінікійцями, про що й згадав пророк Єзекіль.

Мереживна глиця кипарисів та саме дерево дуже запашні; крім цього, із червонуватої кипарисової деревини здавна виготовлялися цінні й довговічні столярні вироби, а у Києві, Єрусалимі, Афонському монастирі -- різні священні речі: хрестики, домашні розп'яття, чотки, різьблені ікони.

Про кипариси, як і про кедрі, складено багато легенд. Елліні переказували, ніби добродійне подружжя, Філемон і Бевкіда, були нагороджені богами за свою гостинність і доброту. Вони жили довго і щасливо, а померли одночасно, після чого перетворилися на високі кипариси, що росли з одного кореня. Римський поет Горацій вбачав у кипарисах своїх супутників у потойбічному житті, мусульмани вважають їх емблемою безсмертя і садять на цвинтарях, а у давніх греків кипарисові труни були нагородою тим, хто героїчно загинув за Вітчизну.

Це примітне дерево дивним чином поєднує у собі смуток і радість життя. Скажімо, суворий самотник, давньогрецький філософ Діоген жив у своїй діжці серед кипарисового гаю. А прекрасні іранські мініатюри зображують на тлі кипарисів щастя закоханих.

Прикрашати кипарисами свої маєтки почали великі життєлюбні -- давні римляни; ця мода, не оминувши Візантії, дійшла до нашого часу. Важко уявити собі кримський пейзаж без струнких кипарисів, чи не так? Але для правди слід згадати, що не всі кипариси досягають 30 або 40 метрів. Ці високі дерева з вузькою, щільною кроною і майже притиснутим до стовбура гіллям -- лише декоративна форма природного кипариса вічнозеленого. Саме пірамідальними кипарисами й пишався південні курортні міста.

Прийшовши до нас раніше від кедря, стрункий кипарис устиг відобразитися в поезії, літературі, знайти місце у прикладному мистецтві і навіть -- у приморському пейзажі.

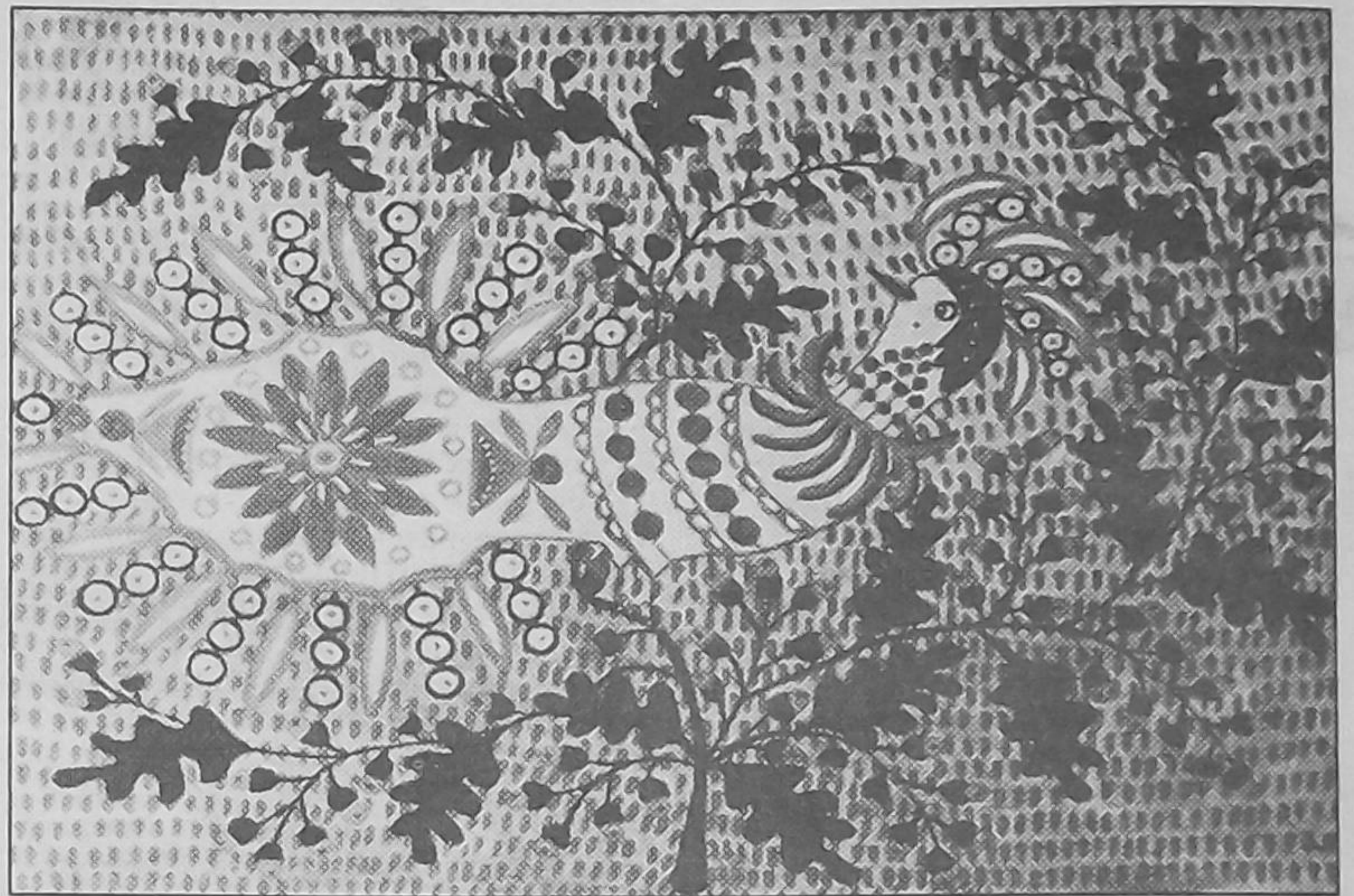
ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ СПАСЕННІЙ МАРІЇ

не полишаючи місця народження, верстаючи у глухому селі шлях від колиски до труни, вони не уникли тих глобальних потрясінь, що терзали планету. Війни, голодомори, смерті близьких людей та хвороби не обійшли і жінку з біблейським ім'ям Марія, солдатську вдову, матір сина-одинака Федора. І понад усе вставляли над її життям кольори вишивок, мальовок, кераміки, хлібний дух весільних виробів із тіста, самобутні фантазії поліської чаклунки, що розуміє мову зела, тварин і риб.

У вівторок, на Спаса, в селі Болотня на Київщині віддали землі тіло народної художниці Марії Приймаченко. А душа її назавжди залишилася з Україною, розлита у кольорах любові, мудрості, мрії, остороги і передбачення.

Людська доля Марії Авксентівни звичайна у своїх надзвичайних труднощах, які випали на покоління українських жінок, що народилися на початку двадцятого сторіччя:

Можливо, тут, у Болотні, щедро присипаній чорнобильською россою, виліпилася, вималювалася у кольорах гармонії кольору української душі, не пощербленої злом і кров'ю... Її фантастично-умовний світ, який мистецтвознавці відносили до так званих «форм абсурду», і порівнювали з творчістю Миколи Гоголя, можливо, і є найбільшою реалією нашого абсурдного божевільного сторіччя. Та

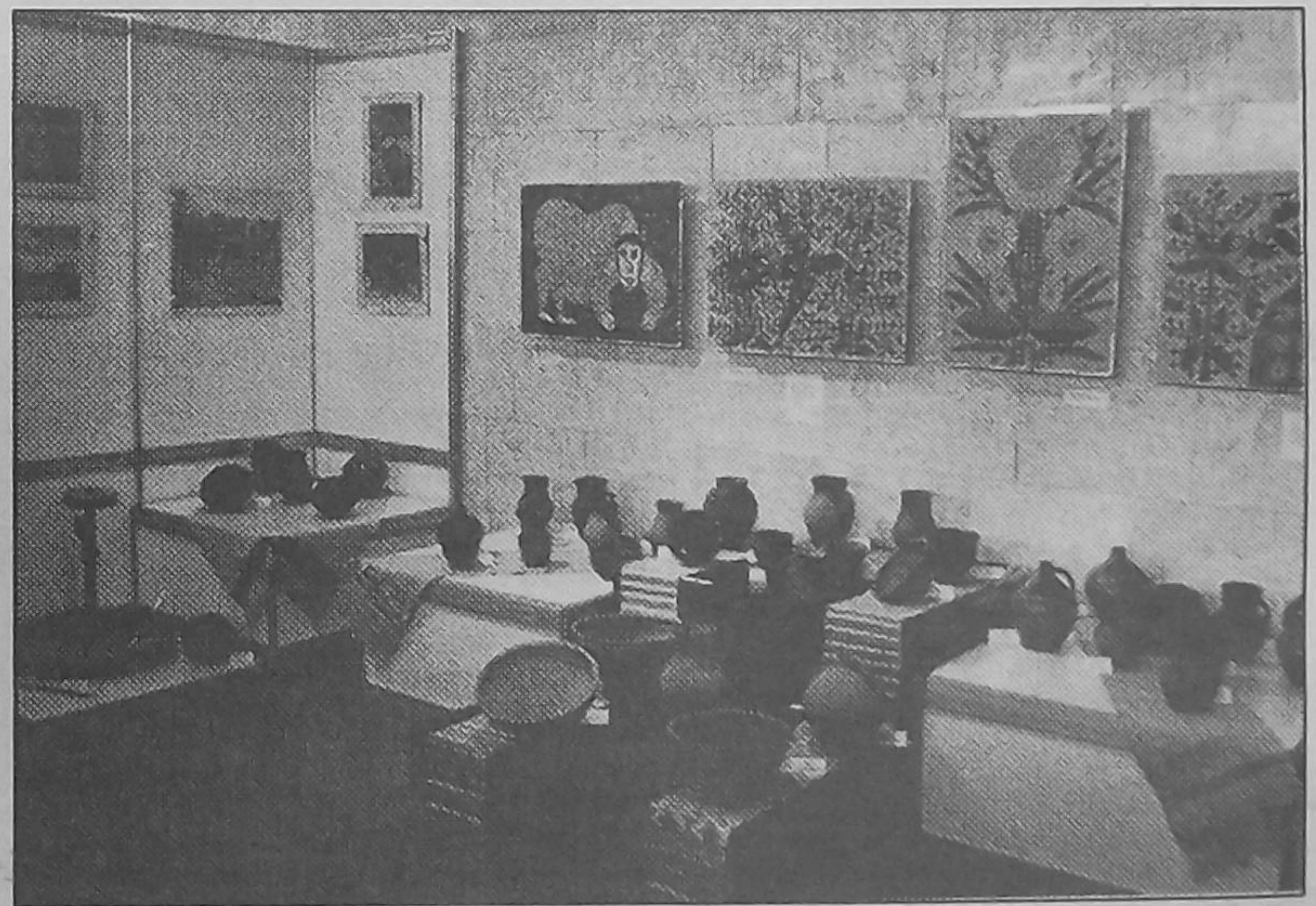
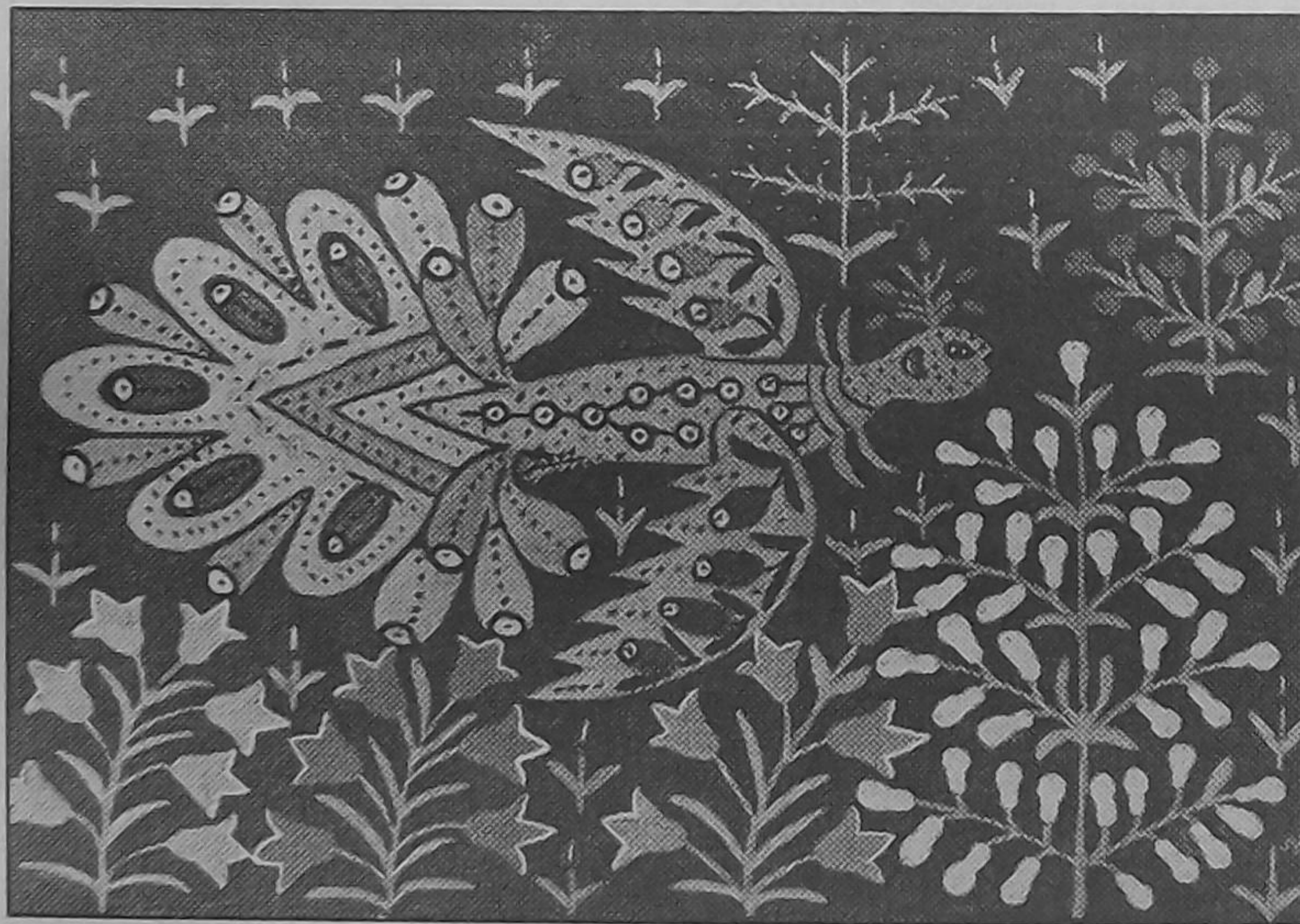
про це скажуть нащадки, яким слава Марія Приймаченко свої твори.

Вдивляючись у них тепер, коли вона пішла за земні межі, молимося за її Душу у Царстві Небеснім і доземно вклоняємося її Мистецькому Царству.

На світліні: М. А. Приймаченко.

Роботи: «Сидить пава на дубочку, кличе голуб голубочку», «Летить галка через балку і летючі крече».

Експозиція творів художниці.

27 серпня 1951 р. Жан-Марі Бресан — француз, учасник Руху Опору з 1940 р., із групою однодумців, колишніх учасників Руху Опору — письменником Веркором, журналістами часописів, створених Рухом: Шарлем Пліньє («Комба»), Ремі Руром («Монд»), Робером Барра, Жоржем Монтароном та о. Шайє («Темуанж Кретсен»), а також із представниками різних політичних угруповань, започатковують асоціацію «Двомовний Світ», завданням якої є створення світу, який унеможливив би повторення страхітливості нацизму, під гаслом: «Кожна людина має право безпосередньо спілкуватися із подібними до себе». Мета асоціації, що й обумовила її назву, досить оригінальна: «Двомовний Світ» пропонує, аби у «найчуттєвіший період дитинства» (4—7 років) діти навчалися за принципом: ще один учитель, ще одна мова. Це означає, що вчителі, прибулі з інших країн, заохочують дітей оволодівати їхньою мовою. Вони прищеплюють дітям насамперед навички розмовної мови, вивчення іноземної мови потім поглиблюється протягом усього навчання, а в старших класах цією мовою вже викладаються деякі шкільні дисципліни. Переходячи до «середнього циклу навчання» (11—12 років), діти обирають ще одну іноземну мову. Таким чином можна уникнути гегемонії англійської мови та зберегти розмаїття мов і культур, що їх успадкувало людство. Та, мабуть, найважливіше у цій

ІСТОРІЯ «ДВОМОВНОГО СВІТУ», ФЕДЕРАЦІЇ СПОРІДНЕНИХ МІСТ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОВНОЇ РАДИ

ДО СОРОКАРІЧЧЯ УТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СПОРІДНЕНИХ МІСТ

системі є те, що з кожною новою мовою розширюється світогляд дітей, вони, самі того не помічаючи, привчаються «поважати право на відмінність від себе, приходять до толерантності й миролюбності».

25—28 квітня 1957 р. у французькому місті Екс-ле-Бен за ініціативою та під егідою «Двомовного Світу» було створено Міжнародну Федерацію Споріднених Міст. Федерація є відкритою для всіх міст світу, без будь-яких дискримінаційних обмежень — політичних, етнічних чи лінгвістичних.

Усім відомо, яку важливу роль відіграє Федерація Споріднених Міст у підтримці незалежної України: піклування про «чорнобильських» дітей, підтримка культурницьких зв'язків (згадати хоча б художню виставку «Український авангард»,

що мала величезний успіх у французькому місті Тулузі, яке є побратимом Києва).

Але поруч із суспільною діяльністю Федерація Споріднених Міст — і це, мабуть, менше відомо в Україні — з величезною увагою ставиться до питань лінгвістичної політики, особливо зараз, у період утворення Європейського Союзу. Як пише пан Бресан, сьогодні набрав особливий ваги ідея «об'єднати людей, що вважають за необхідне зберегти розмаїття мов у Європі та у світі». Ця негатовна людина, якій нещодавно виповнилося 78 років, але яка залишається мозком та серцем Руху, нещодавно виступила за ініціативою створення Європейської Мовної Ради (ЄМР), що має на меті не уніфікацію європейських мов, не відступ їх на користь «найбільш поширеної», тобто англійської, а

навіпаки, як це проголошено у документах ЄМР, вважати за доцільне:

1. працювати для видалення з масової свідомості монолінгвістичної ідеології, останнього залишку шовіністичного, колоніального менталітету. Конкретно боротися із забобами, стереотипами та кліше, розкриваючи їхню нищість та закладаючи підвалини нової громадянської освіти, навчання тому, як людям жити у мірі;

2. усім разом визначити критерії культурного та мовного взаємозбагачення;

3. сприяти утвердженню істинного культурного та лінгвістичного плюралізму, що становить багатство Європи та є засадою її демократичного майбуття.

Нарешті, зазначу, що за ініціативою п. Жан-Марі Бресана створено Український комітет Європейської мовної ради та що Асоціація викладачів французької мови України (АВФМУ) є колективним членом ЄМР.

Олена Соломарська
віце-президент АВФМУ, член
Українського комітету ЄМР
(за матеріалами, люб'язно наданими
авторці паном Ж.-М. Бресаном)

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське
Товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка
Регістраційне свідоцтво № 1007
від 16.03.1993 р.

Шеф-редактор Павло Мовчан
Відповідальний редактор Любов Голота
Редаколегія: Ярема Голяк,
Анатолій Журавський,
Анатолій Погрібний,
Олександр Пономарів, Іван Ющук

Адреса «Слова Просвіти» - 252001, Київ-1, завулок Музейний,
8, Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка,
тел.228-01-30; E-mail: SLOVO @ PROSVITA.intercom.KIEV.UA
Індекс 30617 Зам. № 0315339 Наклад 5000
Виготовлено з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»